

MESTERHÁZY ATTILA

**VÉDELEMRE JAVASOLT TERÜLETEK A CELLDÖMÖLKI
KISTÉRSÉGBEN**

..

**Celldömölki Kistérség Onkormányzatainak
Többcélú Társulása**

2005.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető.....	4
2. A kistérség tájföldrajzi felosztása, tájainak jellemzése.....	5
2.1. KEMENES – VIDÉK.....	5
2.1.1. <i>Kemeneshát</i>	5
2.1.2. <i>Kemenesalja</i>	5
2.2. NYUGAT-MAGYARORSZÁGI VULKANIKUS TANÚHEGYEK.....	6
2.2.1. <i>Ság hegy</i>	6
2.2.2. <i>Kissomlyó</i>	6
3. A kistérség elővilágának kutatástörténete.....	7
3.1. BOTANIKAI KUTATÁSOK.....	7
3.1.1. <i>Ság hegy, Kissomlyó</i>	7
3.1.2. <i>Marcal völgy, Kemenesalja, Kemeneshát</i>	9
3.2. ZOOLOGIAI KUTATÁSOK.....	11
3.3. A TÉRSÉG TÁJTÖRTÉNETE.....	13
3.3.1. <i>Marcal medence</i>	13
3.3.2. <i>Kemeneshát</i>	15
3.3.3. <i>Rába völgy</i>	16
3.4. <i>Települések környezetének változása az 1800-as évek közepétől napjainkig</i>	17
4. A térség természeti értékeinek bemutatása.....	41
4.1. BOBA.....	43
4.2. BORGÁTA.....	48
4.3. CELLDÖMÖLK.....	50
4.4. CSÖNGE.....	64
4.5. DUKA.....	67
4.6. EGYHÁZASHETYE.....	70
4.7. JÁNOSHÁZA.....	75
4.8. KARAKÓ.....	79
4.9. KELÉD.....	85
4.10. KEMENESKÁPOLNA.....	88
4.11. KEMENESMAGASI.....	92
4.12. KEMENESMIHÁLYFA.....	100
4.13. KEMENESPÁLFA.....	104
4.14. KEMENESSÖMJÉN.....	108
4.15. KEMENESSZENTMÁRTON.....	112
4.16. KENYERI.....	115
4.17. KISSOMLYÓ.....	121
4.18. KÓCSK.....	123
4.19. MERSEVÁT.....	127
4.20. MESTERI.....	132
4.21. NAGYSIMONYI.....	136
4.22. NEMESKERESZTÚR.....	141
4.23. NEMESKOCS.....	143
4.24. OSTFFYASSZONYFA.....	146

<u>4. 25. PÁPOC.....</u>	<u>153</u>
<u>4. 26. SZERGÉNY.....</u>	<u>156</u>
<u>4. 27. TOKORCS.....</u>	<u>161</u>
<u>4. 28. VÖNÖCK.....</u>	<u>163</u>
<u>5. A kistérség védett fajainak felsorolása, veszélyeztettségük megítélése.....</u>	<u>166</u>
<u>6. Natura 2000 és az Érzékeny Természeti Terület program bemutatása, az extenzív gazdálkodás támogatása.....</u>	<u>173</u>
<u>7. Összefoglalás.....</u>	<u>175</u>
<u>Irodalomjegyzék.....</u>	<u>177</u>

1. Bevezető

A celldömölki kistérség stratégiai és operatív programja ajánlásában a természetvédelmi területek kijelölése az egyik alapprogramban van jelen. A jelenleg nem védett, de természetvédelmi és tájképi értékeket tartalmazó területek felmérése és védetté nyilvánítása több szempontból is időszerűvé vált:

1. Annak ellenére, hogy a kistérség Vas megye mintegy 30%-át foglalja magában, a helyi- és országos védelmet élvező területek száma elenyészően alacsony, jelenleg a 28 település területének a 0,56%-a. A stratégiai operatív program országos védettségüként a Sághegyi Tájvédelmi körzetet, míg helyi védettségüként a Kemenesmagasi mellett található egykori legelőerdőt tünteti fel. A kistérség területén azonban néhány az 1996. évi LVI. Természetvédelemről szóló törvény 23 § 2. bekezdése alapján ex lege védettként, országos jelentőségű természetvédelmi területként nyilvántartott láp, kunhalom és földvár is található. Mivel ezek a természet- és tájvédelmi szempontból jelentős értékek kevésbé ismertek, bemutatásukat e tanulmány keretében látom szükségesnek.
2. A természetes élőhelyek fogyatkozása az utóbbi néhány évtizedben felgyorsult, a jelenleg még létező védett értékeket is tartalmazó területek felmérése és megóvása a pusztulástól időszerűvé vált.
3. A kistérség területén olyan növény-és állatfaj élőhelyei találhatók meg, melyek Vas megyében máshol nem fordulnak elő és országosan is ritkák.
4. A kistérség jövőbeli elképzelései között a turizmus hangsúlyos elemként tűnik fel. A térségben egyedi természeti- és tájképi értékek megőrzése esetén jelentős turisztikai terméként jelenik meg. A területre jellemző természetes élőhelyek megőrzése, rehabilitációja és fejlesztése az idegenforgalom növekedését vonja maga után.
5. A kistérség területén megtörtént a Natura 2000 élőhelyek és az Érzékeny Természeti Területek kijelölése, mely az ott gazdálkodók számára támogatási forrásokat is jelentenek. Sajnos ezek a területek - és maguk a programok is - a térségben élők számára kevésbé ismertek, megismertetésükre a későbbiekben sort kerítek.

Jelen tanulmány során a kistérség, még meglévő természetes vagy természetközeli állapotban lévő élőhelyei kerültek felmérésre, melynek kapcsán ezek a biotópok bemutatásra kerülnek, sorra veszem a veszélyeztető tényezőiket, javaslatot adok a megőrzésük és hasznosításuk módszereire. Ahhoz, hogy megértsük kistérség természeti értékeinek kialakulását és a jelenlegi (nem túl kedvező) természeti állapotok létrejöttét szükség van a környezeti- és az évszázados tájhasználati tényezők ismeretére is.

2. A kistérség tájfeldrajzi felosztása, tájainak jellemzése

A vizsgált terület legnagyobb része a Kemenes - vidék középtájhoz, azon belül a Kemeneshát és a Kemenesalja kistájhoz tartozik. Északon az Alsó - Rába völgy, míg délkeleten a Marcal völgye határolja. A kistérség szívében található Ság hegy és a Kissomlyó a Nyugat-magyarországi bazalt tanúhegyek jelentős tagjaiként önálló kistájat alkotnak.

A jelentősebb kistájak rövid jellemzése:

2. 1. Kemenes - vidék

2. 1. 1. Kemeneshát

Területe kb. 480 km², a Nyugat-dunántúli peremvidék legkeletibb dombvidéke. Legmagasabb pontja a tájegység déli részén található (231 m), az átlagos tengerszint feletti magasság (továbbiakban: tszf. magasság) 190 m. A terület legnagyobb részét kevésbé tagolt, fennsík jellegű, csak a déli lejtőket tagolják völgyek. A tájat 10 m mélységig laza Rába-kavics borítja, mely közé néhol löszös, vályogos képződmények rakódtak be. Ezen a kavicsstakarón agyagbemosódásos erdőtalaj alakult ki, melynek termőképessége nagyon gyenge. A kis vízszintkülönbségek miatt a terület lefolyása elhanyagolható. A Kemeneshát nyugati fele a Rába, a keleti a Marcal vízgyűjtőterületéhez tartozik. A Rába felé magasra emelt plató tövében több forrás is fakad, de csak egy végződik patakban. A Marcal vízgyűjtő területéhez 3 jelentősebb időszakos vízfolyás tartozik. Néhány helyen az agyagos teknőkben időszakos kis tavacsók is találhatóak. A terület északi részén a cseres-kocsányos tölgyes, a délin a gyertyános-kocsánytalan tölgyes a potenciális vegetáció. Különösen értékesek a Sitke környéki genyőtés tölgyesek. Az eredeti növénytakaró mára jórészt megsemmisült. A Kemeneshát legnagyobb részén száraz legelők voltak a múlt században, melyeket napjainkra akáccal és erdei fenyővel telepítettek be (kiterjedésük kb. 40%). A déli oldalakon sok szőlőültetvényt találunk (kb. 10%). A talaj rossz vízgazdálkodása miatt az utóbbi években sok szántó vált parlaggá. Néhány kontinentális növényfaj itt éri el nyugati elterjedési határát. A Kemeneshát a genyőtés tölgyesek elterjedési területének az északi, a csarabosoknak a keleti határa.

A területen nincsenek tradicionális üdülőhelyek, csupán a déli részen található Farkas erdőben beszélhetünk kismértékű turizmusról. A Kemenesmagasi határában található legelőerdő maradvány és a Sitke melletti genyőtés - tölgyes helyileg védettek, de jelenleg a Kemenesháton országos védettségű terület nincs.

A terület élővilág-kutatás szempontból gyenge feltártságú.

2. 1. 2. Kemenesalja

Területe: 200 km². A Kemeneshátnak a Marcal-völgyig leereszkedő lejtője, amely a patak-völgyek kivételével teraszos hordalékkúp - síkság jellegű. Legmagasabb pontja a nyugati részén található, 172 m. A felszín tszf. magassága É-on 125–133 m, D-en 170–150 m, nyugatról kelet felé egyenletlenül lejt. A kistáj a Kemeneshát eróziósan letarolt hordalékkúp részlete, amelynek felszínét löszös – homokos – iszapos rétegek borítják. A Kemenesalja a Marcal vízgyűjtő területéhez tartozik. Két állandó és két jelentősebb időszakos vízfolyás található a területen. Talaja legnagyobb részben agyagbemosódásos barna erdőtalaj, de – elsősorban Celldömölk környékén – kisebb kiterjedésben löszös üledéken képződött csernozjom talajok is megtalálhatóak. A kistáj növényfeldrajzi tértagolás tekintetében az *Arrabonicum*, *Vespremiense*, a *Saladiense* és a *Castriferricum* flórajárások találkozásának

mentén helyezkedik el, ebből adódóan határa több növényfaj elterjedésének is. Potenciális vegetáció a gyertyános kocsányos-, és a gyertyános kocsánytalan tölgyes, melyek nagyrészt mára már megsemmisültek vagy erősen degradálódtak. A talaj termékenysége jobb, mint a Kemenesháton, ezért magas a szántóföldek aránya (kb. 60%), kisebb az erdő-, (kb. 25%) és a szőlőterületek (kb. 5%) mennyisége.

A terület idegenforgalma nem jelentős, néhány gyógyfürdőre (Mesteri, Borgáta) korlátozódik. A kistájban nem találunk sem országos-, sem helyi jelentőségű védett természeti területet, bár a Marcal menti területek remélhetőleg a közeljövőben védettek lesznek. Élővilág szempontú feltártsága - Celldömölk környékének kivételével - gyenge.

2. 2. Nyugat-magyarországi vulkanikus tanúhegyek

A Kisalföld lapos térszínéből markáns tanúhegyként emelkedik ki a Ság hegy és a Somló. A többi kisebb szigethegy (Kissomlyó, Hercseg, Vásárosmiske-gércei tufagyűrű) már csak dombként töri meg az egyhangú tájat. A vulkánok pontusi - korú homok, agyag- és kavicsoshomok-rétegek alkotta egyenetlen felületekre törtek elő, nagyjából egy időben 5-5,5 millió éve. Közülük a Somló a legfiatalabb, mindössze 3,5 millió éves. Kőzetük bazalt, bazalttufa, melyeket legnagyobbbrészt agyagos-vályog, a déli oldalakon löszös-homok takar. Az erdővel borított területek talaja a csemozjom és a rendzina közötti átmeneti típus. A hegyek a sík tájból való kiemelkedésükkel, változatos geomorfológiájukkal a térségüktől eltérő mezoklimát alakítottak ki, mely a növényzeten is tükröződik. Ebből adódóan növényföldrajzi viszonyaik is eltérnek a környezetüktől, a Bakonnyal és a Balaton-felvidéki bazalt tanúhegyekkel mutatnak rokonságot. Több kontinentális flóraelem itt éri el elterjedésének nyugati határát, de jelentős a szubmediterrán hatás is. Ahol a talajtakaró vastagsága megengedte ott egykoron erdők alakultak ki, de helyüket jórészt napjainkra szőlők, gyümölcsösök foglalták el. A bazaltbányászat a Somlót kivéve mindegyik hegyet érintette.

2. 2. 1. Ság hegy

A Ság hegy (291 m) területe kb. 3 km². Bányászattal a legnagyobb mértékben érintett tanúhegy. Az eredeti növénytakarónak már csak a töredéke maradt meg. A hegy jelentős antropogén hatások ellenére sok kontinentális flóraelemet őrzött meg. Az északi oldalon hársas-kőrises törmeléklejtő erdők, a nyugatin molyhos tölgyes bokorerdők degradátumait találjuk. A hegy nagy részéu az erdőket akácültetvényekre cserélték le, a hegylábi részekre erdei fenyvest telepítettek. Bolygatott lejtőszyepppek a nyugati oldalon találhatóak, valamint a felhagyott kőfejtőkben kezdenek másodlagosan kialakulni. A hegylábi területeket itt is szőlők borítják.

A Ság hegy jelentős része Tájvédelmi Körzet, a turisztikai nyomás itt a legnagyobb. Botanikai kutatottsága elég jó, zoológiailag közepesen feltárt.

2. 2. 2. Kissomlyó

A Kissomlyó (220 m) területe kb. 1,5 km². A hegy majdnem teljes egészét kiskertek, szőlők, gyümölcsösök foglalják el. A területen egy nagy és néhány kisebb kőfejtő található. A keleti letörésénél az egykori gyertyános tölgyesek helyét ma akácültetvények foglalják el. A csúcs környezetében kisebb molyhos tölgyes bokorerdő mellett a szigethegyek legnagyobb viszonylag jó állapotban lévő lejtőszyeppje látható.

A terület semmilyen típusú védettséget nem élvez, élővilága kevésbé kutatott. A hegyen a turizmus jelentéktelen.

3. A kistérség élővilágának kutatástörténete

A védett értékek felmérésének egyik jelentős feltétele, hogy az adott terület élővilágáról milyen korábbi adatokkal rendelkezünk.

A kistérségben található élő természeti értékek kutatása több mint egy évszázados múltra tekint vissza. A vizsgálatok 90%-a azonban a sík területből kiemelkedő Ság hegyre összpontosultak, a térség többi részéről elmondható, hogy csak szórvány adatokkal rendelkezünk. A tisztán látás kedvéért részletezem a korábbi botanikai és zoológiai kutatásokat a celldömölki kistérségben.

3. 1. Botanikai kutatások

3. 1. 1. Ság hegy, Kissomlyó

(megj.:vastagon szedve, dőlt betűkkel a védett fajok)

A vulkáni tanúhegyek flórájáról először KITAIBEL PÁL (1799) útinaplójában találunk adatokat. Kitaibel útjai során a kisalföldi bazalthegeyek közül csak a Somlót érintette, innen közöl florisztikai adatokat. Az útinaplóban említésre kerül a Ság hegy (mint Sághegy, Ság Berg, Ság) és a Kissomlyó is, de területükről nem, s közvetlenül Celldömölk (Dömölk) térségéből is alig található florisztikai adatok. (vö: GOMBÓCZ 1945). BORBÁS VINCE (1887) vasvármegyei monográfiája a szigethegyek (elsősorban a Ság hegy, Hercseg, Kissomlyó) flórájának megismerésében is korszakalkotó jelentőségű, hiszen több mint 200 taxon esetén jelöli meg az előbb említett területeket konkrét lelőhelyként. A hegyek flórájának kiemelését érdemlő fajok közül – melyek egy része mára már ki is pusztult a területről – többek között ő közli elsőként az *Adonis vernalis* (tavaszi hérics), *Adoxa moschatellina*, *Aurinia saxatilis*, *Anemone nemorosa*, *Anemone sylvestris* (erdei szellőrózsa), *Aster amellus* (csillagószirózsa), *Carex michelii*, *Dictamnus albus*, *Echium maculatum* (piros kígyószisz), *Inula germanica* (hengeresfészű peremizs), *Inula oculus – christi* (selymes peremizs), *Iris variegata* (tarka nőszirm), *Onosma arenaria* (homoki vértő), *Orchis morio* (agárkosbor), *Ornithogalum kochi*, *Pulsatilla grandis* (leánykőköröcsin), *Pulsatilla pratensis subsp. nigricans* (fekete kőköröcsin), *Ranunculus illyricus* (selymes boglárka), *Scilla bifolia agg.* (tavaszi csillagvirág), *Stipa pennata* (hegyi árvalányhaj) előfordulását. GAYER (1908, 1914, 1925) munkái a Ság hegy növényföldrajzi szempontból kiemelkedő fajainak adataira vonatkozóan értékesek, részben a Borbás – adatok megerősítése, részben pedig újabb érdekességek közlése (*Anemone ranunculoides*, *Centaurea triumfettii*, *Prunus mahaleb*, *Orobancha arenaria*, *Scabiosa canescens* (szürke ördög szem), *Cotoneaster integerrimus* (sziklai madárhirs)). Gayer nevéhez fűződik a középhegységi jellegű pannon flórával való szoros kapcsolat felismerése a kisalföldi bazalthegeyeken, „főleg pedig a Sághegyen”. Kimagasló eredmények és nagy számú florisztikai adat fűződik JEANPLONG JÓZSEF, HORVÁTH ERNŐ és CSAPODY ISTVÁN munkásságához, akik adataikat csak részben publikálták JEANPLONG (1956), HORVÁTH - JEANPLONG (1962)

JEANPLONG 1976. évi kutatási jelentésében szerepel a *Gymnocarpium robertianum* (mirigyos tölgyespáfrány), *Prunus fruticosa*, *Papaver dubium*, *Achillea distans*, *Allium montanum* stb., mint érdekesebb florisztikai adat. HORVÁTH - JEANPLONG (1962) tanulmányában szerepel a hazánkban csak a Ság hegyről ismert *Taraxacum obliquum*, mint hivatkozott adat - JÁVORKA - SOÓ (1951)-, de ennek megerősítésére herbárium példányt nem találtam. JEANPLONG - DALA (1974) kéziratában említést érdemel az *Anemone intermedia*, *Cephalaria*

transylvanica, *Lactuca quercina*, míg CSAPODY (1974) munkájában a *Mercurialis ovata*, *Carex pallescens*, *Asperula tinctoria*, *Brachypodium sylvaticum* adata szerepel első közlésként. Csapody a BORBÁS által *Lotus villosus* ként közölt növényt *Lotus borbásii* nak tartja. A Ság hegy növényzetéről három szakdolgozat is készült, SEBESTYÉN (1975), PAJOTAI (1984), EREDICSNÉ (1997) gyakorlatilag azonos vagy közel azonos – részben a korábbi szerzőktől átvett – florisztikai adatsorral, s néhány téves adattal.

A Ság hegy florisztikai kutatásának áttekintése ezzel még nem teljes, hiszen a tudományos növénygyűjteményeket, szórványos florisztikai adatokat is áttekintve a hegyet kutató botanikusok száma jelentősen bővül. Nagyon jelentősek MÁRTON JÓZSEF 1890-es években történt – jelenleg a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytárában található gyűjtései, melyek közt a Ság hegy már eltűnt ritkaságainak igazoló példányai is megtalálhatók. A feltehetőleg egykor szintén létező BORBÁS anyagok valószínűleg gyűjteményének nagy részével együtt semmisültek meg. Ugyancsak a Növénytárban találhatóak POLGAR SÁNDOR Ság hegyi gyűjtései.

A szombathelyi Savaria-múzeumban elég gazdag herbáriumi anyag található a szigethegyek területéről. A Ság hegyen gyűjtött a legtöbb kutató, kezdve WAISBECKER és PIERS szórvány gyűjtéseitől az 1800-as évek végén, majd HORVÁTH és JEANPLONG nagy mennyiségű herbáriumi lapjai az 1960 – 70-es évekből. JEANPLONG JÓZSEF, KISS TAMÁS és HORVÁTH ERNŐ azon kevesek közé tartozik akik gyűjtöttek a kisebb szigethegyek (Hercseg, Kissomlyó, Vásárosmiske-gércei tufagyűrű) területéről is.

SIMON JÓZSEF (1975) a Ság – hegyi Tájvédelmi Körzet ismertetésében röviden áttekinti a hegy növényföldrajzi képével kapcsolatos ismereteket, bemutatja a hegy néhány növénytársulását.

FACSAR GÉZA (1987) a *Rosa* taxonokat kutatta a szigethegyeken. KOVÁCS J. ATTILA - TAKÁCS BÉLA (1997) kritikai áttekintésében a tanúhegyek növényfajairól is említést tesz. Érdekes, hogy a Ság hegyen az *Aurinia saxatilis* (*sziklai ternye*)-t az eltűnt taxonok közt említi (holott ma is szép számmal él a hegy néhány szikláján), míg az *Echium maculatum* (*piros kigyószisz*) – ot – melynek előfordulását jelenleg nem sikerült bizonyítani – a ritka elemek közé sorolja. KOVÁCS J. ATTILA (1992) Vas megye edényes flórájáról írt összeállításában javarészt Borbás egykori adatait közli. MIHÁLY - NÉMETHI (2000) Ság-hegy és a Somló szülőinek gyomflórájáról közöl néhány florisztikai adatot és megállapítja, hogy a hegy épp aktuális gyomflóráját itagyban befolyásolják a szélsőséges időjárási tényezők és a több mint ezer telektulajdonos által választott gazdálkodási módok. BAUER NORBERT - MESTERILÁZY ATTILA (2001) kutatásai folyamán számos új adat vált ismertté a Ság-hegyről melynek jó része közönséges – főleg gyom – növény. Ezek jelenlétének ismerete azonban a flóra egészének tanulmányozásához szintén elengedhetetlen. Jelentős florisztikai eredmény a pannon – balkáni endemizmus *Polygonum graminifolium* előfordulásának kimutatása. A Ság hegyről 409 edényes taxon jelenlétét sikerült kimutatni. A közelmúltban elkészült a Ság hegy és a Nyugat-magyarországi vulkáni tanúhegyek flóraműve MESTERILÁZY et al.(2003).

A Nyugat-magyarországi vulkanikus szigethegyek, mint a Balaton-felvidéki bazaltvulkánosság legnyugatibb képződményei a vegetációkutatások terén szinte alig tanulmányozott területek közé tartozik. A bazalt tanúhegyek közül a Tapolcai-medence térségében előfordulók (Badacsony, Szentgyörgy-hegy, Csobánc stb.) tekinthetők leginkább kutatottnak, kevesebb információ áll rendelkezésre a Keszthelyi-hegységben található hegyekről (Tátika-hegy, Sarvaly-hegy stb.) és a Somlóról. A Ság-hegy és a Kisalföld kisebb tanúhegyei alig ismertek.

A hegyek bazalt alapkőzeten kialakult növénytársulásait sokszor a mészkövön előforduló – ill. mészkőhegyekről leírt – asszociációkkal azonosítják (pl. törmelékletű erdeit *Mercuriali Tiliatum* – nak, lejtősztyepréteit *Cleistogeno – Festucetum rupicolae* –nek írják le) {vö: JAKUCS (1966), JEANPLONG (1976), KOVÁCS - TAKÁCS (1995)}, a bazait más asszociációit viszont külön kezelik, pl: törmelékletű gyepeket: *Geranio rotundifolio Sedetum albi* néven

különítik el - JARUČS in SOÓ (1973). A Ság hegyen előforduló egyes növénytársulásokról SIMON (1975), JEANPLONG (1976) munkáiban található rövid szöveges leírás. SIMON (1975) „lejtőfüves sztyepprétet /*Festucetum rupicolae*/, ligtes karsztbokorerdőt /*Quercetum pubescens - cerris*/, töviskest /*Pruneto Crataegetum*/, kaszálórétet /*Arrhenatheretum elatioris*/, sziklai gyepeket /*Asplenietum rutamuralie*/, kultúrakácost /*Robinietum pseudo - acaciae cultum*” növényzeti típusokat jelez a Ság hegyről. JEANPLONG (1976) egy lejtősztyepp (*Diplachno – Festucetum rupicolae*) összevont felvételét is megadja, majd a „mészkerülő sziklagyepet /*Asplenio septentrionali Melicetum*/, csepleszmeggyes cserjést /*Crataego Cerasetum fruticosae*/, sajmeggyes karsztbokorerdőt /*Ceraso mahaleb Quercetum pubescentis*/ és a gyertyános-kocsányos tölgyest /*Quercus petraeae Carpinetum*” mint hegylábon előforduló fragmentális állományokat említi, melyben a *Quercus petraea* hiányzik és a gyertyán válik tömegessé. KOVÁCS (1995) a vas megyei növénytársulások áttekintésében a Ság hegyet, Hercseget az Orno – *Quercetum pubescenti – cerris*, az előbb említett hegyeken kívül a Kissomlyót a *Pulsatillo Festucetum rupicolae*, (Megj.: a társulás azonosítása érdekes, mivel ezen asszociáció Magyarországon az Északi – középhegységben fordul elő) a Hercseget, Kissomlyót és a Vásárosmiske-gércei tufagyűrűt a *Cleistogeni Festucetum rupicolae* asszocióknál említi, a leíró részben pedig a xerotherm tölgyesek és bokorerdők jellemző vas megyei élőhelyeként utal a kemenesaljai bazalt-hegyekre.

3. 1. 2. Marcal völgy, Kemenesalja, Kemeneshát

A Marcal, mint Veszprém és Vas (vár-) megyék határfolyója nemcsak közigazgatási egységeket, de olykor kutatási területeket is önkéntelenül kijelölő határként azonosítható számos természettudományos, ill. szűkebben botanikai témában. BORBÁS Vasvármegyei flóraművében BORBÁS (1889) a Marcal egy folyószakasza jelöli ki a kutatási terület keleti, PILLITZ (1908, 1910) Veszprém vármegyei flóraművében pedig a nyugati határát. Ennek köszönhetően mindkét területre vonatkozó tudományos dolgozatokban előkerülnek a Marcal vidékére vonatkozó adatok, de szintén mindkét régióra igaz, hogy a megyék legkevésbé kutatott területei e határterületek. (Veszprém megyében a Bakony, Vas megyében a Kőszegi-hegység térsége kutatottság szempontjából is erősen kidomborodik.

BORBÁS Vince „Vasvármegye növényföldrajza és flórája” című művében BORBÁS (1887) jelentős számú florisztikai adatot közöl a Marcal környékéről, a Vas megyei oldalról, az adatoknak köszönhetően viszonylag jó képet kaphatunk a Marcal-mente néhány jellemző élőhelyének növényvilágáról. „Kis Cell” temető melletti száraz mezőről a következőket említi (régí írásmódot idézve): *Fumaria Vaillantii*, *Festuca pseudovina* var. *subspruinosa*, *Koeleria gracilis*, *Caucaulis*, *Poa pratensis*, *Galium tricornis*, *Hieracium bifurcum permacrotrichum*, *Hieracium Pilosella*, *Hieracium Auricula*, *Trifolium Schreb.*, *Anthemis Ruthenica*, *Verbena officinalis*, *Bromus inermis*, *Eryngium campestre*, *Calamintha Acinos*, *Medicago lupulina*, *Lotus villosus*, *Leontodon hispidus*, *Leontodon autumnalis*, *Matricaria*, *Chamaemelum inodorum*, *Eryngium hirsutum*, *Potentilla argentea* var., *Nonnea*, *Muscari comosum*, *Rumex acetosella*, *Viola arvensis*, *Silene inflata*, *Asperugo procumbens*, *Myosotis intermedia*. Ezek alapján a szárazabb legelők akkori képe rajzolódik ki elénk. A Marcalhoz vezető töltések partjáról a *Diplotaxis muralis*, *Falcaria vulgaris*, *Podospermum Jacquini*, *Galium Aparine*, *Potentilla Anserina*, *Potentilla reptans*, *Salix cinerea*, *Salix amygd.*, *Salix alba*, *Salix angustifolia*, *Erysimum repandum*, *Crepis tectorum*, *Veronica chamaedrys*, *Papaver Rhoeas*, *Pimpinella Saxifraga*, *Veronica Anagallis-aquatica*, *Plantago lanceolata*, *Alisma Plantago-aquatica*, *Hordeum murinum*, *Lythrum Salicaria*, *Valeriana dioica*, *Rorippa Austriaca*, *Juncus glaucus*, *Berteroa incana*, *Carduus nutans*, *Artemisia vulgaris*, *Solanum Dulcamara*, *Lamium amplexicaule*, *Ajuga Genevensis*, *Bellis perennis*, *Phragmites communis*, *Lysimachia vulgaris*, *Anthriscus sylvestris*, *Glechoma hederacea*, *Tragopogon maior*, *Poa bulbosa*, *Euphorbia helioscopia*, *Ononis hircina*, *Leucanthemum vulgare*,

Ranunculus repens, *Ranunculus Sardous*, *Lycopus europaeus* taxonokat említi, a Marcal felé vezető árkokban a *Chara fragilis*, *Scirpus maritimus*, *Oenanthe aquatica*, *Rorippa amphibia*, *Glyceria fluitans*, *Alopecurus geniculatus*, (és *fulvus*), *Ranunculus sceleratus*, *Polygonum tomentosum*, *Heleocharis palustris* növényeket jegyezte fel. Az év második felében ismét felkeresi a Marcal vidékét, augusztus 19-én a következő taxonokat jegyzi fel: *Chondrilla latifolia*, *Lactuca saligna*, *L. Scariola*, *Centaurea Scabiosa*, *C. Rhenana*, *Asper. Cyn.*, *Mentha arv.*, *Potent. Anser*, két *Xanthium*, *Trifolium fragiferum*, *Atriplex ros.*, *A. Tatar.*, *Chenop. Opulif.*, *Ch. Viride*, *Allium sphaerocephalon*, *Sonchus asper pungens*, *Arrhenatherum elatius*, *Phleum pratense*, *Plantago lanceolata* var. *sphaerost.*, *Senecio barbareaifolius*, *Linaria elatine*, *Verbascum phlomoides*, *Verbascum Austriacum*, *Verbascum blattariforme* (–*V. blattaria*), *Dactylis glomerata*, *Erysimum cheirantoides*, *Euphorbia exigua*, *Euphorbia esula*, *Euphorbia falcata*, *Euphorbia platyphyllos*, *Lappula (squarrosa)*, *Bromus commutatus*, *Agrostis stolonifera*, *Anthyllis polyphylla*, *setaria viridis*, *Thymus glabrescens*, *Rumex crispus*, *Cirsium arvense*, , *Salvia nemorosa*, *Stachys annua*, . A töltés árkában a Marcal felé: *Ranunculus Lingua*, *Lemna trisulca*, *Oenanthe fistulosa*, ***Cirsium brachycephalum (kiszéskű aszat)***, *Angelica silvestris*, *Sium latifolium*, *Berula erecta*, *Polygonum amphybium*, *Symphytum officinale (molle)*, *Galium palustre*.

GÁYER (1908), szintén Vasvármegyére vonatkozó adatközlő cikkében említi a Marcal folyóból a *Castalia minoriflora (Borb.) Simk.* és *C. alba*, előfordulását, a Marcal menti rétekről a *Viola pumila Chaix.*, *Bupleurum tenuissimum L.*, valamint a *Chenopodium ficifolium Sm.* jelenlétét. Gayer Gyula azon kevesek közé tartozik akik a Kemenesaljáról is közöltek adatokat, nevéhez fűződik néhány - azóta kipusztult- orchideafaj felfedezése Celldömök környékén GAYER (1905).

PILLITZ (1908, 1910) flóraművében a Marcal környékének flórája viszonylag kevés konkrét adattal szerepel (ennek részbeni oka, hogy az itt is közönségesebb fajok [pl: *Deschampsia caespitosa*, *Phalaris arundinacea*, *Phragmites communis* stb.] jó része Veszprém megye területének nagy részén gyakori, így a konkrét helynévmegjelölések a flóraműben e taxonoknál ritkák). Leírásai alapján két alkalommal – 1895 és 1900 augusztusában – tölt el néhány napot a Marcal térségében, Marcaltő, Alsógörzsöny, Felsőgörzsöny, Békás környékén, ezeken a területeken kívül Nagykamond térségéből van néhány figyelemreméltó adata. A flóraműben közölt adatai /nem teljes lista/: *Eragrostis minor* (Marcaltő), *Scirpus lacustris* (Marcal mentén), *Scirpus maritimus* (Marcal folyó nádasaiban), *Cyperus glomeratus* (megyénkben csak Marcaltőn, a Marcal árterületén), *Sagittaria sagittifolia* (Marcaltő), *Butomus umbellatus* (Marcaltő, Békás, Gic), *Polygonum mite* (Alsógörzsöny), *Succisa pratensis* (Nagykamond mellett réteken, nem messze a Marcalpartjától), *Pulicaria dysenterica* (Marcal árterületén), *Bidens tripartita* (Marcaltő), *Gnaphalium uliginosum* (Marcaltő), *Gnaphalium luteo-album* (Marcaltő), *Centaurea angustifolia* (Nagykamond mellett réten), *Serratula tinctoria* (Nagykamondnál), *Crepis tectorum* (Marcaltő), ***Gentiana pneumonanthe (kornistárnics)*** (nedves réten Nagykamond mellett bőven), „*Mentha mollis Murray*” (Marcaltő), *Mentha pulegium* (Marcal árterületén...), *Mentha aquatica* (Marcal árterületén), *Prunella grandiflora* (Nagykamondnál réten), *Gratiola officinalis* (Marcaltő), *Veronica scutellata* (Békáson, mocsaras árokban), *Erysimum cheiracanthoides* (Marcaltő), *Rorippa amphibia* var. *riparia* (Marcaltő), *Rorippa islandica* (Marcal árterületén Marcaltőnél), *Oxalis stricta* (Marcaltő), *Lythrum virgatum* (Békás mellett Marcal menti réten), *Lythrum hyssopifolia* (Marcal árterén), *Potentilla supina* (Marcal mentén mindenütt), *Tetragonolobus siliquosus* (Marcaltőn).

BOROS ÁDÁM útjai során a kistérség két területét érintette: az ostffyasszonyfai vasútállomás környékén a sitkei genyötés-tölgyes látogatása után - vonatra várakozván- gyűjtött adatokat, valamint lápkutatásai során a kemeneskápolnai lápot is egy ízben felkereste.

TALLÓS (1959), ill. SZODERIDY – TALLÓS (1962) a tágabb térség megmaradt erdőfoltjait tanulmányozva megállapítja, hogy a – klímazonálisan a zárt tölgyesek övébe tartozó (Borhidi 1964) – Marcal-medence zonális erdőtársulása cseres-tölgyes (*Quercetum petraeae-cerris*) lehetett. Ez természetesen a víztől erősen függő, intrazonális vegetációtípusokkal jellemezhető alluviális síkra nem igaz, ez a sáv (a Marcal alluvium láprétjeivel) már Zólyomi vegetációtérképén (ZÓLYOMI in STEFANOVICS 1963) is önálló foltként jelenik meg.

JEANPLONG JÓZSEF Vas megyei kutatásai során közli az *Agrostis canina* ostffyasszonyfai JEANPLONG (1991), a *Thrinicia nudicaulis* bobai adatát JEANPLONG (1972). Az 1990-es évek elején szomorúan tudósít a botanikus körökben jól ismert kemeneskápolnai láp feltöréséről JEANPLONG (1990).

KOVÁCS (1995) Vas megye növénytársulásait áttekintő dolgozatában a Marcal térségéből a következő asszociációk előfordulását jelzi (a dolgozatban használt nevezéktant követve): *Lemnetum minoris*, *Hydrochari-Stratiotetum* (Boba, eutrofozált mocsarak, tavak), *Myriophyllo-Potametum*, *Nymphaeetum albo-luteae*, *Scirpo-Phragmitetum*, *Typhetum latifoliae*, *Caricetum acutiformis-ripariae*, *Caricetum vulpinae*, *Cypero-Juncetum bufonii*, *Deschampsietum caespitosae*, *Agrostietum stoloniferae*, *Alopecuretum pratensis* (*Carici-Alopecuretum pratensis*).

Külsővat és Mersevát környékének élővilágáról GALAMBOS (1996) közöl rövid tanulmányt. Megállapítja, hogy a terület klímazonális erdőtársulása cseres-kocsánytalan tölgyes és hogy egykor a szeszélyesen kanyargó Marcal mentén „a vizes termőhelyek szukcessziósora teljes egészében képviselve volt”. Konkrét florisztikai adatként csak néhány taxont említ: *Batrachium* spp., *Elodea canadensis*, *Myriophyllum*, *Ceratophyllum*, *Sium erectum*, *Sium latifolium*, *Polygonatum amphibium* [helyesen írva: *Polygonum amphibium*], *Phragmites communis*, *Schoenoplectus lacustris*, *Bolboschoenus maritimus*, *Agrostis stolonifera*, *Phalaroides arundinacea*, *Orchis laxiflora* ssp. *palustris* (mocsári kosbor), *Salix cinerea*, *Salix alba*. A terület jellemző növénytársulásai közül a nádast, magassásos, mocsárréteket, hamvas füzes bokorfüzeseket, puhafa ligeterdőt, égerest említi, illetve megállapítja, hogy a Külsővat környéki erdők zömét telepített nyárasok, kisebb részben telepített égeresek adják.

A Marcal-medence lápjainak vegetációjával korábbi közleményben LÁJER Konrád (1997) részletesen foglalkozik. A Marcal-medencéből (de részben a jelenlegi kutatási területen kívül eső területről) a legtöbb lápi és lápréti növénytársulásból LÁJER dolgozatában található elsőként cönológiai felvételek: *Schoenoplectetum lacustris*, *Typhetum angustifoliae*, *Cladietum marisci*, *Caricetum elatae*, *Caricetum paniculatae*, *Caricetum appropinquatae*, *Caricetum distichae*, *Caricetum vesicariae*, *Caricetum lasiocarpae*, *Menyanthes trifoliata* társulás, *Juncus obtusiflori-Schoenetum nigricantis*, *Caricetum davallianae*. LÁJER későbbi dolgozataiban LÁJER (1998, 2002) szintén szerepel néhány, a Marcal-medence területén készült cönológiai felvétel, miútkái a Marcal-medence aktuális botanikai értékeinek feltárásában kimagasló jelentőségűek.

3. 2. Zoológiai kutatások

A térségben szisztematikus, közleményben publikált zoológiai vizsgálatok nem folytak. E tény a terület sok irányból periférikus elhelyezkedése indokolhatja. A publikált szórványadatoknak csekély száma korábban a terület egyfajta „terra incognita”-ként való létezését tükrözi, melyet több, a kutatástörténeti eredmények összegyűjtését célzó tanulmány is megerősít.

Pókok: A csigaltázakban lakó pókok vizsgálata során SZINETÁR CSABA és munkatársai az ország 24 pontján gyűjtöttek csigahéjakat. A Ság hegyről származó mintákból 11 pókegyedet sikerült gyűjteniük, melyek a következő fajokhoz tartoztak: *Titanoecia* sp., *Haplodrassus signifer*, *Heliophanus cupreus*, *Pellenes nigrociliatus* SZINETÁR et ál.(1998).

Rákok: A hazai folyók zooplankton közösségének vizsgálata során a kutatók 1992 és 1994 között Nyugat-Magyarországon a Rába, Répce Marcal és Kerka folyók alacsonyrendű rák faunáját GULYÁS et al. (1995) mérték fel.

Szitakötők: A kistérség területén a csoport vizsgálata a Rába folyón volt számottevő. A kutatások során megvilágítást nyert, hogy az említett folyóban nemzetközi szempontból is jelentős szitakötő és kérészállományok tenyésznek AMBRUS et al. (1996).

Egyenesszárnyúak: A kistérség területén az egyenesszárnyúak kutatása csak a közelmúltban kezdődött el. A Ság hegyen a rovarfajta felmérések során került sor a csoport vizsgálatára SZINETÁR (2003), a Marcal medencében és a Kemenesháton az *Isophya costata (magyar tarsza)* élőhelyeinek vizsgálata kapcsán juthattunk adatok birtokába KENYERES - BAUER (2004).

Lepkék: A térség lepkefaunájának kutatása kapcsán szerencsés momentum, hogy Celldömölkön 1959-1967 között működött a Vas megyei Növényvédő Állomás fénycsapdája. A gazdag anyagot KOVÁCS LAJOS dolgozta fel az 1970-es évek végéig. Kézirat, több százezer adatot tartalmazó naplóinak adatai nélkül csak hiányos képünk lehetne Nyugat-Magyarország nagylepke faunájáról. A publikálatlan adatokat is tartalmaz UIERKOVICHI (1980) tanulmánya. Az 1980-as évek elején EKK István a Ság hegy nappali lepke faunáját kutatta és 47 faj jelenlétét mutatta ki EKK (1981, 1983). A legutóbbi, a Nemzeti Park munkatársai által készített részletes bemutató jelentés a területről 2001-ben készült KÁRPÁTI-HARDY (2001). 2003-ban az Országos Nappali Lepke Monitorozás keretében *hangyaboglárka (Maculinea)* fajok és a *Lycaena dispar (lápréti tűzlepke)* előfordulásainak térképezése történt a területen a TvH megbízásából (Ábrahám Levente szóbeli közlése).

Halak: A kistérséget északról határoló Rába folyóról rendelkezünk információkkal HARKAI - SALLAI (2004), a Marcalról halfaunájáról jelenleg még nem áll rendelkezésünkre összefoglaló munka, a többi kisebb vízfolyásról pedig nincs adat.

Kétéltűek, hüllők: DANKOVICS (1997, 1999) Vas megye kételtű és hüllőfaunájáról írt összefoglaló jellegű munkáiban a térségből is szerepelnek adatok, bár a szerző kutatásai jórészt a Ság hegyre korlátozódtak. Öröndetes tény, hogy bár a fent említett tanulmányokban a *zöld gyík (Lacerta viridis)* még mint Vas megye kipusztult hüllőjeként szerepel, a közelmúltban a Kissomlyón újra előkerült DANKOVICS (2001).

Madarak: A Kemenesháton már az 1800-as évek végén folytak madártani kutatások, híres ornitológusunk Chernel István érdeklődését felkeltette az itt fészkelő *túzok (Otis tarda)*. A túzok vas megyei előfordulásairól közölt munkájában CHERNEL (1917) a kemenesháti fészkeléséről a következőt írja: "A Cseren rendesen költ". A faj ma már az egész Dunántúlról kipusztult. A térség madárvilágáról összefoglalást DABASY FROMM GÉZA (1929) vas megyei monográfiájában olvashatjuk. Itt a szerző olyan fajokat is említ munkáiban melyek már azóta eltűntek a területről, mint fészkelő pl. *cigány réce (Aythya nyroca)*, *bölgébika (Botaurus stellaris)*, *ugartyúk (Burhinus oediacnemus)*. Vas megye *vetési varjú (Corvus frugilegus)* fészkelőtelepeinek felmérése zajlott az 1980-as évek elején MERCSÁK (1980), KALOTÁS (1982), FARAGÓ (1982). A munka során a kistérségben ekkor még jelentős volt a faj fészkelő állományának száma Tokorcson, Szergényben, Ostffyasszonyfán, Celldömölkön és Bobár. Később ezek a fészkelő kolóniák megszűntek. A kövirigó (*Monticola saxatilis* fészkelést a Megyer Csaba 1991-ben a Kisalföld Veszprém megyei területének ornitológiai vizsgálatait összegző jelentésében számos Marcal mentére vonatkozó adatot találunk MEGYER (1991). A munka kistérségre vonatkozó legfontosabb eredménye a fokozottan védett *hamvas rétihéja (Circus pygargus)* és *nagy póling (Numenius arquata)* fészkelésének közlése Boba térségéből.

Emlősök: Emlőskutatás terén VARGA LÁSZLÓ gyöngybagoly és erdei fülesbagoly köpetelemzéseiből nyerhetünk információkat. Faunisztikai szempontból gyűjtéseinek a legnagyobb eredménye a *csalítjáró pocok (Microtus agrestis)* és a *Miller vizicickány (Neomys milleri)* nemeskeresztúri előfordulásának bizonyítása. VARGA (1991).

3. 3. A térség tájtörténete

3. 3. 1. Marcal medence

A Marcal-völgy mélyebb fekvésű, ártéri szintjein települések nem jellemzőek, több adat is ismert a pusztító áradásokat követően a falvak új helyre településére. Ennek ellenére nem állítható, hogy a süppedékes, szinte járhatatlan mocsár és lápterületek az első katonai felmérésig érintetlenek maradtak, mivel a folyó közelében, de még az ún. „bozót” belsejében, található ármentes területeken (pl. Adorjánháza: Sziget-domb; Kamond: Várhely / =nagyvárjai fölvár/) is kerültek elő különféle korú (római, árpádkori, középkori stb.), emberi jelenlétet bizonyító leletek (vö. BAKAY – KALCZ – SÁGI 1970). Az 1780-as évek elején felmért első katonai felmérés térképen jól látható, hogy a Marcal környéki települések közelében már ekkor jelentős területeket borítottak a szántók és legelőterületek, de a területtől keletre a kavicsos dombháton még jelentősebb kiterjedésű erdőtömbök állnak. A Marcal alacsony ártéri szintje még szinte hasznosítatlan vizenyős terület, melyet a Góczán által szerkesztett, 1782-84. évi művelési ágak megoszlását mutató térkép GÓCZÁN (1971) is szemléltet. ILA – KOVÁCSICS (1964) munkájában további értékes adatok találhatóak a művelési ágak változásának nyomkövetéséhez. A XIX. század első fele számos jelentős változás időszaka a Marcal-medencében. Erre az időszakra – az 1800-as évek elejére – tehető a hasznosíthatatlan ártéri területek lecsapolásának kezdeti tervezése, melyet a tervezett szabályozásokról fennmaradt két térképterv is szemléltet. A lecsapolási, szabályozási munkák pontos lebonyolításáról biztos információ alig áll rendelkezésre, de bizonyosra vehető, hogy a fentebb említett kezdeti lecsapolási terveket követően még számos terv, beavatkozás történt évtizedeken keresztül, tulajdonképpen a csatornák jelenlegi tisztítása, karbantartása is ebbe kérdéskörbe tartozik. BERNÁTH József segédmérnök által készített térképen BERNÁTH (1835) már egyértelműen felismerhetők a mai csatornahálózat fő vonásai (Fövenyes-árok, Hunyorpatak stb. vonala). Ebből az időszakból egy másik, kézzel rajzolt térképvázlat is előkerült. A Gaál Zoltán nagypirityi lakos tulajdonát képező megsárgult térképet a nagyapjától örökölte, de a vázlat készítőjének kiléte bizonytalan (ANON. 1833). A térképen a „möcsaraserdő”, „ritkaerdő (berek)”, „gondozott patak” kategóriák ábrázolása látható.

A tőzegfelmérések POKORNY (1872) általában már kiszáradt területekről tudósítanak. STAUB Móric (1894) így ír a Marcal völgyről: *„...30 évvel azelőtt lápos vidék volt, de most szabályozás következtében majdnem kizárólag rétté változtatták át”*. Majd kicsit később, a terület déli részéről: *„Csab (Csab-Rendek), Rigács, Medgyes, Szegvár környékén, a Kígyósvíz mellett, valamint Sárosd és Galsa községek mellett összesen mintegy 88 hold kiterjedésű ingovány-terület volna, melyek mai állapotáról még nem tudunk semmit. Ezen ingoványok, úgy látszik, a marcalvölgyi nagy, de már kiszáradt lápterületekhez csatlakoznak és szintén már kiszáradtak”*. BORBÁS már a Vasvármegyei flóraművében BORBÁS (1889) szót ejt a Marcal szabályozott voltáról, a Marcal menti vegetációra gyakorolt hatásairól: *„A Marcal mentén főleg a szabályozások előtt nagy terjedelmű ingoványok voltak...”* Ez természetesen a folyó mindkét oldalára érvényes. A XIX. század végétől folytatott szabályozásokkal foglalkozik KOVÁCS (1981) pályamunkája (*Tanulmányok a Marcal-folyó középső szakaszáról*), de e dolgozat is számos bizonytalanságra, ellentmondásra hívja fel a figyelmet. A Marcal vizeinek lecsapolására három társulat alapult, a völgy jelenleg vizsgált része az ún. „Marcalvölgyi Vizitársulat /Celldőmők/” területéhez tartozott. A dolgozat nagyon élő képet fest a Marcal ártér szeszélyes vízviszonyairól, melyet a szabályozások is alig tudtak megváltoztatni. Néhány érdekesebb megjegyzését idézzük: *„Nagyárok, vagy Négyöles, vagy Marcal-*

főcsatorna: a Belsővat falurész nyugati szélén. Kb. 150-160 év előtt megásott csatorna lett a Marcal főmedre. A régi meder Belsővatot keletről határolta. Ha Marcalról beszélünk jelenleg ezt a medret értjük Marcal folyó alatt”; „Az 1960-as években a Marcal-főcsatornát kétszer is szélesítették, de ez sem bírta elvezetni azt a nagy szennyezett víztömeget, illetve iszapot, amelyet a Bakonyi bauxit bányák vize hozott magával. Ez a szennyezett, iszapos víz többször feltöltötte a medret, elöntötte az árterületet, kiölte a rétek nemes fűvét és nagy károkat okozott a nagyüzemi gazdálkodásnak... Abban az időben a réteken megjelent a nád, sás és a vizimadarak. Szinte az volt az ember érzése, hogy visszafelé forog a természet kereke.” Az 1970-es években is folytatott lecsapolási tevékenység hatásairól így ír: „A Vízügyi Igazgatóság dolgozói állandóan tisztítják a medret, a réteket vízelvezető árkokkal szelték át és ez által a talaj vízszintjét annyira alásüllyesztették, hogy Belsővat falurészben 1974-ben a kutak kiapadtak...”; A korábban kétszer kaszált rétek kezelésének megváltozásáról így ír. „A gondozott paraszti rétek elmúltak, szinte nem is törődnek a sarjával. A szénakaszálás után ráengedik a háztáji teheneket, és azok legelik, letapossák a réteket... Az 1945 előtt itt termett szénának sarjúnak csak hányadát takarítja be a termelészövetkezet.”; A tőzegbányászat kapcsán: „A termelészövetkezet a tőzeges rétek egy részét kibányásztatta, és ennek következtében a tőzeg helyén nagy tö keletkezett.” Láptüzek is pusztították a Marcal-menti lápokot: „1976 nyarán és őszén valószínűleg a horgászok által rakott tüztől a tőzeg több helyen tüzet fogott, és hónapokon át szinte kibírhatalan füstszag lepte meg a falut...” A Marcal-medertece egyik legnagyobb tőzegetelege Szergény, Kemenesmagasi, Mersevát, Celldömölk környékén terül el, de ennek jelentős része mára kotusodott. MAROSI – SOMOGYI (1990) kiemeli a belvízelvezető csatornahálózat kimagasló sűrűségét: „Kamondtól a Marcalt párhuzamos belvízi csatornák kísérik és tagolják a völgytalpat, a csatornahálózat sűrűsége meghaladja az 1 km²/km²-t”

A természetes erdőterületek szinte teljes pusztulása a XIX. század közepére tehető, hiszen a Vizer féte térképen VIZER (1841) még felismerhetők a térség erdőterületei, de az 1857-es felmérés idején ezek már nem szerepelnek a nyilvántartásban.

A Marcal területén az 1900-as évek elejétől olyan mederrendezési munkák voltak, amelyek a meder bővítése mellett a vízkészlet hasznosítását is előirányozták.

Az 1950-es évek második felében mederiszapolási munkákat folytattak kisebb szakaszokon.

1959-ben egységes terv készült az Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság torkolati szakaszával együtt, melyet a VIZITERV készített. A terv alapján az érdekelt Vízügyi Igazgatóságok a meder rendezését több szakaszban hajtották végre, a középső szakasz rendezését a 22,200-69,000 km szelvények között 1964-69-ben a KÖDU-VIZIG végezte el és utána visszaadta a NYU-DU VIZIG kezelésébe.

Hosszú tervezési munka előzte meg az 1982-ben elkezdődött Marcal térségi komplex meliorációs munkáit. A rendezés alapjául szolgáló tanulmánytervtől lényeges eltérésekkel 1992. év végéig (lényegében a Kodó patak torkolatáig) elkészültek a munkák.

Jelenlegi állapotban a Marcal középső szakasza nagy mederfenék szélességű (10,0 m-6,0 m), kis esésű (0,20-035 %) növényzettel benőtt, helyenként „álló” víznek tűnő csatorna. A beavatkozások nem jó irányba befolyásolták a valamikor élővíznek nevezett vízfolyást.

A Cinca a Marcal balparti mellékvízfolyása. A vízgyűjtőterület a Kemenesaljai dombvidék keleti lejtőjén van. A terület legnagyobb része szántó, kb. 10 %-a rét és legelő. A vízgyűjtő terület nagysága: 108,3 km².

Első rendezését 1927-ben a Cinca lecsapoló Társulat végezte el. Teljes hosszában 1967-1972 között készült tervek alapján az 1970-es évek végén rendezték. 1985-ben újabb terv készült, mely az előző rendezést nem tartotta megfelelőnek a meder szélességi méretei miatt, mely gazdag vegetáció kialakulását eredményezte. Ez a terv átlagosan 1,0 m-rel mélyítette a medret, melyet 1986-90 között a 0+000 km sz-10+000 km szelvényig kiviteleztek.

A Kodó patak a Marcal balparti mellékága, vízgyűjtőterülete 196,7 km². A torkolattól Hosszúperesztegnél a 8. sz. fkl. út alatt lévő műtárgy kifolyási szelvényéig állami tulajdonú, felette üzemi. A 15+768 km szelvényig kizárólagos állami tulajdon. Befogadó a Marcal 59+255 km szelvénye.

Kiépítési vízhozama a 10 évenként előforduló nagyvíz, melynek értéke a torkolatnál 25,6 m³/sec, végszelvényben 6,9 m³/s. Kivételt képez Hosszúpereszteg és Vashosszúfalu belterületi szakasza, ahol a 33 évenkénti nagyvíz levezetésére épült ki a meder. A kivitelezés 1984-ben befejeződött.

A Marcal melioráció mérlegének egyik oldalán a szántóterületek növekedése, a másikon a talajvízszint csökkenése következtében pusztuló erdők, tönkretett természetes élőhelyek, csatornázott Marcal és mellékvízfolyásai - melyek csak nagy jóindulattal nevezhetők élővizeknek - állnak.

3. 3. 2. Kemeneshát

Kemenes szláv eredetű szavunk jelentése köves, kavicsos. A névválasztás is jelzi, hogy rossz talajadottságokkal rendelkező, gyenge termőképességű tájegységünkről van szó. A területről legelső információnk a XVII. századból származik JUIÁSZ (1932), mely szerint *"az irtásföldeket a rábántúliak nem merték művelni mióta Pápán is a török lett az úr"*. Ebben az időben a Kemeneshátat szinte megszakítás nélkül cseres-tölgyesek borították. A törökök visszaszorítása után nagy elánnal estek neki az emberek a jórészt érintetlen erdőknek. A XVIII. század elején a csererődök javát felégették a hamuzsirkészítők. A tölgyjellegű erdők világosak, napsütésesek voltak, a fák alatt sűrű aljnövényzet, a fű magasra nőtt. Ezekben az időkben jellemző erdőhasználat a makkoltatás volt. A jobbágyok gazdaságában is éppen olyan fontos volt az erdő makktermése, mint a nagybirtok szempontjából. A kukorica még nem volt e vidéken honos s így könnyen érthető, milyen kár keletkezett a szegény paraszt számára, ha egy-egy évben, amikor a makk nem termett, árpan kellett sertést hízlalnia, vagy egyáltalán le kellett mondania a hizóról, mert neki nem volt módja, hogy korpával, vagy malomporral segítsen magán, amint az uradalom tette.

A Kemeneshát erdeje a XVIII. század első harmadában már nem a régi csendes vidék volt. Ha fejszecsattogás ritkán verte is fel, legelő állatok, terelő pásztorok, kiáltó kerülők hangja annál lármásabbá tette. S az erdő romlott. Még nem a meglévő állomány vesztésével, a jövő volt az, ami már ekkor megsemmisült a lehullott makk feletetésével, a friss zsenge sarj lerágatásával.

A XVIII. század elején érkezett az idő, amikor a falvak földszükséglete a török alatt felerősödött területek feltörése után az eredeti erdő határát kezdte szorítani.

Az erdőirtás az 1750-es évektől olyan ütemű volt, hogy a következő század közepére az ősvadonnak csak hírmondója maradt. Az 1800-as évek közepére csak néhány nagyobb tömbben találunk erdőket Vöhöck és Sitke térségében. Akkoriban a rossz minőségű talajokat legelőként hasznosították, főleg a Bécs felé hajtott szürkemarhák és mangalicák legeltek a területen. Nagy kiterjedésű gyepek alakultak így ki, melyek nagyságára jellemző, hogy még a 20. század elején is jelentős számban fészkelte a területen a tűzok és az ugartyúk. Később az állatállomány csökkenésével a szántóterületek és a faültetvények térhódítása figyelhető meg.

Ma a Kemeneshát legnagyobb részét faültetvények borítják. A gazdag növényzetű, de kevésbé termékeny szántóföldek fásítása - sajnos tájidegen fafajokkal - az utóbbi években felgyorsult. Az egykori erdőknek, legelőerdőknek, legelőknak mára csak hírmondója maradt.

3. 3. 3. Rába völgy

A Rába völgy neve éppúgy, mint Győr város német neve (Raab) a Latin-római "Arrabo" szóból származik, a római uralom emlékeként.

A Rába völgye régen évente többször került víz alá. Ennek egyik oka a meder elhanyagolt állapota és a malmok rözsegátjai voltak. A Rába mindig bővizű lévén, medrében a malmok egymást érték. Az árvizek kártételei ellen ekkor olvashatunk először a Rába "isztra", vagy később üsztra nevű gátjairól. Egyes helyeken még ma is esztrunak nevezik a védtöltést. Az árvíz leggyakrabban Nicknél tört ki és egészen a Hanságig végigöntötte a Rábaközt. Itt már 1597-ben építettek töltést.

Az 1618. évi XIV. tc. elrendelte a Rába medrének és az újabb malomárkoknak a megvizsgálását és a meder tisztogatását, ennek hatására 1630 körül végeztek is bizonyos szabályozási munkákat, de a malmokkal nem bírtak. 1699 nyarán I. Lipót király rendeletére bizottság járta be a Rába völgyét és jelentésében a malmokat találta az árvizi kiöntés okozóinak. Javasolták az Ásvány nevű árok újbóli megnyitását és kitisztítását - mely árok a "Keszei malom" felett Várkesző határában feküdt - hogy így a Rába felesleges vize a Marcalba ömöljön. A Rába medre itt ugyanis több méterrel magasabb a Marcalénál. A köztük lévő árok megnyitása után, melyet úgy látszik már korábban is megpróbáltak, a Rába a Marcal Mórighida feletti kiszélesedő völgyét még közepes árvíznél is elöntötte, úgyhogy a Marcal völgye tartósan víz alá került. Ezt igazolja a Veszprém megyei birtokosok későbbi panasza, amely szerint a Rába árvízének átvezetése elposványosította a Marcal völgyét. A panaszt végül a helytartótanácshoz terjesztették fel, mely 1759-ben (tehát a kinyitás után 60 évvel) az érdekelt megyékét az Ásvány-árok elzárására utasította. 1864-ben a Helytartótanács a Rába-völgy és az attól elválasztható Marcal-völgy szabályozását elkerülhetetlenül szükségesnek mondta ki és két külön királyi biztost is rendelt ki, majd pedig a Rába-völgyi kir. biztos, gr. Balvány Géza elnökletével választmányt küldött ki a Rábaszabályozó Társulat megalakítására. 1874-ben megalakult társulat tervbe vette a Rábatyótól lefelé található fenékgátak eltávolítását, 27 kanyarulat átvágását és mindkét parton töltések építését, illetve a régiók kiegészítését. 1875-ben Meiszner Ernő miniszteri memnököt a társulat főmemnökévé választották. Ugyanebben az évben megállapodást kötött a Marcalvölgyi Társulattal, hogy Győr megye területén a Marcalt is a Rábaszabályozó Társulat fogja szabályozni. A legelső feladat a malomgátak likvidálása volt. 1876-ban 23 malom tulajdonosával megállapodtak a malmok megváltásban. 1877-ben bontottak le 16 malomgátat (a kecskédi malom gátját később bontották le, a 18. gátat meghagyták, mert ez biztosította Nicknél a Kis-Rába táplálását). A malomgátak elbontása a Rába 15,26 méteres esésnövekedését eredményezte. Ennek következtében a felsőszakasz megszabadult az árvíz pusztításától, s érdekeltjei, akik többségben voltak, így már nem akartak további költségeket vállalni. Az árvizek az alsó, kisebb esésű szakaszra zúdultak, ahol a meder nem tudta azokat levezetni, így a károk itt növekedtek. 1880-ban Szapáry István kormánybiztos értekezletet tartott, melyen abban állapodtak meg, hogy egyelőre csak a legszükségesebb munkákat valósítják meg, mégpedig a Rába szabályozását Sárvártól Győrig. 1886-ban a Rába medrét további 80 átmetszéssel 48 km-rel, 131 km-ről 83 km-re rövidítették. A gondos munkával elkészített Rába medre hosszú évtizedeken keresztül baj nélkül levezette az árvizeket, s fenntartása sem okozott gondot. Meg kell említeni azt is, hogy a Rába 1886-1892 közötti végzett szabályozása során épült meg a Rába jobb partján található pápóci zsilip a Lánka patak torkolatában. Belvizek levezetésére a Rába töltéseibe csőzsilipet építettek be Ostffyasszonyfánál.

Ma a töltések közé szorított Rába hullámterén nagyrészt tájidegen faültetvényeket találunk, a Rába völgye szinte teljes egészében szántóterület, a folyóval párhuzamosan haladó Lánka patakra megszűnt vízfolyásként tekinthetünk.

3. 4. Települések környezetének változása az 1800-as évek közepétől napjainkig

Nemeskeresztúr:

1800-as évek közepe: A falutól nyugatra az erdőben nagyobb kiterjedésű vízállások voltak. A Marcal mellett döntően réteket találunk. A Marcal ártere a településnél kezdett szétterülni. A falu déli részén egy kis tavacska is volt. A település környékén döntően mezőgazdasági területek voltak már akkor is. A falutól nyugatra lévő erdő még akkoriban összefüggött a Karakói erdővel.

Jelenlegi helyzet: A vizes élőhelyek a községhatárban - a Marcal kivételével - megszűntek, lecsapolásra kerültek. A Marcalt szabályozták, gyakorlatilag mocsár-, és lápréteket nem találunk. A gyepek döntő többségét felszántották. Az erdőterület a felére csökkent, döntően jellegtelen származékerdőket és akácültetvényeket találunk. A falut nagyrészt szántóföldek veszik körül.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 10%-án maradtak meg.

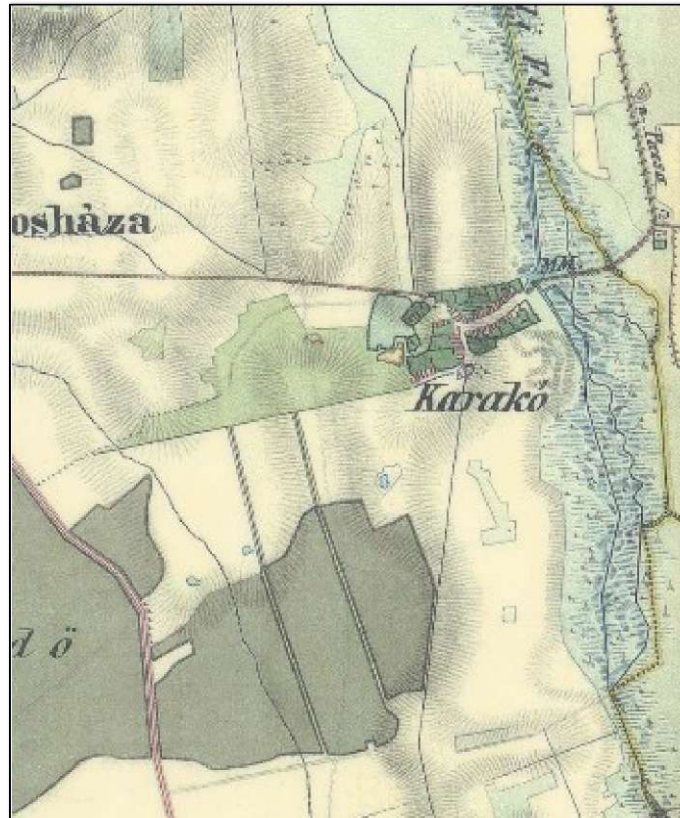
Nemeskeresztúr környéke a II. katonai felmérés idején

Karakó:

1800-as évek közepe: A Marcal mellett nagy kiterjedésű rétek voltak. Szintén gyepek húzódtak majdnem Jánosházáig.

Jelenlegi helyzet: Bár a Marcal menti rétek kiterjedése csökkent, de még ma is találunk nagy kiterjedésű füves területeket. Az erdők még ma is természetközeli állapotban vannak. A településtől keletre egy felhagyott kavicsbányát találunk, mely környezete a művelés felhagyása óta egész jól regenerálódott. A Marcalt és a Tarna patakot csatornázták, a vízfolyás menti területeket lecsapolták. Mindezek ellenére a természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 40%-án maradtak meg.

Karakó környéke a II. katonai felmérés idején

Keléd:

1800-as évek közepe: Irtástelepülés volt, körülötte mindenhol erdővel. A Mosó árok mellett mindenütt rétek voltak.

Jelenlegi helyzet: A természetközeli erdők összterülete a töredékére csökkent, helyüket gyümölcsösök (régén szilvások, ma diósok) és akácültetvények foglalják el. A gyepek felszántásra kerültek, a település környezetében szinte csak intenzív művelésű mg-i területeket találunk. A Mosó árkot a Marcal melioráció során teljesen csatornázták, az egykor mélyebben fekvő vizenyős rétek helyén ma halastómaradványokat találunk. Néhol kavicsbányákat nyitottak, melyeket ma már nem művelnek.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 10%-án maradtak meg.

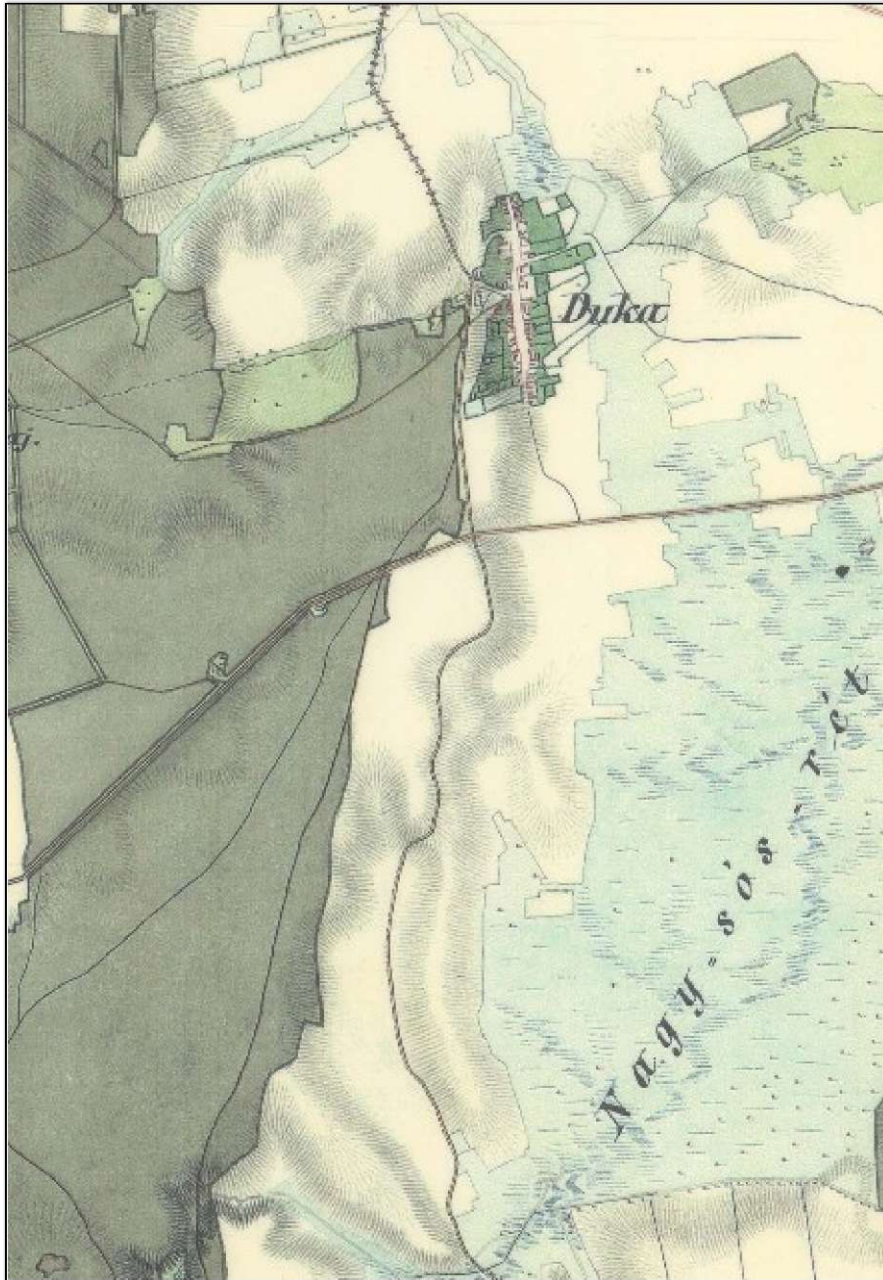
Keléd környéke a II. katonai felmérés idején

Duka:

1800-as évek közepe: A településtől délre egy nagy kiterjedésű „Nagy sós rét” volt. A falutól nyugatra erdő volt tisztásokkal. A „Nagy sós rét” a település északi határától kiszélesedve dél felé húzódott. A település északi részén egy mocsaras terület volt.

Jelenlegi helyzet: Az egykori erdők helyén, ma szántóföldeket, diósokat és akácültvényeket találunk. A „Nagy sós rét” ma már a múlté. A vizes élőhelyek megszűntek. A település külterületén szint mindenhol szántókat találunk. A Marcal melioráció során a Mosó árkot és a térségét csatornázták.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatárban szinte teljesen megsemmisültek.

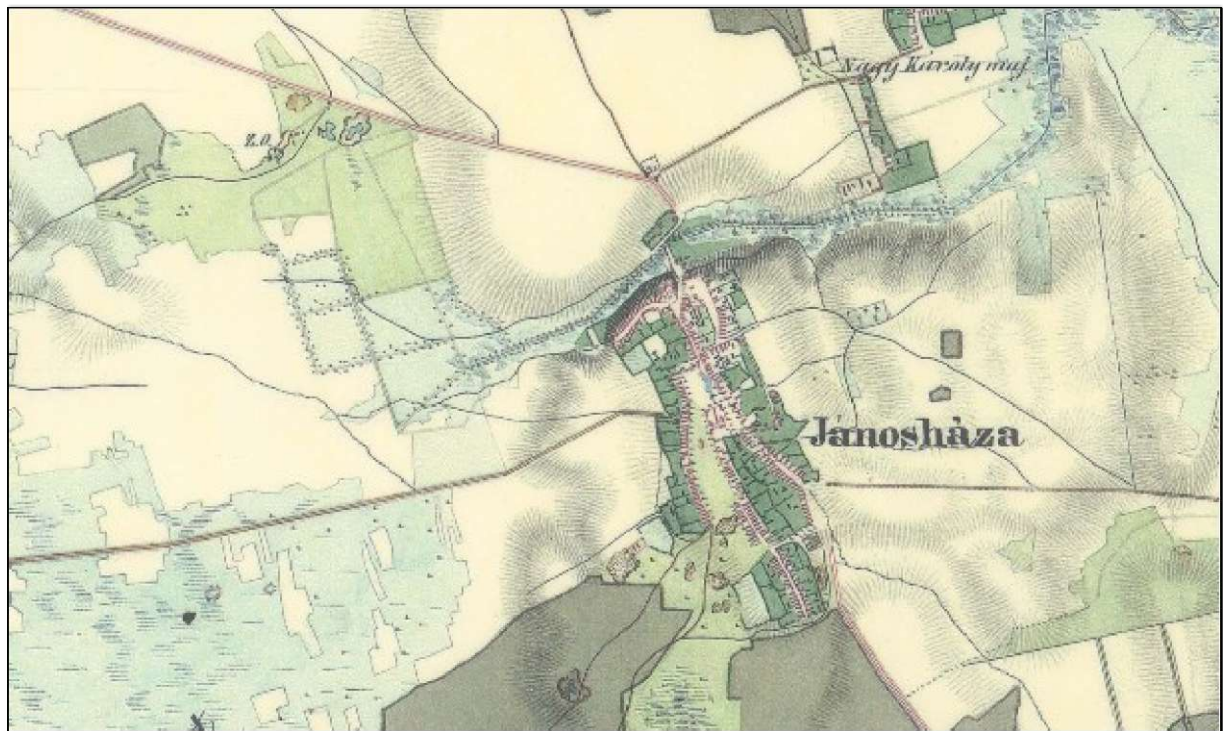
Duka környéke a II. katonai felmérés idején

Jánosháza:

1800-as évek közepe: Délről egy összefüggő erdő húzódott a településig. Az erdőben tisztásokat és vízállásokat találunk. A Mosó árok mellett végig gyepek voltak. A Kissomlyó felé vezető út mentén – a mai gyümölcsösök helyén – rétek helyezkedtek el, melyek a „Nagy sós rét”-hez kapcsolódtak. A gyümölcsös és az út között vizenyős terület volt.

Jelenlegi helyzet: Az egykori erdőből mára csak mutatóban maradt, a kis foltok még viszonylag jó állapotban vannak. A gyepterületek és az egykori vizes élőhelyek szinte teljesen eltűntek. Bár időközben új vizes élőhelyek keletkeztek (bányatavak, anyagnyerőhelyek), ezek jóval fajszegényebbek, mint a természetes eredetű víztestek.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 5%-án maradtak meg.

Jánosháza környéke a II. katonai felmérés idején

Kemenespálfa:

1800-as évek közepe: Az „Erdődi erdő lehúzódott a községig. A településtől északra döntően mezőgazdasági területek helyezkedtek el, melyek közt apróbb vízállások voltak. A Marcal mentén végig nagy kiterjedésű gyeppek láthatók és egy nagyobb erdőfolt a vízfolyás mocsaras területein.

Jelenlegi helyzet: A Marcal menti erdőfolt eltűnt, a folyó mocsaras területeit lecsapolták. Még ma is viszonylag nagy kiterjedésű gyeppek maradtak meg a falutól keletre, de sok a felszántott rétterület. A községtől északra elterülő erdők, nagyrészt jellegtelen származékerdőknek tekinthetők. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 20%-án maradtak meg.

Kemenespálfa környéke a II. katonai felmérés idején

Kissomlyó:

1800-as évek közepe: A jelenlegi 84-es számú főút mellett a hegytől északnyugatra egy jelentős nagyságú vízállást találunk a „Bukta-berek”-et, melyet már az 1800-as évek közepén megpróbáltak több-kevesebb sikerrel lecsapolni. A falutól nyugatra összefüggő erdőt találunk. A községtől délre, az Erődi erdő és a hegy között nagy kiterjedésű rétek voltak. A hegy területén jellemzően szőlők és gyümölcsök voltak.

Jelenlegi helyzet: Jelenleg a község területén szinte csak akácültetvények találhatók. A „Bukta-berek” helye már nem is látszik. A szőlők és gyümölcsösök a hegyen kisebb területet foglalnak el. Sok a kisebb-nagyobb felhagyott kőfejtő. A felhagyott szőlők helyén néhol egész jól regenerálódó másodlagos gyepek is láthatók. Rétek már csak a falutól délre találhatók. A Kodó patakot és környékét a 80-as évek elején meliorálták, ekkor szűntek meg az utolsó vizes élőhelyek.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár néhány %-ban maradtak meg.

Kissomlyó környéke a II. katonai felmérés idején

Borgáta:

1800-as évek közepe: Az egykori „Bukta berek” lecsapoló árka mellett és a Kodó mentén rétek. A jelenlegi 84-es számú főút túloldalán összefüggő erdők.

Jelenlegi helyzet: A Kodó patak menti gyepet felszántották, a község határ területének nagy része szántó. Az egykori „Bukta-berek” teljesen tönkrement, a Marcal melioráció során a Kodót csatornázták. Erdőket a község határon belül ma már nem találni. A település környéke teljesen kultúrtájjá alakult át.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a község határban szinte teljesen megsemmisültek.

Borgáta kömyéke a II. katonai felmérés idején

Köcsk:

1800-as évek közepe: Falutól délre nagy kiterjedésű „Felső Káldi rét”. Csikászó patak mentén végig rétek láthatók. A település északkeleti végében rét és mocsaras terület volt.

Jelenlegi helyzet: A Csikászó patakot a Marcal melioráció során teljesen lesabályozták, a vízfolyás melletti rétek felszántásra kerültek. A mocsaras „Felső Káldi rét” szintén a meliorációnak esett áldozatul, jelenleg özönnövényekkel terhelt, degradált élőhely képét mutatja. Szerencsére a községhatárban még máig is láthatunk természetközeli gyertyános-tölgyeseket és réteket.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 20%-án maradtak meg.

Köcsk környéke a II. katonai felmérés idején

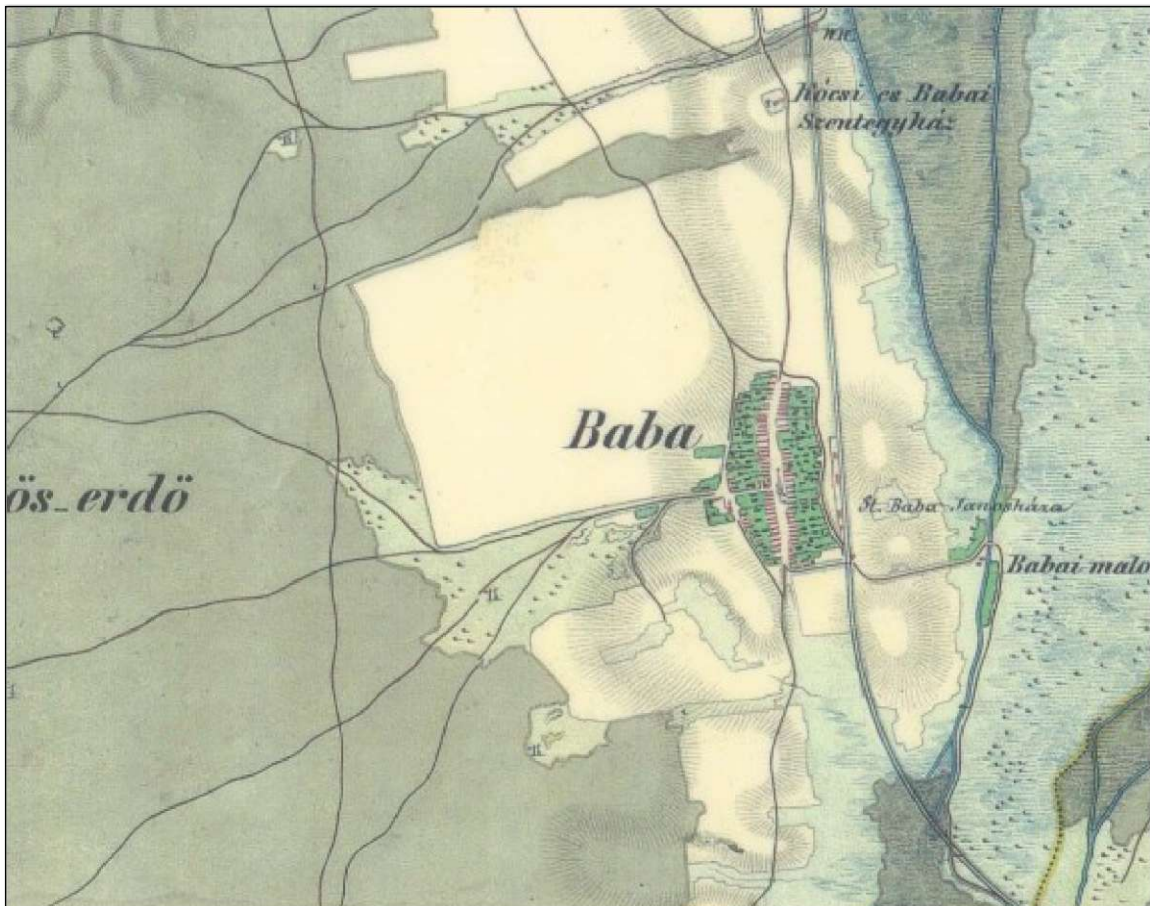

Boba:

1800-as évek közepe: a falutól nyugatra rét és fás legelő húzódott a „Tölös erdőig”. A Celldömölk-Jánosháza úttól nyugatra összefüggő erdő található. A Marcalon működött a bobai malom. A településtől délre és keletre összefüggő mocsaras területek és gyepek.

Jelenlegi helyzet: A Marcal menti mocsarakat lecsapolták, ennek ellenére jó állapotú mocsárrétek találhatóak a községhatárban. Az egykori erdők helyén ma már csak ültetvények vannak. A Marcalon már nem létezik a malom, az egykori fás legelő egy kis része még mindig megtalálható a településen.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 20%-án maradtak meg.

Boba környéke a II. katonai felmérés idején

Nemeskocs:

1800-as évek közepe: A Celldömölk-Jánosháza úttól nyugatra összefüggő erdő található a „Tölös erdő”. A Marcalon egy malom volt abban az időben. A településtől keletre a Marcal mentén összefüggő nagy kiterjedésű rétek láthatók.

Jelenlegi helyzet: A Marcal menti területeket lecsapolták, övárokkal vették körül. A település környezetében az erdők helyén faültetvények vannak. Az egykori mocsarakat kis részben pótolja a Marcal bal partján lévő - nagyrészt felhagyott - kavicsbánya. A községtől nyugatra döntően szántókat láthatunk.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 30%-án maradtak meg.

Nemeskocs környéke a II. katonai felmérés idején

Egyházashetye:

1800-as évek közepe: A Kodó mellett összefüggő gyepterületek láthatók. A településtől keletre nagy kiterjedésű erdő volt, a „Fölös erdő”. A község felett a Kodó bal partját a gyepek nagyon széles sávban kísérték, a jobb part menti területeken és a Csikászó patak mentén már jóval keskenyebb borítást értek el. A községtől keletre az erdőből északi irányban húzódó árok mentén is réteket találunk.

Jelenlegi helyzet: A Kodó menti gyepeket szinte teljesen felszántották, a jelenleg is meglévő rétek ültetettek, vagy intenzíven kezelték, fajszegények. Az erdők még kedvező természetességű állapotban vannak. A község határ szinte teljes meliorációja megtörtént.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a község határ 20%-án maradtak meg.

Egyházashetye környéke a II. katonai felmérés idején

Kemeneskápolna:

1800-as évek közepe: A településtől északra a Ság hegyig összefüggő nagy kiterjedésű vizenyős réteket láthatunk, mely keleti irányban egészen az izzaszfai Puszta Bokod majorig húzódott.

Jelenlegi helyzet: A botanikus körökben jól ismert kemeneskápolnai láp már a múlté, a Mágorta árokkal vizét elvezették, először halastavakat létesítettek, majd az egész területet meliorálták a 90-es évek elején. Ennek következtében természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatárban szinte teljesen megsemmisültek.

Kemeneskápolna környéke a II. katonai felmérés idején

Mesteri:

1800-as évek közepe: A Cinca patak partján végig gyepterületek voltak. A településtől keletre a Ság hegyet körülöleli egy gyeptábor.

Jelenlegi helyzet: A településtől keletre található legelők még ma is megvannak, az egykori mocsárrétek vizét a Mágorta árok elvezették. A Cinca menti réteknek mára hírmondója sem akad.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a község határ 20%-án maradtak meg.

Mesteri környéke a II. katonai felmérés idején

Celldömölk:

1800-as évek közepe: A veszprémi vasútvonaltól keletre összefüggő gyepek találunk. Alsóság és a Sági erdő között rét húzódik. Kodó mentén és a Cinca bal partján összefüggő gyepterület. A pápai úttól délre a vasútig nagy kiterjedésű rétek. A Kodó régi ágán a Pusztá Bokod major alatt egy malom működött.

Jelenlegi helyzet: A község határ szinte teljes meliorációt kapott, rétek a vasutak mellett, a Kodó és a Marcal mentén maradtak meg kis kiterjedésben. Köztük szerencsére találunk olyan jó állapotban lévő lápréteket, melyekről az egykori Marcal mente növényzetét rekonstruálni tudjuk. Az alsósági erdő közepes természetességű, azon kívül csak faültetvényeket találhatunk. A Kodót a régi malom helyénél új mederbe terelték. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a község határ 10%-án maradtak meg.

Celldömölk környéke a II. katonai felmérés idején

Tokores:

1800-as évek közepe: A településtől délre a Cincáig végig gyepeket láthatunk, északra egy kis erdőfolt és legelő található.

Jelenlegi helyzet: A Cinca mente gyakorlatilag a patak partjáiig meliorált szántóterület, az egykori erdő és legelők területén akácültetvényeket találunk. A szőlőhegy őriz még kis kiterjedésű természetes foltokat.

A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatárban szinte teljesen megsemmisültek.

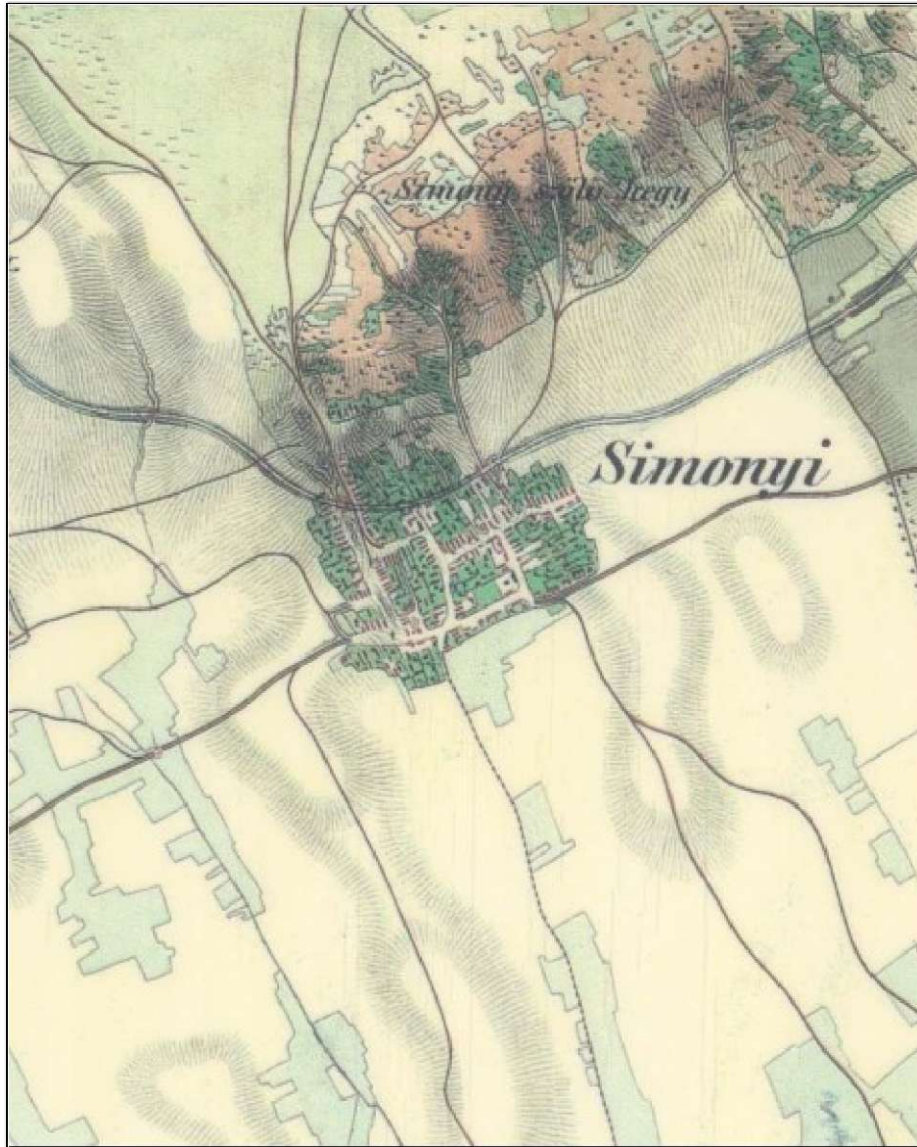
Tokores környéke a II. katonai felmérés idején

Nagysimonyi:

1800-as évek közepe: A falutól délre keskeny sávban gyepek találhatóak. A szőlők felett nagy kiterjedésű legelők voltak.

Jelenlegi helyzet: A falu alatt ma szántókat találunk, az egykori legelőknek a területe nagymértékben lecsökkent. Jó természetességi állapotban lévő időszakos vízállás található a falutól északra. A gyümölcsösökben még ma is fajgazdag száraz gyepeket láthatunk. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 10%-án maradtak meg.

Nagysimonyi környéke a II. katonai felmérés idején

Kemenesmihályfa:

1800-as évek közepe: A Kemenesháton összefüggő legelő volt, a falutól délre keskeny rétterületek húzódtak a Cincáig.

Jelenlegi helyzet: A településtől délre található területek teljesen melioráltak, rétek csak a vasút mellett találhatóak. A kemenesháti legelők helyén ma akác- illetve erdei fenyő ültetvényeket találunk. A gyümölcsösök területén több kis területű fajgazdag gyepek maradtak meg. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 10%-án maradtak meg.

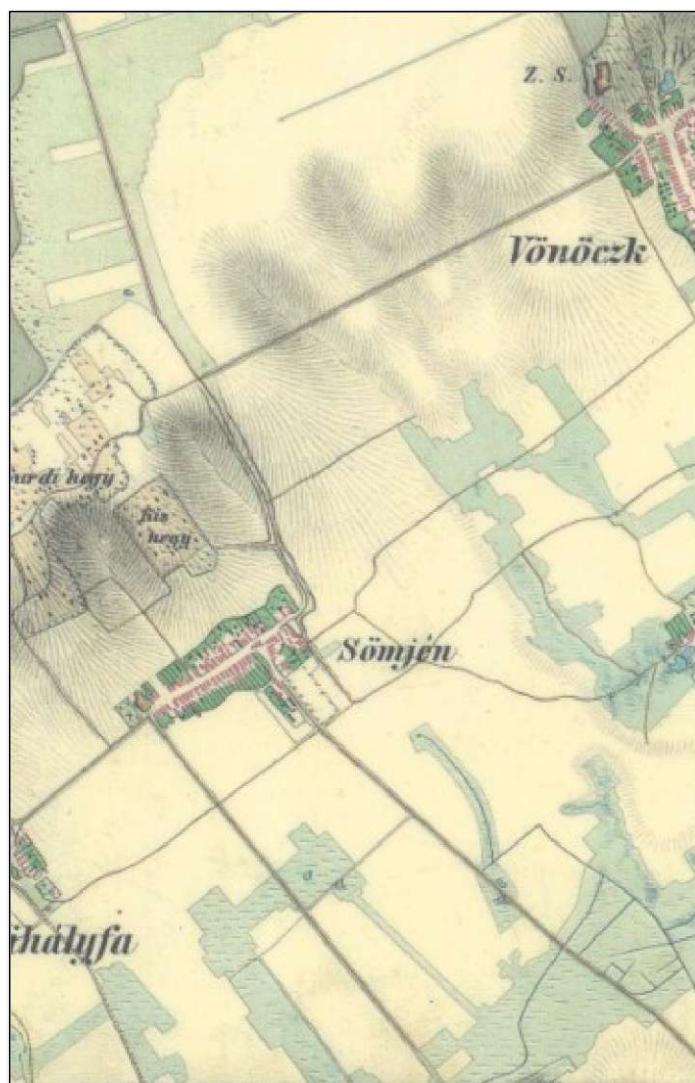

Kemenesmihályfa környéke a II. katonai felmérés idején

Kemenessömjén:

1800-as évek közepe: A Kemenesháton összefüggő legelő volt, a falutól délre keskeny rétterületek húzódtak a Cincáig. A település felett egy észak-dél irányú erdősáv látható.

Jelenlegi helyzet: A település községhatárában található az egykori cseri legelők maradványa, mely akácültetvényekkel körülvett. A községtől délre ma már szántóterületek vannak. természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 20%-án maradtak meg.

Kemeessőmjén környéke a II. katonai felmérés idején

Kemenesszentmárton:

1800-as évek közepe: Gyepek találhatók a településtől északnyugatra és északkeletre, valamint a falu és a Cinca patak közt. A község északnyugati végén egy kis tavacska volt.

Jelenlegi helyzet: A Cinca menti területek teljesen melioráltak, a település környékén ma már szántókat találunk. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatárban szinte teljesen megsemmisültek.

Kemenesszentmárton környéke a II. katonai felmérés idején

Vönöck:

1800-as évek közepe: A falu északi végében egy kis tavacska volt. A szőlőhegy alatt kis erdőfolt látható. A falu felett összefüggő nagy erdő volt ezekben az időkben, amit a Kemenes erdejének hívtak. A Cinca menti gyepek majdnem a községig felhúzódtak.

Jelenlegi helyzet: Az erdők helyén akác-, erdei fenyő és dióültetvények vannak. A Cinca mentén szántókat találunk, a községhatárban a vizes élőhelyek szinte teljesen megszűntek. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 5%-án maradtak meg.

Vönöck környéke a II. katonai felmérés idején

Mersevát:

1800-as évek közepe: A Marcal mentén és a falutól északra lévő területeken mindenütt gyepek találhatóak.

Jelenlegi helyzet: A település környékén még kisebb foltokban találhatóak gyepek. A tőzegkitermelés során a falutól keletre tavat alakítottak ki. A Marcalt és a Cinca patakot csatornázták, az előbbi vízfolyás mellé övarkot ástak. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 10%-án maradtak meg.

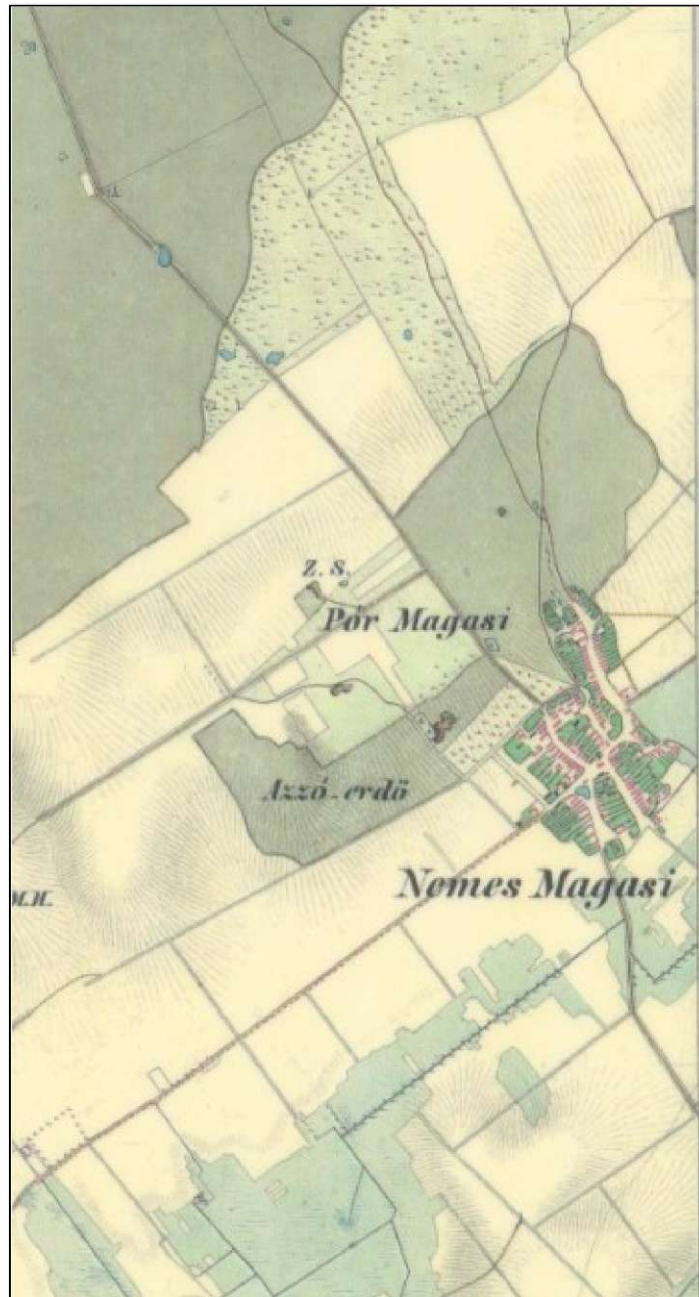
Mersevát környéke a II. katonai felmérés idején

Kemenesmagasi:

1800-as évek közepe: Falutól északnyugatra az „Azzó erdő” található, illetve egy kis erdőfolt helyezkedett el a településtől északra. Az említett erdők felett a község legelője, majd a hatalmas kiterjedésű Kemenes erdeje állott. A Kemeneshát Kemenesmagasi község határát érintő része különösen gazdag volt erdei vízállásokban.

Jelenlegi helyzet: Az erdők helyén akác-, erdei fenyő és dióültetvények vannak. A Marcal mentén még maradtak meg nedves rétek. A Kemenesháton kavicsbányászat folyik, az akácültetvények közt parlag- illetve telepített gyepek találhatóak. A Marcal mentét teljesen meliorálták. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a község határ 10%-án maradtak meg.

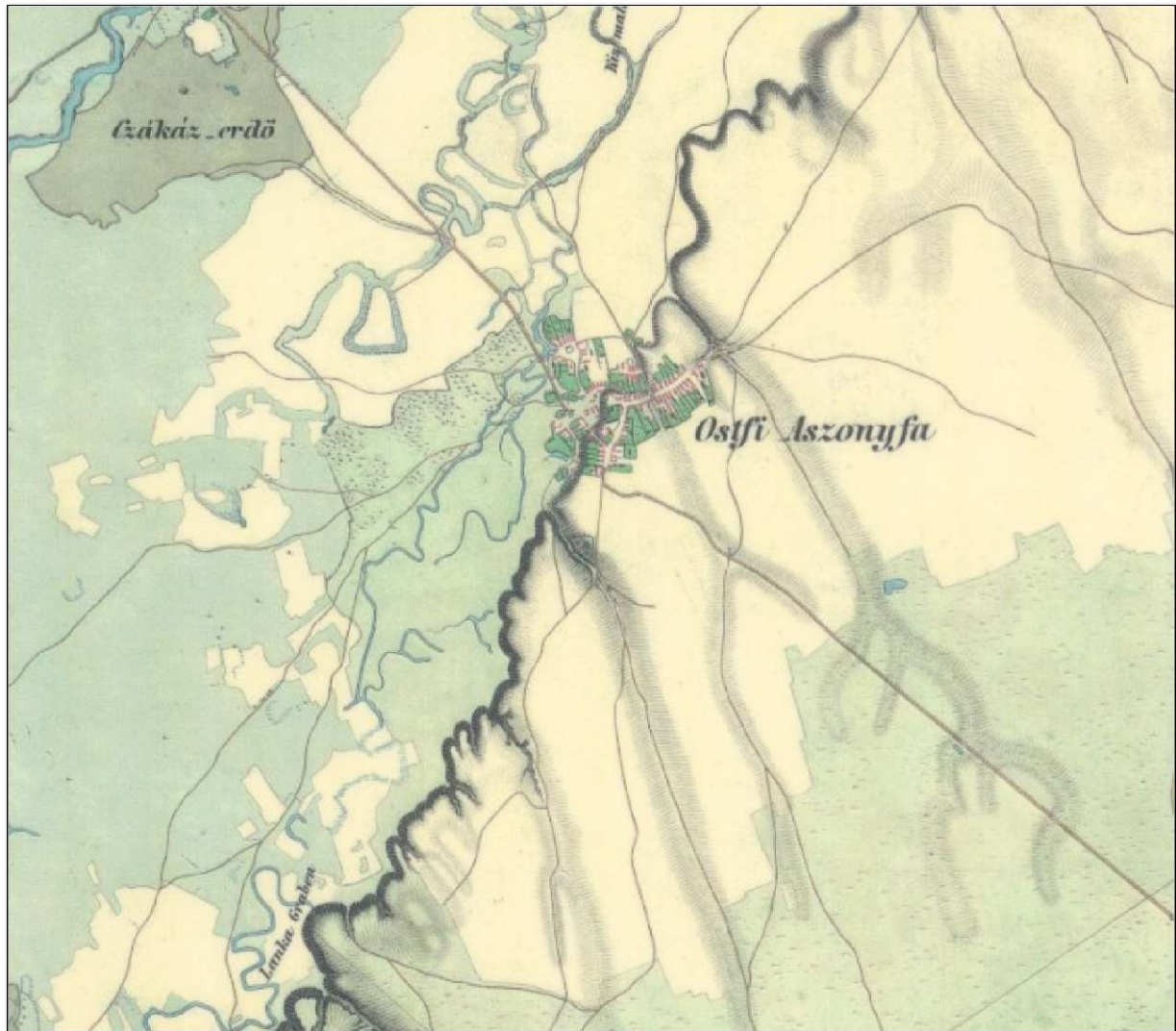

Kemesmagasi környéke a II. katonai felmérés idején

Ostffyasszonyfa:

1800-as évek közepe: A falu alatt a Rábáig szinte teljesen rétek borították a folyó árterét. A réten a Lánka patak meanderezett. A Ragyogó híd alatt a „Czákói erdő” helyezkedett el. A községtől délre mezőgazdasági területek és legelők voltak vízállásokkal.

Jelenlegi helyzet: A Rába mentén szántókat találunk, legelőterületek (fogyatkozó számban) a Lánka patak mentén és a településtől délre - a Kemenesháton – található. A Rába menti ligeterdők helyén ma szántók vannak, a hullámtéren sok helyen nemesnyarasokat és akácokat telepítettek. A Lánka patak a vízügyi beavatkozásoknak köszönhetően teljesen kiszáradt. A községhatárban több kavicsbányát nyitottak, melynek következtében a domboldali források elapadtak. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 5%-án maradtak meg.

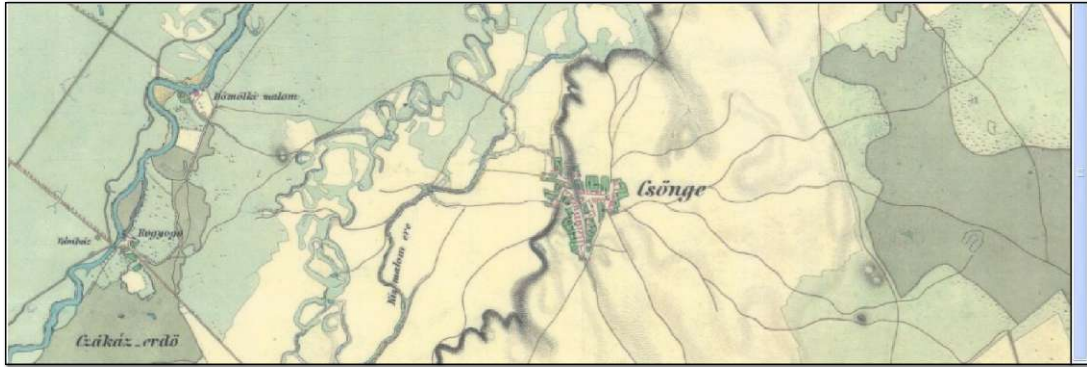

Ostffyasszonyfa környéke a II. katonai felmérés idején

Csöngé:

1800-as évek közepe: A Ragyogó híd felett a Rába jobb partja mentén több kis erdőfolt volt. A Rábán a „Dömölki malom” működött. A település és a Rába között réteket találunk.

Jelenlegi helyzet: A Rába mentén mindenhol szántóterületek vannak. A hullámtéren a telepített akácok és nemesnyarasok mellett néhol még találunk természetes fűzligeteket. A falutól délre a Kemenesháton az egykori legelők helyén ma már szántókat és akácültetvényeket találunk, a Rába menti keményfás ligeterdőket kivágták. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 5%-án maradtak meg.

Csöngye környéke a II. katonai felmérés idején

Kenyeri:

1800-as évek közepe: A falu alatt Rábáig összefüggő nagy erdő a „Kecskédi erdő” volt, több tisztással tűzdelve. A Rába és a Lánka patak között nagyon sok a holtág. A falu felett mezőgazdasági területek voltak.

Jelenlegi helyzet: A „Kecskédi erdő” területe töredékére csökkent, mely döntően fiatalkorú állományokból áll. A Rába hullámterén belül akácosokat és szántókat találunk, a folyót itt már szabályozták. A település környezete döntően szántóterületekből áll. Nagyobb gyepterület csak a Kenyeri reptéren maradt fenn. A reptér mellett kis területen fennmaradtak az egykori kemenesháti cseres-tölgyesek. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 10%-án maradtak meg.

Kenyeri környéke a II. katonai felmérés idején

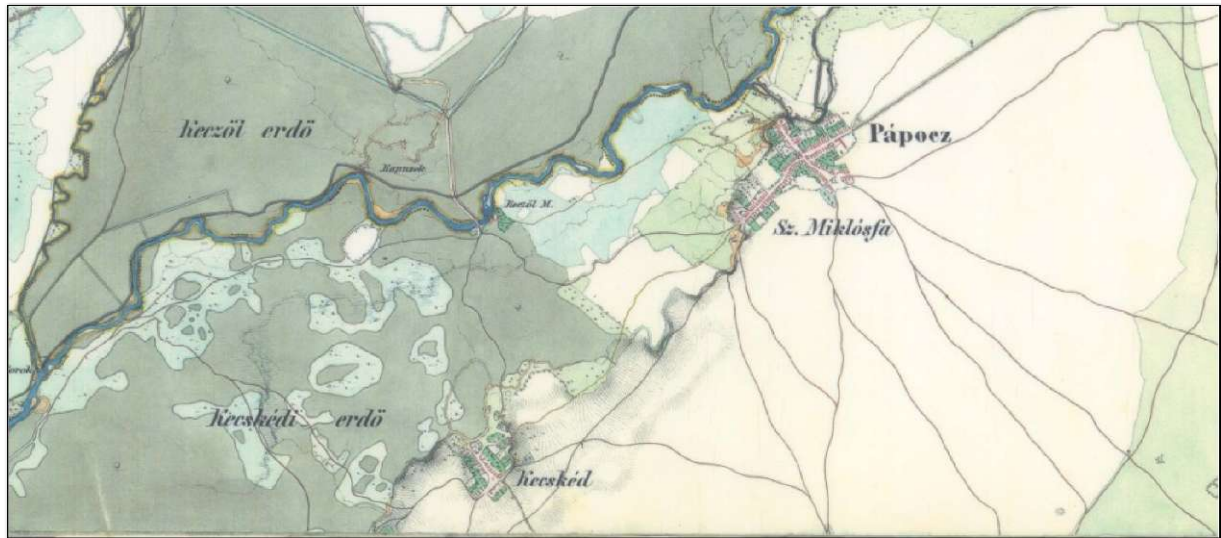
Pápac:

1800-as évek közepe: Falu alatt rétek és legelők találhatóak. A községhatár déli részén óriási legelő volt.

Jelenlegi helyzet: A Rábát szabályozták, töltéssel vették körül. A folyó mentén szántóföldek vannak. Jó természetességű gyepeket csak a Kenyeri reptéren találunk. Természetes erdők a

községhatáron belül gyakorlatilag megsemmisültek. A természetes ill. természetközeli

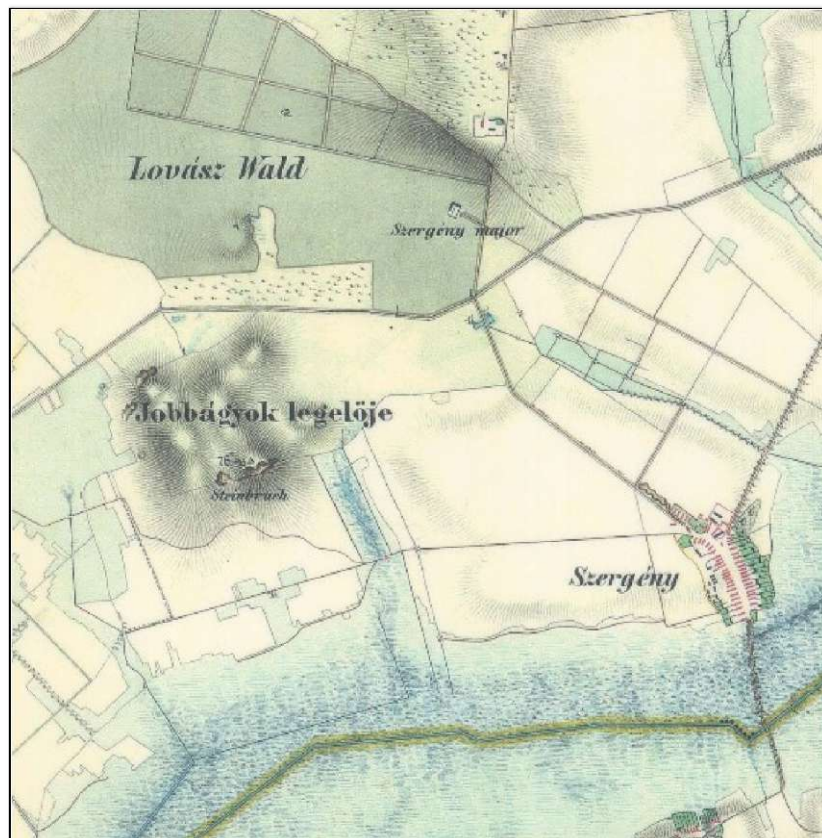
élőhelyek a községhatár 10%-án maradtak meg.

Pápcz környéke a II. katonai felmérés idején

Szergény:

1800-as évek közepe: A Marcal mellett és a tufagyűrű környékén rétek, míg a „hegyeken” legelők voltak. A bazalttufabányászat már ezekben az időkben folyt. A Kemenesmagasi-Kemeneshőgyész úttól északra a „Lovászi erdő” húzódott. Az útkereszteződéstől délre kis vízállást láthatunk. A községtől északra egy keskeny gyepsáv látható.

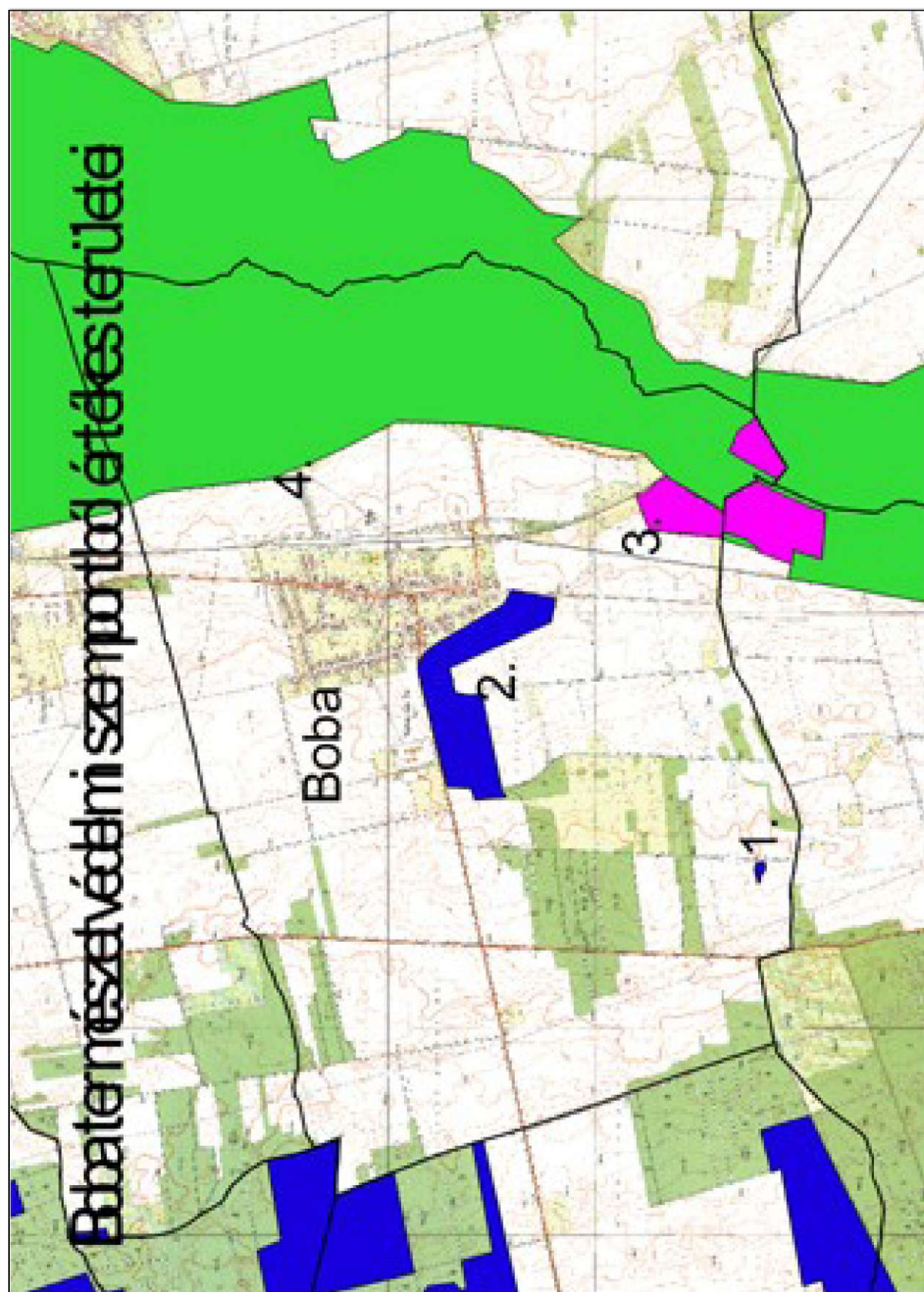
Jelenlegi helyzet: A Marcal mellett a melioráció ellenére még ma is nagy kiterjedésű, jó állapotú rétek vannak. A vízfolyást csatornázták, a bal partjával párhuzamosan övarkot húztak. A „Lovászi erdő” helyén szántókat találunk, a tufagyűrű környezete nagymértékben degradált. A természetes ill. természetközeli élőhelyek a községhatár 20%-án maradtak meg.

4. A térség természeti értékeinek bemutatása

Jelmagyarázat	
	Földvárak
	Lápok
	Községhatár
	Natura 2000 területek
	Védendő területek

4. 1. Boba

1. Zsombékos

Terület kiterjedése: 0,2 ha

Helyrajzi száma: 034 része

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A kis kiterjedésű zsombéksásos a Celdömölk-Jánosháza műúttól keletre, egy szántóföld mellett található. Valószínűsíthető, hogy egy felhagyott anyagyerőhely feltöltődésével alakult ki, ma már állandó vízborítással nem számolhatunk. A környező laza talaj a hóolvadás utáni vizet elég gyorsan elvezeti, de úgy tűnik a talajfelszín közelében van, mivel a zsombéksás (*Carex elata*) és a mocsári sás (*Carex acutiformis*) láthatóan jól érzi magát. A kis gödröt idős fehér fűzök (*Salix alba*) szegélyezik.

Veszélyeztető tényezők:

Az élőhely a szántók ölelésében van, a műtrágyák és vegyszerek bemosódásának (különösen a laza talaj miatt) a veszélye mindig fennáll. Idén tél végén a mélyedés partján álló idős faegyedek közül néhányat kivágtak, így a szél szárító hatása is jobban érvényesül. A megnövekedett nagyvadállomány folyamatos túrásainak hatására a környék növényzete jelentősen degradálódott.

Védelmi lehetőségek:

Ugyan a kis sásos állományban védett fajok nem élnek, de mint egy művi környezetben található kicsiny természetes élőhely (és veszélyeztetett társulás) mindenképp megőrzésre érdemes. A környékbeli fák meghagyásával a zsombékost érő káros környezeti és emberi hatások mérsékelhetőek.

2. Bobai legelő

Terület kiterjedése: 25 ha

Helyrajzi száma: 040/4

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A nyugati faluvégen található gyep egyike a kistérség kevés legelőterületeinek. A régi térképek tanúsága szerint a szárazabb réteket legeltették, a Marcal menti nedves gyepet inkább kaszálóként hasznosították. A községi legelő nem is olyan régen még kétszer akkora területtel bírt, mint jelenleg. A szarvasmarha állomány csökkenésével mindössze néhány hektárra zsugorodott össze. Növényzete a legelés hatására jelentős mértékben degradálódott, a növényföldrajzi szempontból jelentős békapitypang (*Thrincia nudicaulis*) régi adata JEANPLONG (1972) jelzi, hogy a térség szinte egyetlen korabeli botanikusának érdeklődését is felkeltette a rét. A területen elszórtan álló idős fák jelentős tájképi értéket képviselnek, a legelő állat trágyájához nagyon sok rovarfaj kötődik, és számos rovarévő madárnak ez fontos táplálékbazist jelent.

Veszélyeztető tényezők:

A legelő pusztulása már csak idő kérdése, az állatlétszám csökkenésével a gyep elgyomosodik, cserjésedik, a legelő jószágához kötődő fajok eltűnnek a területről. Megfigyelhető, hogy az utóbbi években a gyep település melletti végénél törmelék és szemetet raknak le, melynek hatására a szebb napokat látott községi legelő roncsterületé alakul át.

Védelmi lehetőségek:

A legelő védelme csak a további legeltetéssel és a szemétszedés, fásítás megtiltásával lehetséges. Mivel a mezőgazdálkodás átalakulása miatt a községi legelők végnapjaikat élik, a szóban forgó terület megmentésére sincs sok esély. A fás legelők hazánk legveszélyeztetettebb élőhelyei, a régi külterjes állattartási forma őrzői, és mint kulturális örökségünk része mindenképp megőrzendő az utókor számára.

3.-4. Marcal menti rétek

Terület kiterjedése: 260 ha

Helyrajzi száma: 069/13, 069/19, 069/20, 069/21, 069/25-40, 070, 071, 072, 073, 074, 075, 076, 077, 078, 079, 080, 081, 082, 083, 084/4, 084/5, 084/6, 084/9, 084/10, 084/11, 089/2, 090, 093, 094/1, 094/2, 094/3, 095, 096/1, 096/2, 097, 098/2, 098/3, 098/4, 098/5, 098/6, 098/7, 098/8, 098/9, 098/10, 099, 0100, 0101/2, 0101/3, 0101/5, 0101/6, 0101/7, 0101/8, 0102, 0103, 0104/1, 0104/2, 0104/4, 0104/5, 0105/1, 0105/2, 0105/3, 0105/4, 0106, 0112

Boba község Marcal menti területei még jó állapotú gyepeként tarthatók számon. Különösen jellegzetes a Marcal és az övások között húzódó fás kaszáló, melynek mélyebben fekvő részeit magassásos borítja. A vérfüves kaszálórétten elszórtan álló öreg fűzfák esztétikai értéket jelentenek az emberek számára. A nagy kiterjedésű füves élőhely nincs híján a természeti értékeknek. A kistérség vitathatatlanul legnagyobb értékű gerinctelen faja, a magyar tarsza él ezekben a gyepekben.

A magyar tarsza (*Isophya costata*) a Kárpát-medencében szaggatott elterjedésű, bennszülött, jégkorszak utáni maradványfaj. A múlt században ismertté váló, izolált, kis egyedszámú állománya közül sok mára már eltűnt. Hazánkban fokozottan védett, Vörös Könyves rovar.

A magyar tarsza ismert élőhely-típusai természetes körülmények között – a domborzattól, a hidrogeológiai adottságoktól és a fenntartó kezeléstől függően – mozaikosan helyezkednek el, a rovar számára átjárható távolságban. A faj fő habitatja ezek közül a mezofil kétszikűekben gazdag kaszálórét, azonban az általában ezekkel érintkező, mezofil jellegű kétszikű növényfajokat táplálkozási igényeit kielégítő mennyiségben tartalmazó gyepekbe lassú vándorlással átjuthat, és ott a táplálékbaizistól függő méretű szubpopuláció szintű állományai alakulhatnak ki. Egyes területeken (az optimális feltételeket biztosító mezofil gyepek eltűnésével) ezek a kisebb egyedsűrűségű állományok megőrződhetnek, sztyepréti, lápréti, esetleg gyomnövényzetben való előfordulásokat eredményezve BAUER-KENYERES (2004). A tarszán kívül a rét védett gerinctelen faja a vérfüboaglárka (*Maculinea teleius*), mely Natura 2000 jelölő lepke.

A területen fokozottan védett madárfajok költenek: a megyében csak itt fészkel a nagy póling (*Numenius arquata*) és a hamvas réthéja (*Circus pygargus*). Mindkét faj a kaszálásoktól és a zavarástól kevésbé háborgatott magassásosban költ, sajnos nagyon alacsony számban.

Veszélyeztető tényezők:

Természetvédelmi, fajvédelmi szempontból fontos kiemelni, hogy a magyar tarszára – fenológiai sajátosságai és gyenge mobilitási képességei miatt – veszélyeztetően hatnak a korai avartüzek, a korai kaszálás, a különböző eredetű taposás. A tüzesetek veszélyességét fokozza, hogy a rovar a tojásait csak 1–2 cm mélyre rakja a talajba, így esetleg az átfutó tűz is károsíthatja azokat. Az őszi vérfű termésérése idején (augusztus vége) történő kaszálás a vérfüboaglárka utódainak pusztulását jelenti. A kaszálás elmaradása, vagy a gyepek felszántása is káros az ott található védett növény-és állatfajok számára.

Védelmi lehetőségek:

A védett fajok megőrzése érdekében indokolt: (1) jelenlegi élőhelyének védelme; (2) minden, az igényeket kielégítő habitat-típusokban a taposás (legeltetés, turizmus vagy egyéb eredetű) mérséklése, illetve megszüntetése (ahol ez fennáll); (3) a kaszálórét típusú élőhelyeken a késői (legkorábban július közepe) – gépesítést lehetőleg mellőző – kaszálás, illetve ha ez nem megvalósítható, akkor kaszalatlan foltokat hagyó, mozaikos jellegű kezelés alkalmazása. A Marcal mente jelentős része Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület

(Natura 2000). Az 1996. évi LVI. Természetvédelemről szóló törvény 23 § 2. bekezdése alapján a 069/13, 069/19, 069/20, 069/21, 069/25-40 és a 078 hrsz ex lege védett lápterület, mely Országos Jelentőségű Természetvédelmi Területnek felel meg.

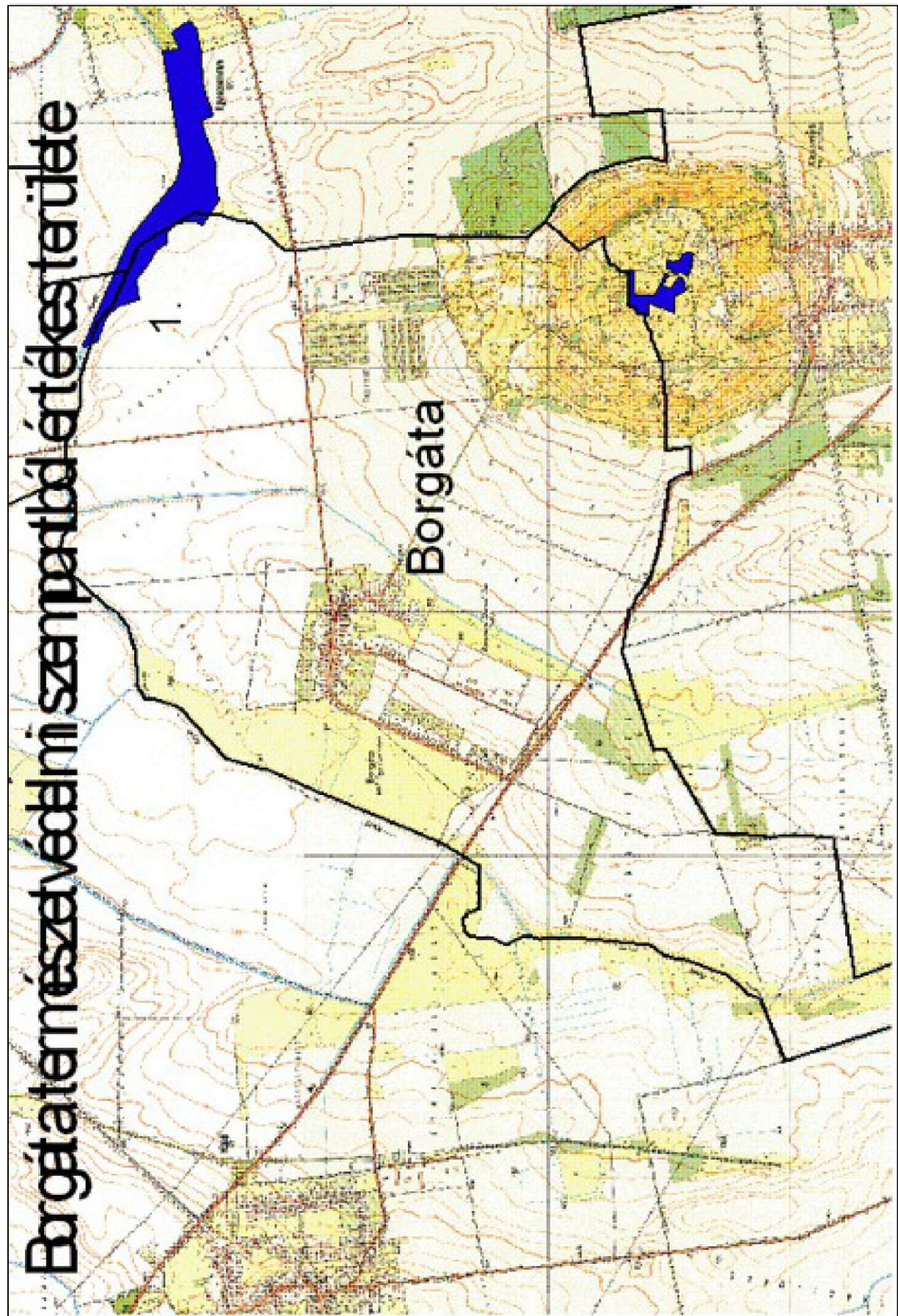

hamvas rétihéja

nagy póling

4. 2. Borgáta

1. Kodó menti liget

Terület kiterjedése: 5 ha

Helyrajzi száma: 017/1, 017/2

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A településről nem mondható el, hogy gazdag természeti értékekkel rendelkezik. Bár a régi adatok BORBÁS (1887) tanúsága szerint a bennszülött kislefű aszat (*Cirsium brachycephalum*) is előfordult a térségben, ma már az élőhelyeül szolgáló növénytakasúások mind elpusztultak. Egyedül a Kodó mellett találunk számba vehető természetközeli növényzetet. Keskeny sávban a vízfolyást fűzligetek veszik körül nádas foltokkal tarkítva, melyek átnyúlnak Egyházashetye község határba a patak mentén. A faalakú fűzek között jellemző a fehér- és a törékeny fűz (*Salix alba* és *fragilis*) előfordulása, alattuk több helyütt feltűnnek a rekettyefűz (*Salix cinerea*) bokrai. A fűzliget szántó felőli szegélyén több bodzabokrot (*Sambucus nigra*) találunk, megjelenése a nitrogénbemosódás következménye. Annak ellenére, hogy a faj nem jelez túl jó ökológiai állapotokat, terméseit nyár végén az énekesmadarak nagy élvezettel fogyasztják. A terület védett madarai közül a zöldike (*Carduelis chloris*), a barátka poszáta (*Sylvia atricapilla*) és az énekes rigó (*Turdus philomelos*) előszeretettel használja fészkelőhelyül a bodzabokrokat. A magevő erdei pinty (*Fringilla coelebs*), a meggyvágó (*Coccyzus coccyzus*) és a tengelic (*Carduelis carduelis*) inkább a Kodó menti fűzfák magasabb részeire építik fészkeiket.

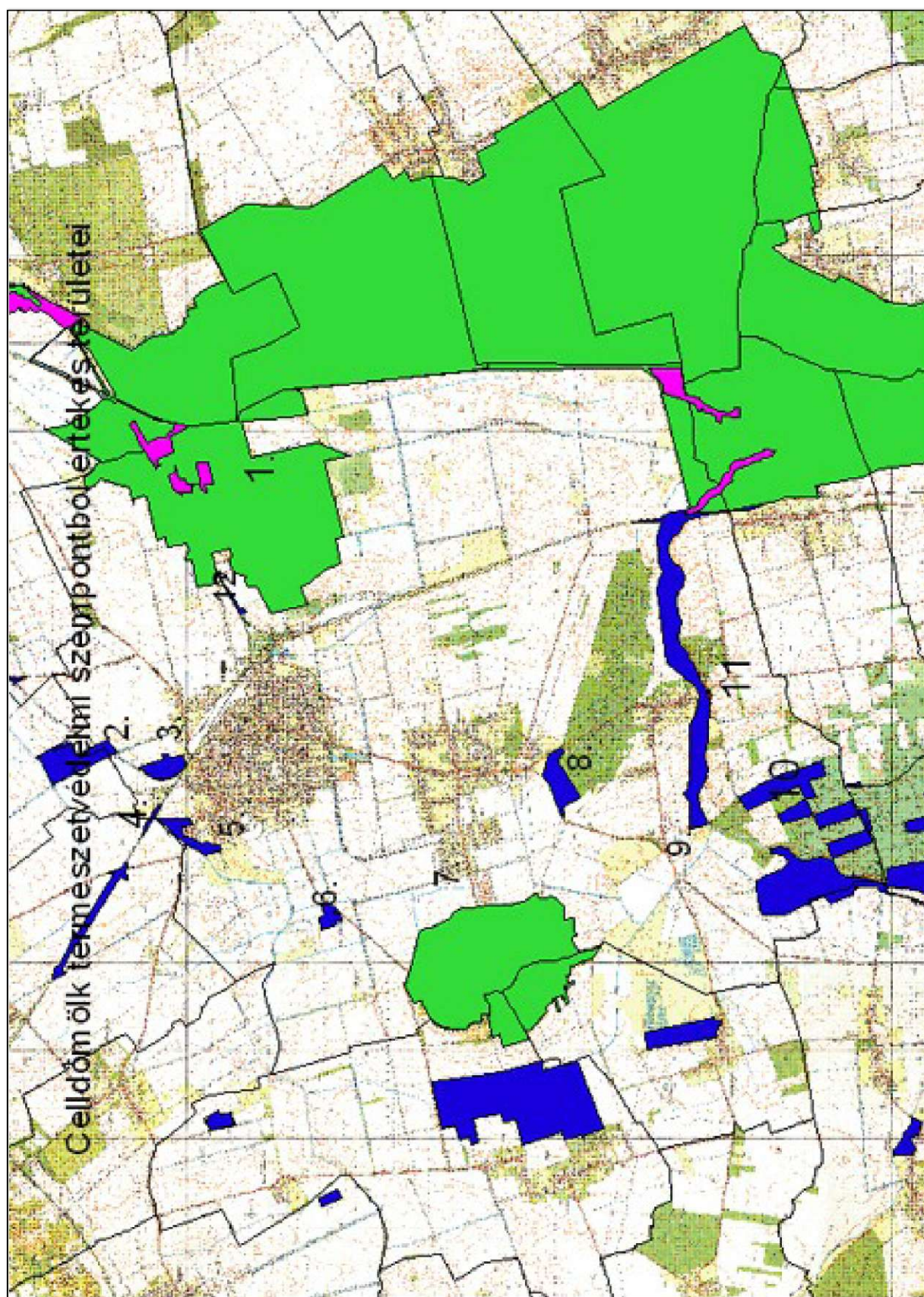
Veszélyeztető tényezők:

Az intenzíven művelt szántóterületek közelsége miatt jelentős a tápanyagbemosódás, melynek következtében a fűzliget aljnövényzete átalakult, degradálódott. A Kodó patak kotrásával, kimélyítésével a talajvízszint lecsökken és a fűzek elszáradnak. Sajnálatos módon a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) jelentős borításban van a területen.

Védelmi lehetőségek:

A terület megóvását a további be nem avatkozással tudjuk biztosítani. A patak menti zöld folyosó bővítése a község területén óriási jelentőségű lenne, de a tulajdonviszonyok miatt ez jelenleg megoldhatatlan feladatnak tűnik.

4. 3. Celldömölk

1. Marcal menti láprétek

Terület kiterjedése: 430 ha

Helyrajzi száma: 0115/3, 0131, 0132, 0133/2, 0133/3, 0133/4, 0133/6, 0136/2, 0138/2, 0138/3, 0138/4, 0142, 0143/1, 0143/2, 0144, 0145, 0146/4, 0146/5, 0148/2, 0149, 0150/1, 0150/2, 0150/3, 0150/4, 0150/5, 0154/4, 0154/10, 0154/12, 0155, 0157, 0158, 0159, 0160/1, 0160/3, 0160/4, 0161, 0162/1, 0162/2, 0162/3, 0163, 0164/1, 0164/2, 0164/3, 0164/4, 0164/5, 0165, 0166, 0167, 0168/1, 0168/2, 0168/3, 0169, 0170, 0171/1, 0171/2, 0171/3, 0172/1, 0172/2, 0173, 0174, 0175, 0176, 0177, 0178/40, 0179/2, 0180/1, 0180/2, 0180/3, 0180/7, 0181, 0182, 0183, 0184, 0185, 0186, 0187, 0195/1, 0227/3, 0227/4, 0227/6, 0227/7, 0229, 0232, 0233, 0234, 0235, 0243, 0244, 0246, 0249/2, 0253/2, 0254/1, 0254/2, 0254/3, 0254/4, 0271/1, 0271/2, 0271/4, 0271/5, 0271/6, 0271/7, 0271/8, 0271/9, 0272, 0278/2, 0339/03, 0563/2

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Marcal medence gyepjei a községhatárban a melioráció áldozatai lettek, de szerencsére a mélyebben fekvő részeket nem tudták szántó művelési ágba vonni. Mélyedésekben a térszín emelkedésével a növények zonációját figyelhetjük meg. A magasabb vízborítottságú részeket a zombéksásosok borítják, majd a vízszint csökkenésével a part mentén mocsári sásosokat találunk. A vasút melletti területeken nagy kiterjedésben megtalálható kiszáradó kékperjés láprétek (Natura 2000 élőhelydirektívás társulások) már szinte egész évben szárazon állnak, a kis mokrodomboskák tetejét szárazságtűrő szélkaperjés gyepek borítják.

A vasút menti területeken két növénytársulás van amelyik a megyében már csak itt található meg. Az egyik a mélyebb részekben foltokban megjelenő télisásos (*Cladium mariscii*), mely a meszes talajú láprétekre jellemző, a másik a szárazabb helyekre is felhúzódó kormos csátés (*Schoenetum nigricantis*). Az utóbbi társulásban él a megyéből máshonnan már kipusztult mutatós virágú orchideaánk a vitézkosbor (*Orchis militaris*). A kékperjés láprétekben találjuk a védett kornistárnics (*Gentiana pneumonanthe*) több ezer töves állományát és a megyében itt él az országosan is ritka tarkaszurló (*Equisetum variegatum*). A kékperjék zombékjai közt költ a sárga billegető (*Motacilla flava*), a magasásosokban építi a fészket a réti tücsökmadár (*Locustella naevia*) és a rozsdás csaláncsuk (*Saxicola rubetra*). A növényzettel sűrűn borított részekben fészkel a fokozottan védett haris (*Crex crex*). Hüllők közül a vízisikló (*Natrix natrix*), fűrgő gyík (*Lacerta agilis*) és a lábatlan gyík (*Anguis fragilis*) fordul elő a réteken. A csatornázott Marcalban a vízfolyás közepét vizitök (*Nuphar lutea*) és imbolygó békaszólló (*Potamogeton nodosus*) sűrűn borítja. A terület halakban viszonylag gazdag, itt él az oxigénszegény vizeink ritkuló halfja a réti csik (*Misgurnus fossilis*). A csatorna partját nád (*Phragmites australis*) borítja, néhol vízi harmatkásával (*Glyceria maxima*) elegyedve. A nádasok ritka fészkelői a barkóscinege (*Pamurus biarmicus*) és a fülemülesitke (*Acrocephalus melanopogon*). Gyakrabban hallhatjuk viszont a nádírigó (*Acrocephalus arundinaceus*) recsegő hangját és az énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris*) dallamos énekét. A láprétek védett kismeszlőfaja a csaltjáró pocok (*Microtus agrestis*). A Marcal mentén az idei évben a hazánkba visszatelepített európai hód (*Castor fiber*) is megjelent, míg a fokozottan védett vidra (*Lutra lutra*) már régóta állandó lakója a vízfolyásnak.

A Natura 2000 terület jelöléséből kimaradt a 0193/1 hrsz-ú vasúttal párhuzamos kis kiterjedésű, 2 ha-os kékperjés láprét, melynek területén néhány foltban télisásos állományt láthatunk.

A gyepekre a legnagyobb veszélyt a felszántásuk jelenti. Celldömölk térségében a magasabban fekvő gyepet már szinte mindenhol művelésbe vonták, néhol már nekiestek a mélyebb részeknek is.

Védelmi lehetőségek:

A további gyepfeltöréseket meg kellene akadályozni, ma már minden egyes négyzetméternyi természetes élőhelynek óriási értéke van az agrártájban. Az egykori Marcal menti ősmocsarak visszaállításával egy jelentős turisztikai terméket lehetne létrehozni (egy ilyen terv készítése van folyamatban Külsővaton), különösen azért mert a vizes élőhelyek gazdag élővilágnak adnak otthont és gyakorlatilag kezelni sem kell őket. A szóban forgó helyrajzi számok a Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei. Az 1996. évi LVI. Természetvédelemről szóló törvény 23 § 2. bekezdése alapján a 0143/2, 0144, 0162/2, 0164/4c, 0164/5, 0271/5 és a 0563/2 hrsz ex lege védett lápterület, mely Országos Jelentőségű Természetvédelmi Területnek felel meg.

rozsdás csaláncsuk

2. Régi vasút menti láprét

Terület kiterjedése: 3 ha

Helyrajzi száma: 071/6, 075/2

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Kemenessömjénél

3. Vasút menti égerliget

Terület kiterjedése: 10 ha

Helyrajzi száma: 055/13

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A vasútállomás közelében a régi Fertőszentmiklósi vasútvonalelágazás déli odalán természetes égerliget helyezkedik el. Szinte csoda, hogy ez a terület képes volt fenmaradni a jelentős urbanizációs nyomás alatt lévő térségben. A feltöltődött lecsapoló árkok mutatják, hogy a múltban megpróbálták az élőhelyről elvezetni a vizet, de úgy tűnik nem sikerült teljes mértékben. Az égerligeteknek elszegényedő töredékei maradtak fenn a térségben, de a szóban forgó terület néhány töredékfoltján még felimerhető egy egykori égeres mocsárerdő maradványa, de ezek is nagyon veszélyeztetett, vagy már jelenleg is erősen degradálódott élőhelyek. Az erdőfolt kevésbé degradált részein a mocsári sás (*Carex acutiformis*) és a mocsári nőszirom (*Iris pseudacorus*) is előfordul, de általában a hamvas szeder (*Rubus caesius*), a nagy csalán (*Urtica dioica*), a sövényiszulák (*Calystegia sepium*), a nád (*Phragmites communis*), az indás pimpó (*Potentilla reptans*), a pénzlevelű lizinka (*Lysimachia nummularia*), a borzas sás (*Carex hirta*), a ragadós galaj (*Galium aparine*) jelenik meg tömegesen. Közvetlen a vasúti töltés mellett a nádasban él a több mint két méter magas védett mocsári csorbóka (*Sonchus palustris*). A cserjeszintben az itt-ott tömegesen újuló magas kőris (*Fraxinus excelsior*), a fagyal (*Ligustrum vulgare*) és a bodza (*Sambucus nigra*) a legjellemzőbb. Az égerliget szép hangú fészkelő madara a fülemüle (*Luscinia megarhynchos*) a fák alatti csaltiban fészkel, míg a nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*) a nádszálakra szövi a fészket. Az idei évben egy hollópár (*Corvus corax*) is megtelepedett az égeresben. A fészkelés érdekes, mivel a megyében máshol nem ismert, hogy lakott terület közvetlen közelében költ a faj. Érdeemes megemlíteni, hogy a holló húsz éve hazánk egyik legritkább madara volt, a varjúfélék gyéritéséhez használt foszforszörpös tojásokkal szinte teljesen kipusztították. Az 1990-es évek elején a maradék állomány örvendetes gyarapodásnak indult és ma már a legtöbb erdőnkben fészkel a faj.

Veszélyeztető tényezők:

A vasút közelsége miatt a tüzeseteknek, szennyeződések befolyásának veszélye elég nagy. A nádas terjedése a nitrogénbemosódás következménye. Remélhetőleg a vasúti töltés túloldalán jellemző törmeléklerakás nem fogja ezt az élőhelyet tönkretenni.

Védelmi lehetőségek:

Mint a város utolsó égerligete, mindenképp megőrzésre javasolt, a lecsapoló csatornák eltömődésével talán a tavaszi vizek is tovább maradnak meg a területen. A nád kaszálása javasolt, mivel így a természetvédelmi szempontból értékesebb láprétek rekonstruálhatók.

4. Cinca menti vízállások

Terület kiterjedése: 1 ha

Helyrajzi száma: 044

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Celldömölk-Szombathely vasútvonal építésekor a vasúti töltés anyagát a nyomvonal mellől szedték ki. Az így kialakult mélyedéseket, a magas talajvízszint miatt nem tudták művelésbe vonni és a környék elpusztított természetes növényzete így itt megmaradt. A vasúti töltést páthuzamosan kísérő mélyedések Celldömölk-től Kemensmihályfaig húzódnak, elsősorban a pályatest keleti oldalán. A magas talajvízszint miatt a gödrök általában nyár közepéig vízborítottak. A vizes élőhelyen a legelterjedtebb társulás a mocsári sásos, állományai közé zombéksás is keveredik. Május elején a vízhez kötődő, ritka mocsári kutyatej (*Euphorbia palustris*) nagy, sárga virágú szárai nyúlnak magasán a víz fölé, majd később a sásfajok bugái borítják el a növényzettel sűrűn benőtt élőhelyet. A mélyedések a környékből kipusztult védett növények utolsó menedékei. Vas megyében már csak itt található meg a mocsári kosbor (*Orchis palustris*), a tömeges mocsári csetkák (*Eleocharis palustris*) mellett szálszerűen előfordul a védett egypelyvás csetkák (*Eleocharis uniglumis*). Az 1800-as évek végén itt látták utoljára hazánkban a világszerte veszélyeztetett törpe gyékényt (*Typha minima*) BORBÁS (1889). A mélyedés Kemenesmihályfa község határban lévő része már magasabban fekszik, itt rekettyefüzeseket és kékperjés lápréteket találunk. Az utóbbi társulás a kistérség területén nagyon ritka előfordulású, csak Celldömölk környékén maradt meg. Védett növényfajai a kornistárnics (*Gentiana pneumonanthe*) és a mocsári nőszőfű (*Epipactis palustris*). Madarak terén is nagy fajgazdagságot találunk. A bokrokkal tarkított láprétek jellemző fészkelője a barátka poszáta (*Sylvia atricapilla*), a fülemüle (*Luscinia megarhynchos*), a kis poszáta (*Sylvia curruca*) és az énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris*).

Veszélyeztető tényezők:

A keskeny vizes élőhely egy szántó és a vasúti föltés között helyezkedik el, ezért vegyszer-és tápanyagbemosódásnak nagymértékben kitett. A szárazabbban fekvő részeken a föltés felől agresszív növényfajok (gyalogbodza, magas aranyvessző, amerikai kőris) terjedése figyelhető meg. A néhány éve felszántott szomszédos gyepterület ma már nem védi az emberi behatásoktól a vizes élőhelyet, a hantok lassan a víz szélét érik.

Védelmi lehetőségek:

A szántóföld jelenlegi kiterjedését mérsékelni kellene, a vízparttól számított 5m-t elhagyandó a művelés alól. A közeli cinca patak esetleges kotrása után a kitermelt anyagot nem szabad a mélyedésekbe elhelyezni. A Kemenesmihályfai részen az amerikai kőris (*Fraxinus pennsylvanica*) ritkítása célszerű lenne.

Virágzó mocsári kutyatejek

5. Cinca menti gyepek

Terület kiterjedése: 10 ha

Helyrajzi száma: 043/25, 043/26, 043/36, 043/59, 043/57, 019/1, 161/1, 161/3

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A gyepterület a Cinca menti kaszálórétek utolsó maradványfoltja, melyről a vizet ugyan az árkokkal elvezették, de még így is jó állapotban van. A terület közvetlen a patak partján helyezkedik el a város északi részén, jellegét tekintve vérfüves kaszálórét. Hajdan végig a Cinca folyása mentén rétek voltak, helyükön ma szántókat találunk. A vasút túloldalán a vízfolyás melletti hasonló füves élőhelyet két éve szántották fel. A patak szabályozása előtt bizonyára egy nedvesebb terület volt a rét, de a meliorációval kiszárították. Természeti értéke a rételjen túl a vérfű boglárka (*Maculinea teleius*) előfordulása. Ennek a lepkefajnak a tápnövénye a területen állományalkotó őszi vérfű (*Sanguisorba officinalis*). A petéket a lepke a növény termésébe rakja, a kikelt hernyók a termékkel táplálkoznak. Később bizonyos hangyafajok a lárvákat a hangyabolyba viszik, ahol táplálják őket. A lepkék fejlődésük további stádiumait a hangyafészkekben élik meg. Mivel európai szinten veszélyeztetett Natura 2000 jelölő fajról van szó, itteni megléte a Celldömölk környékének a természeti értékét növeli.

Veszélyeztető tényezők:

A rét szinte teljesen urbanizált környezet által körülvéve gyakorlatilag a város közvetlen közelében található. Ezen okokból eredően több tényező is veszélyezteti. Jelentős veszélyforrás a környékbéli szántókról a vegyszerbemosódás lehetősége, feltöltődően lévő csatornák és a Cinca patak medrének kotrása. Mindkét hatás a rét növényzetének átalakulását vonja maga után. Ismerve a hazai mezőgazdálkodás állapotát, a rét felszántásának veszélye a jövőben továbbra is fennáll. Sajnálatos tény, hogy a rétet minden jel szerint intenzíven művelik(ték), ugyanis elég szegény kétszikű növényekben. A fajszegénység okaként a felülvetést vagy műtrágyázást kell megjelölnünk. A kaszálás esetleges felhagyása a gyep cserjésedését vonja maga után. Megfigyelhető a Cinca híd mellett a gyep törmelékekkel való feltöltése. Mivel a rét egy jelentős részét belterületbe vonták elpusztítása csak idő kérdése.

Védelmi lehetőségek:

Mint a Cinca menti rétek utolsó megmaradt foltja, megőrzése mindenképp szükségszerű. A rét felülvetését, műtrágyázását és felszántását nem szabad a jövőben véghez vinni. A vérfűboglarca számára fontos, hogy a tápnövénye a késő nyári hónapokban rendelkezésre álljon, tehát a sarjúkaszálás elhagyása (legalább foltokban) a faj számára mindenképp kedvező hatással jár. A nádas, magassásos mélyedések feltöltését meg kell akadályozni!

A láprét feltöltése

6. Pleknis tanya

Terület kiterjedése: 4 ha

Helyrajzi száma: 0482

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A megőrzésre javasolt terület a Celldömölk-Mesteri út mellett a Pleknis tanya környékén található. Nagy kiterjedésű szántók gyűrűjében Noé bárkájaként őrzi a környékről eltűnt fajokat. A természetközeli állapotokat mutató kis liget egy felhagyott agyagbánya körül helyezkedik el. Aljnövényzete arra utal, hogy egykor keményfás ligeterdők voltak itt a Cinca patak környékén. Tavasszal nagy tömegben található itt a hóvirág (*Galanthus nivalis*), sárga tyúktarj (*Gagea lutea*), berki szellőrózsa (*Anemone nemorosa*) és a védett dunai csillagvirág (*Scilla vindobonensis*). A bányagödörök nádasaiban fészkel a nádირigó (*Acrocephalus arundinaceus*), a cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus scirpaceus*) és a guvat (*Rallus aquaticus*). A parton álló öreg fűzfákba a nagy fakopáncs (*Dendrocopos major*) vájja odvait, melyeket később a szén- (*Parus major*) és barátcinegék (*Parus palustris*), valamint a seregélyek (*Sturnus vulgaris*) foglalnak el. Ha mégis tavasz közepére marad üres odú, akkor azt a nyaktekercs (*Jynx torquilla*) foglalja el. A környék kőrifáin egy pár egerészölyv (*Buteo buteo*) is megtelepedett. Bár nem kifejezetten természeti érték, de feltétlen megőrzendő a területen található különleges egzóta fa- és cserjefajok.

Veszélyeztető tényezők:

Az élőhelyre a legnagyobb veszélyt az ember általi átalakítás jelenti. Megfigyelhető, hogy a liget aljnövényzetét egyes helyen kiirtották (ezzel az énekesmadarak fészkelőhelyét szüntették meg) és a fenyőfa ültetvények is teret hódítanak a természetes élőhelyek rovására. A térségben több helyen megfigyelhető, hogy a felhagyott bányagödöröket horgásztavakká alakítják át, melynek során a tóparti szegélynövényzetet kiirtják. Ez a veszély a szóban forgó tavacska esetében is fennáll a jövőben.

Védelmi lehetőségek:

A terület magántulajdonban van, kerítéssel körbe van kerítve. Az elzártsággal a zavartalansága továbbra is biztosítható, a védelméért a tulajdonosok tehetnek a legtöbbet. Fontos szempont, hogy a fenyőfa telepítések a jelenleginél nagyobb területeket ne foglaljanak el a jövőben sem. Az idős fák meghagyásával az odúlakó fajok életkörülményei megővhetők.

A bányagödörben kis területen nyílt víz kialakítása hasznos lenne, de a vízi növényzet nagy részét kímélni kell. A város közelsége révén érdemes lenne a Pleknis tanya környékét biológiaórákon a diákokkal felkeresni, mivel a térségben ritka, hogy egy kis területen az élővilág ilyen nagy változatosságával találkozunk.

pettyegetett tüdőfű

7. Tájvédelmi Körzet és Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület a Ság hegynek a településhez tartozó része (Ság hegyi Tájvédelmi Körzet).

8. Alsósági erdő

Terület kiterjedése: 14 ha

Helyrajzi száma: 0408

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

Az Alsóság és Izsákfa között található városi erdő jelentős része gyertyános-tölgyes, melyet néhol erdei fenyő és akáctelepítések szakítanak meg. Annak ellenére, hogy a parkerdőként is szolgáló terület ránézésre egy szép erdőnek tűnik, nagyrésze sajnos teljesen degradált, valaha bizonyára legelőként használták. A kora tavaszi hagymás növények jórészt hiányoznak, az aljnövényzetben jórészt csak gyomokat találunk: salátaboglárka (*Ficaria verna*), kányaszombor (*Alliaria petiolata*), tyúkhúr (*Stellaria media*), erdei csitri (*Moehringia trinervia*). Az erdő területének északkeleti része amelyik viszonylag jó állapotú, és a lágyszárúak is jelzik a gyertyános-tölgyes termőhelyt. Tavasszal az odvas keltike (*Corydalis cava*) fehér és lila virággal borítja az erdő talaját, majd a nagyvirágú ibolya (*Viola riviniana*) és az erdei ibolya (*Viola sylvestris*) lila szirmai tűnnek fel. A mezei juhar (*Acer campestre*), vadcsersznye (*Prunus avium*) és a magas kőris (*Fraxinus excelsior*) szálankénti előfordulása jelzi, hogy elegyes, természetközeli erdővel állunk szemben. Az elszáradt fákat a nagyfakopáncs (*Dendrocopos major*) és a zöld küllő (*Picus viridis*) hasznosítja fészkelőhelyként. Az odvas fák adnak otthont a denevér- és a pelefajoknak is.

Veszélyeztető tényezők:

Sajnos a térségben a tarvágásos erdőgazdálkodás a jellemző, mely egykorú, kevés fafajú erdők kialakulását eredményezi. Mikor a fákat tarvágással egyszerre termelik le, a létrejövő nyílt területen gyomfajok szaporodása következik be, melyek a maradék erdei lágyszárúakat

szorítják ki. A gazdag tavaszi aszpektus a nehéz közelítő gépek taposásával degradálódhat. A mesterséges erdőfelújítás néhány fafajt részesít előnyben és a természetesen betelepült cserjéket nem tűri. A felnevelt faállomány így jóval fajszegényebb lesz, mint az eredeti erdő.

Védelmi lehetőségek:

Kívánatos volna azonban ezeket az erdőket továbbra is tölgygel felújítani. A növedékfokozó gyérítések és a végvágások során figyelmet kell fordítani az elszáradt fákra. A korhadó faanyaghoz rengeteg élőlény kötődik, ezért a területen hagyásával ezt az életközösséget fenn tudjuk tartani. Egyes erdőrészekben érdemes lenne kísérletezni a "Pro sylva" erdőgazdálkodással, mely a folyamatos erdőborítottságot biztosítja a területen. A kitermelt fa közelítését a talajt minél jobban kímélve kell elvégezni.

Meggyvágó

9. Kodó patak mente

Terület kiterjedése: 76 ha

Helyrajzi száma: 0536/3, 0536/4, 0538/1, 0538/2, 0593, 0604/4, 0605, 0606/5, 0606/1, 0607, 0614, 0623/2,

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

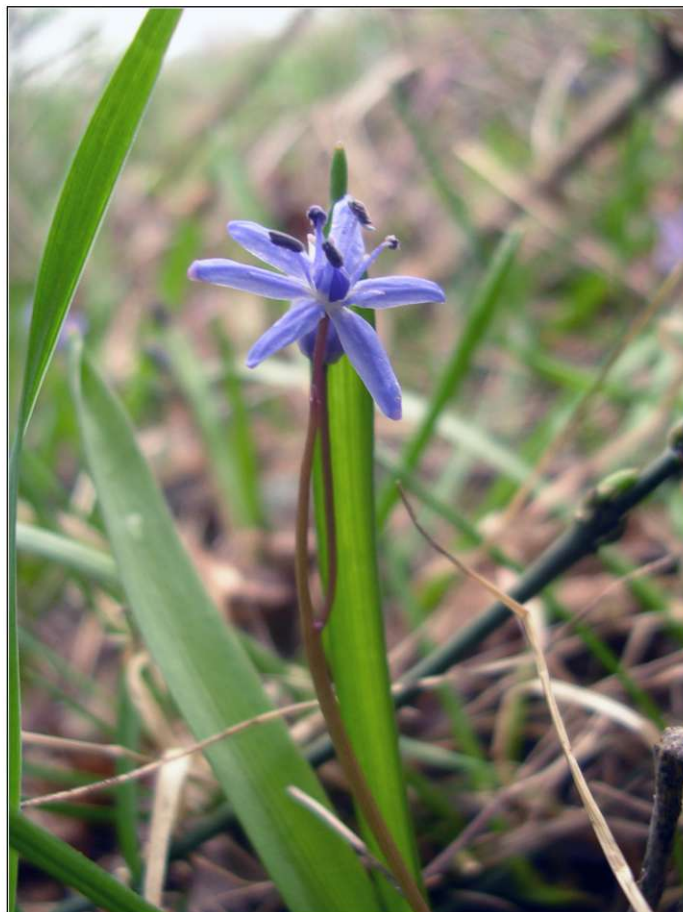
Annak ellenére, hogy a múlt évszázadban a Kodó patak menti természetes élőhelyeket rengeteg kedvezőtlen emberi hatás érte, Izsákfa alatt még ma is összefüggő gyepterületeket találunk. A gyepek kisebb részét legelőként és kaszálóként hasznosítják, míg nagyobb részüket felhagyták. A művelés alól kivont partmelléki területeken ma nádasokat és magassásosokat találunk. A Kodó vasúti híd feletti mellékén egy kisebb mocsári sással (*Carex acutiformis*) borított vizes élőhely alakult ki, mely a vonuló vizimadaraknak nyújt tállakozóterületet. Az iszapos részeken tavasszal cserregve repülnek fel a lábunk alól a sárszalonnák (*Gallinago gallinago*), csapadékosabb években a pettyes vizicsibe (*Porzana porzana*) is fészkel a sásos részeken. A Kodó medrét a szabályozások során a patak vízhozamához képest túlméretezték, vize elég gyakran pangó. A lassú vízáramlás és a nagy szervesanyagbemosódás következtében a vízfolyás növényzettel sűrűn benőtt, szélein nádas, harmatkásás zóna található, míg a nyílt vízfelületet a "sodorvonalban" szinte teljesen beborítja a békakorsó (*Berula erecta*) és a mételykóró (*Oenanthe aquatica*) szőnyege, nyár elején a mélyebb részeken feltűnik a sárga virágú vizitök (*Nuphar lutea*) is. A Kodó mentét régen gyertyános-tölgyesek borították, melyeknek mára ugyan hirmondójuk sem maradt, de a kora tavaszi lágyszárú növényzet arra enged következtetni, hogy nem is olyan rég még erdők álltak az akácültetvények helyén. A kistérség területén itt él a legjelentősebb populációja a védett dunai csillagvirágnak (*Scilla vindobonensis*), mely a gyertyános-tölgyesek és keményfaligetek növénye ugyanúgy, mint a sárga virágú bogláros szellőrózsa (*Anemone ranunculoides*). A köcski község határ szomszédságában találunk egy régi holtágat, melyen egykor a celldömölki vizimalom működött. A patak szabályozásakor a meredek kanyarulatot átvágták és így fűződött le a szakasz. A holtág mentén természetközeli állapotú köris-és égerliget húzódik keskeny sávban. A 20 m fölé magasodó fák ágelágazásaiban egy egereszölyvpár telepedett meg. A korhadóban lévő körisekbe vájja fészkelőoduját a fekete harkály (*Dryocopus martius*) és a kis fakopáncs (*Dendrocopos medius*).

Veszélyeztető tényezők:

A vízfolyás további kotrása elpusztítja a vízi és a part menti élővilág nagy részét és a talajvíz szintjét is lecsökkenti. A közeli intenzív művelésű szántókról tápanyag mosódik be a vízfolyásba és a környező gyepekbe, mely a nádas terjedését vonja maga után.

Védelmi lehetőségek:

A nád kaszálásával (ahogy a vadászok azt néhol meg is teszik) a láprét jellege visszaállítható. A kora tavaszi gazdag aljnövényzetet tartalmazó akácgyertyános-tölgyessé visszaalakítása hasznos tevékenység lenne. A település közelsége miatt a természeti értékek könnyen bemutatathatók lennének.

dunai csillagvirág a Kodó mentén

10. Bekenyi erdő

Terület kiterjedése: 44 ha

Helyrajzi száma: 0603/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Egyházashetyénél

11. Izsákfa Pince-domb

A földvárat 1595-ben említik először, történetéről keveset tudunk, tudományos ásatás még nem volt a területen. A védhető terület 50x30 m volt, a környező domboldalból mintegy 8 m-rel emelkedik ki. Az erődítést 2 m mély árok veszi körül. A földvár növényzete jellegtelen akácos.

12. Pápai vasút menti láprétek

Terület kiterjedése: 1,5 ha

Helyrajzi száma: 0336/3

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A szóban forgó láprét a Celldömölk-Pápa között húzódó vasúti pályatest mentén található a Marcal közelében. A láprét egy mélyedésben fekszik, a talajvíz az év nagy részében a felszín közelében van. Kialakulásában nem elhanyagolható szerepet játszott a vasútépítés, ugyanis a töltéshez a pálya melletti területekről szedték ki a földet. A kicsiny természetes élőhely tulajdonképpen a magas talajvíznek köszönheti létét: nem tud beerdősülni és szántóvá sem tudták átalakítani. Egykoron a Marcal mentén hasonló jellegű láprétek díszlettek GAYER (1925), de a Marcal térségének meliorációja során először lecsapolásra, majd felszántásra kerültek.

A láprét vitathatatlanul legnagyobb természeti értéke a Vas megyében már csak itt található nádi boglárka (*Ranunculus lingua*) kicsiny állománya. A faj országosan ritka, a magassásosok növénye. Vas megyében régebben több előfordulása is volt (Tömörd, Hegyhát), de a közelmúltban egyiket sem erősítették meg. Celldömölki adatát már BORHÁS (1887) is közli valószínűleg a jelenlegi területről.

A kicsiny területen található megyénkben a legnagyobb populációja a kislefű aszatnak (*Cirsium brachycephalum*). Ez a faj csak a Kárpát medencében él, tehát bennszülött (endemikus) növényünk. Az Alföld magassásosaiban nem ritka, a Marcal medence a legnyugatibb előfordulása. Itteni jelenléte a kontinentális hatást tükrözi a térségben.

A botanikai értékeken kívül említésre méltó egyes - nedves rétekhez kötődő - védett madarak jelenléte. Fészkel itt a térségben rendkívül megritkult sárga billegető (*Motacilla flava*) és a magassásosokat kedvelő foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*). Természetesen a láprét kis területe miatt nagyobb számú fészkelő állományok nem tudtak kialakulni.

Veszélyeztető tényezők:

A terület kis kiterjedése miatt rendkívül sérülékeny. Környezetében intenzív művelésű szántók találhatók ezért a műtrágyázások, vegyszerezések során tápanyag és vegyszerbemosódással számolnunk kell. A nitrogénbemosódás hatására a homogén nádas folt

terjedésnek indult, mely folyamat a láprét degradálódásához vezet. Az utóbbi száraz évszakokban a láprét területébe beleszántottak, de szerencsére a földhasználó rájött, hogy az így nyert kis parcella művelésre alkalmatlan. A felhagyott szántás kezd regenerálódni, de a láprét helyreállításához még hosszú évek kellenek. (megj.: 2004-ben az értékes élőhelyet újra felszántották)

Védelmi lehetőségek:

Bár az egész terület szántó művelési ágban van, a láprét felszántását meg kell akadályozni, a környékbeli szántók láppal érintkező szegélyén kerülni kell a műtrágyázást és a vegyszerezést, esetleg a művelt területen néhány méteres pufferezóna kialakítása kívánatos lenne. A terület további meliorációja (lecsapolás) sem megengedhető.

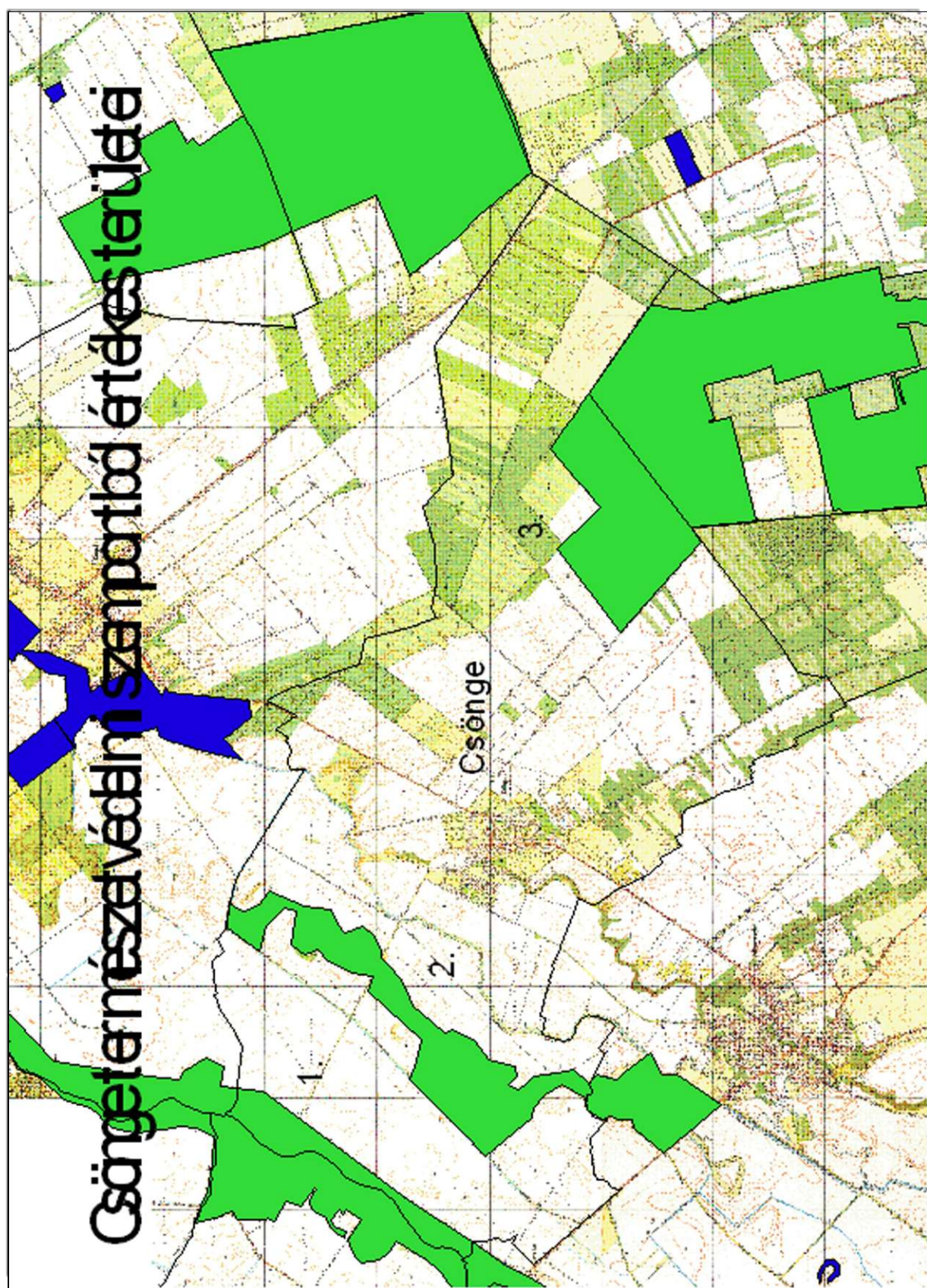

nádi boglárka

vitézkosbor

4. 4. Csönge

1. Rába hullámtér

Terület kiterjedése: 57 ha

Helyrajzi száma: 0115, 0116, 0117, 0118, 0119, 0120, 0121, 0122, 0123, 0124,

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A csöngői község határához tartozó Rába hullámtér egy kicsit más jellegű, mint a környező települések folyó menti élőhelyei. A vízfolyás itt nagyon lassú mozgású, sőt néhol szinte állóvíz, köszönhetően a nicki vízerőmű duzzasztójának. A duzzasztott lassú áramlású víz következtében itt teljesen más jellegű életterek alakultak ki, mint a Rába völgy más területein. A csöngői hullámtéren alig találunk kavicsos medrű területeket és zátonyokat, ennek következtében a halfauna sem annyira gazdag a ritka fenéklakó fajokban, mint más szakaszokon, inkább a lassú áramlást kedvelő pontyfélék és a lesőharcsa (*Silurus glanis*) található meg. A hullámtér nagyrészt fákkal borított, melynek csak kis része erdő. A folyót nagyrészt fűzliget kíséri a parttól kisebb-nagyobb szélességben, magasabb térszíneken néhol keményfahíget maradványokat találunk, melynek aljnövényzete - különösen tavasszal - gazdag lágyszárú fajokban, a töltések közelében helyükön már többnyire akác- és nemesnyár ültetvényeket találunk. Természetvédelmi szempontból a csöngői hullámtér legértékesebb élőhelyei a Rába más területeiről már eltűnt idős botlófűzesek. A fűzeteket régen a töltések védelme céljából ültették és rendszeresen levágták a friss hajtásokat, melyekből rőzsefonatokat és seprűt készítettek. A csonkokból kinövő kefesűrű vesszők árvíz esetén védtek a töltést a víz hullámtörésétől. Az öreg odvas fák kiváló fészkelőhelyként szolgáltak az odúlakó fajoknak: míg a kisebb odúkban harkályok, cinegék költöttek, a nagyobb kikorhadt üregek a bagolyféléknek (macskabagoly, kuvik) és az utóbbi évtizedben erősen visszaszoruló szürke légykapónak (*Sayornis phoebe*) adnak otthont. A vízerőmű feletti víztestben a fokozottan védett vidra (*Lutra lutra*) él.

Veszélyeztető tényezők:

A töltéseken belül nagyrészt tájidegen faültetvényeket találunk, melyek aljnövényzete elég szegényes. A Rába hullámtere az özönnövények valóságos tárháza, szinte a hazánkban élő összes agresszív inváziós faj megtalálható itt és az őshonos növényzet hátrahyáfa terjeszkednek. A hullámtéri szántók a „zöld folyosó elvet” gyengítik a térségben. A nicki mógát miatt a vízi élőlények vándorlása akadályozott. A szűk gátak közötti Rábanak ma már esélye sincs holtágakat kialakítania.

Védelmi lehetőségek:

Mivel a Rába folyó horgászok, turisták kedvelt helye a különböző folyóparti fejlesztéseknek összhangban kell lennie. A nicki mógátra a közeljövőben megépül a hallépcső, mely a fajok vándorlását teszi lehetővé. A hullámtéren meg kell akadályozni az ültetvényszerű erdőgazdálkodás további térhódítását, valamint a szántók erdősítése (az oda illő fafajjal) is javasolt. A szóban forgó helyrajzi számok a Rába és Csörmöc völgy Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei

Idős botolófűzek a csöngői Rába hullámtéren

2. Ostffyasszonyfa-csőngői legelő(Natura 2000 terület)

Terület kiterjedése: 141 ha

Helyrajzi száma: 097/16, 097/20, 0138/57, 0138/65, 0138/66, 0138/67, 0138/68, 0138/69, 0138/71, 0150/2, 0150/3, 0153/6

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Ostffyasszonyfánál

3. Kemenessömjéni cserjés legelő (Natura 2000 terület)

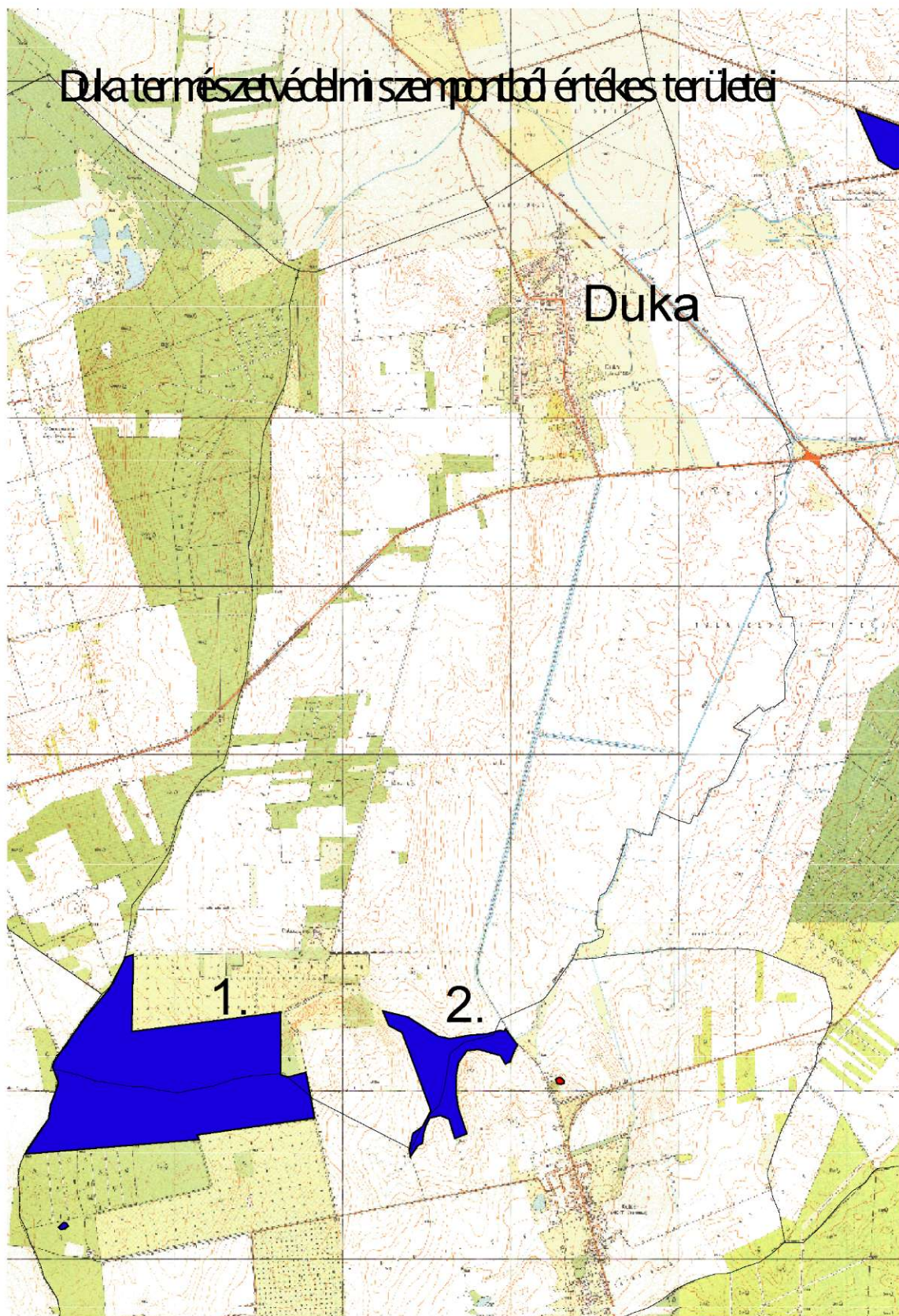
Terület kiterjedése: 135 ha

Helyrajzi száma: 019, 020, 021, 022, 023, 024, 025, 027, 030, 031, 032, 034, 043, 033/1, 033/2, 033/3, 033/4, 026/1, 026/2, 026/3

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Kemenessömjénnél

Duka természetvédelmi szempontból értékes területei

4. 5. Duka

1. Cseres-tölgyes

Terület kiterjedése: 51 ha

Helyrajzi száma: 0148

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A községtől délnyugati irányban régen nagy kiterjedésű cseres-tölgyesek voltak, melyek egykor a Dunántúl legnagyobb erdejéhez, a Farkas erdőhöz tartoztak. Az idők folyamán - a szántóföldi növénytermesztés terjedésével - nagy részük mezőgazdasági területté vált. A század közepén, a községhatáron belül megmaradt erdőfoltok jelentős részét alakították át akác - ill. erdei fenyő ültetvényekké. A községhatár déli csücskénél azonban még ma is találunk természetközeli idős cseres-tölgyeseket. Olyan európai jelentőségű védett fajok élnek itt, mint a szarvasbogár, fekete harkály (*Dryocopus martius*), közép fakopáncs (*Dendrocopos medius*), örvös légykapó (*Ficedula albicollis*). A Kemenesalja más erdeiben megfigyelhető tölgypusztulás itt még nem jellemző.

Veszélyeztető tényezők:

Valószínű, hogy ezek a középkorú és idős erdőrészek néhány éven belül véghasználatra kerülnek és az idősebb erdőkhöz kötődő fajok eltűnnek a területről. Sajnos a térségben a tarvágásos erdőgazdálkodás a jellemző, mely egykorú, kevés fafajú erdők kialakulását eredményezi. Mikor a fákat tarvágással egyszerre termelik le, a létrejövő nyílt területen gyomfajok szaporodása következik be, melyek a maradék erdei lágyszárúakat szorítják ki. A mesterséges erdőfelújítás néhány fafajt részesít előnyben és a természetesen betelepült cserjéket nem tűri. A felnevelt faállomány így jóval fajszegényebb lesz, mint az eredeti erdő.

Védelmi lehetőségek:

Kívánatos volna azonban ezeket az erdőket továbbra is tölgytelvel felújítani. A növedékfokozó gyérítések és a végvágások során figyelmet kell fordítani az elszáradt fákra. A korhadó faanyaghoz rengeteg élőlény kötődik, ezért a területen hagyásával ezt az életközösséget fenn tudjuk tartani. Egyes erdőrészekben érdemes lenne kísérletezni a "Pro sylva" erdőgazdálkodással, mely a folyamatos erdőborítottságot biztosítja a területen.

2. Halastó környéke

Terület kiterjedése: 5 ha

Helyrajzi száma: 0136/1, 0136/2

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A településtől délre található, a Mosó árok duzzasztásával mintegy 100 éve kialakított halastavak már több éve nem működnek. A terület nagy része Keléd községhatárhoz tartozik, csak a Mosó árok északi folytatása mellett található magassásosok húzódnak át Duka községhatárba. A tavak menti gyepeket itt is felszántották, jelenleg csak fragmentumaikat találhatjuk. A szántók közelsége az árok menti magassásos társulások természetességét negatívan befolyásolta. A megmaradt sekély tavak kiváló kétéltű szaporodó helyek, őszi madárvonuláskor cankók, récék, partfutók táplálkoznak a szárazra került meder iszapfelszínein. A tavak menti gyepparadványok fészkelő helyei a cigány csaláncsuknak (*Saxicola torquata*), a mezei posztának (*Sylvia communis*), az énekes nádiposztának (*Acrocephalus palustris*).

Veszélyeztető tényezők:

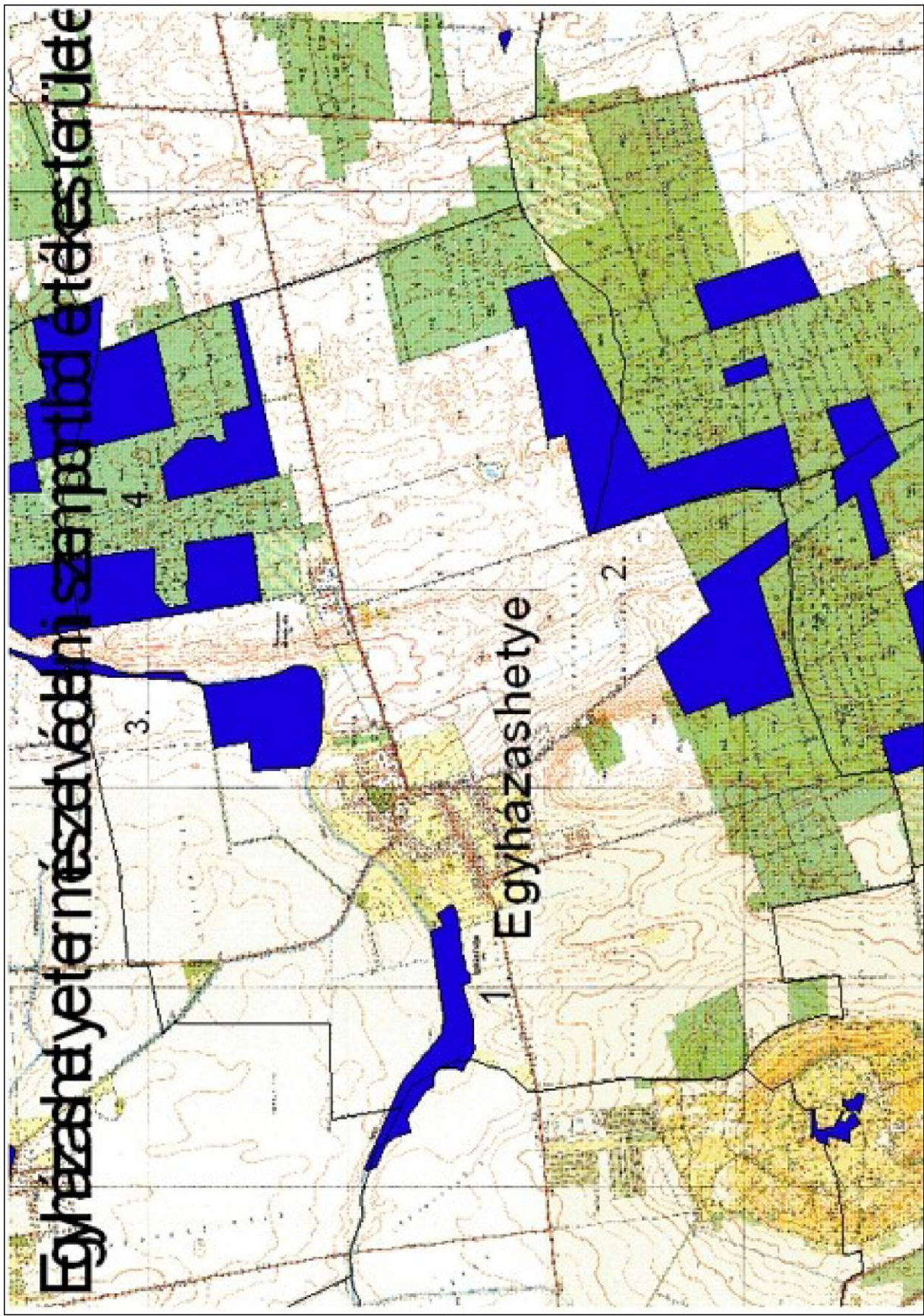
A területre a legnagyobb veszélyt a szerves anyagok bemosódása jelenti. A környező szántók és a halastavak között nincs átmeneti terület és a tápanyagok feldúsulása miatt a szegélynövényzet jelentős degradáltságot mutat. A tavak kezeletlensége a vízzel borított meder csökkenéséhez vezet, a hosszú ideig szárazra került iszapfelszín elgyomosodik, így a vonuló madarak számára csökken az élőhely kínálat.

Védelmi lehetőségek:

A halastavak további üzemeltetése az élővilág számára kedvező lenne, mivel a környéken kevés vizes élőhelyet találunk. A tóparti rétek kaszálásával a községhatár utolsó gyepterületeit lehetne megmenteni.

4. 6. Egyházashetye

1. Kodó menti liget

Terület kiterjedése: 12 ha

Helyrajzi száma: 028/1, 029/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Borgátánál

3. Kodó menti gyep

Terület kiterjedése: 12 ha

Helyrajzi száma: 063/3, 063/4, 087

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Kodó menti gyepékből a település határában mára nem sok maradt. A Marcal melioráció végeztével lehetővé vált a vízfolyás menti mocsaras területek szánóföldi művelésbe vonása. A Kodó lassú folyású patak, mely a tápanyagfeldúsulás következtében növényzettel sűrűn benőtt, oxigénben rendkívül szegény. Mivel fák a vízfolyás mentén csak elvétve találhatók és szinte mindenhol szántók kísérik, az erózióval elpusztult talaj mennyisége jelentős. Szinte hihetetlen, hogy ebben a csatornában még előfordulnak védett fajok is. Európai szempontból is jelentős szitakötő él itt, a gazdag vizinövényborítást kedvelő díszes légivadász (*Coenagrion ornatum*). A part menti nádas szegély fészkelő énekesmadara a nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*). A vízityúk (*Gallinula chloropus*) a vízi harmatkása (*Glyceria maxima*) nagy levélsátrai alá építi a fészket. Tavaszi vonuláskor az úszórécefajok és a sárszalonnák (*Gallinago gallinago*) tartózkodnak a növényzettel benőtt vízben. Az Egyházashetye közelében található utolsó Kodó menti gyep annak ellenére, hogy eléggé kultúrállapotban van, a vizes mélyedéseivel és kis dombjaival még így is jelentős élőhelykínálattal rendelkezik. A gyep egyes részeit legeltetik, az állatok rágásával kialakult rövid fűű gyepben költ a megyében már nagyon ritka bibic (*Vanellus vanellus*).

Veszélyeztető tényezők:

A gyep fajszegénységét a trágyázásnak és a felülvetésnek köszönheti, elképzelhető, hogy hamarosan fel is szántják, mint ahogy a Kodó menti rétek nagy részét. A környéken gazdálkodók egyes helyeken már szinte a patakot is elszántották. A Kodó kotrásával a vizinövényzet kiirtásra kerül és az ott fészkelő madárfajok elvesztik az élőhelyüket.

Védelmi lehetőségek:

A település legnagyobb kiterjedésű gyepterületét lehetőség szerint kaszálással vagy legeltetéssel fenn kell tartani. A műtrágyázás és a felülvetés nem ajánlott. Kedvező lenne egy- a patak szélétől kb. 20-20m-es szélességben-zöld folyosó kialakítása, bár a tulajdonviszonyok miatt erre nem sok esélyt látok.

A patak partig szántott területek

2.-4. Martonfai és Bekenyi erdők

Terület kiterjedése: 137 ha

Helyrajzi száma: 04, 0101/2, 0106/1, 0109, 0112/2, 0114/2, 0119, 0125

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

Egyházashetye, Celldömölk, Köcsk, Kemenespálfa, Jánosháza és Nemeskocs községhatárokban két viszonylag nagy kiterjedésű erdőtömböt (Martonfai erdő, Bekenyi erdő) találunk. Ezekben az erdőkben csupán néhány olyan részlet van, mely természetközeli állapotokat tükröz. A szóban forgó erdők nagyrészt gyertyános-tölgyeseknek minősülnek. A felső lombkorona szintet a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*) alkotja, de elszórtan kocsányos tölgy (*Quercus robur*) is behatol ezen állományokba. Az alsó lombkoronaszint jellemző faja a gyertyán (*Carpinus betulus*), de a kislevelű hárs (*Tilia cordata*) sem hiányzik ezekből az állományokból. A cserjék közül a kutyabenge (*Frangula alnus*) és a fagyal (*Ligustrum vulgare*) jelenik meg. Az utóbbi faj a másodlagosan kialakult állományokra jellemző. Némely erdőrészletben megfigyelhető az erdei fenyő (*Pinus sylvestris*) elegyítése, melynek térfoglalása a tölgyek rovására történik. Gyepszintfajai között előfordul az orvosi veronika (*Veronica officinalis*), a borzas zanót (*Cytisus hirsutus*), a festő rekettye (*Genista tinctoria*) és az erdei hölgyemál (*Hieracium sylvaticum*). A plató jellegű részeken a cseres tölgyesek fragmentumait találjuk, amelynek koronaszintjében a kocsányos tölgy (*Quercus robur*) uralkodik a cser (*Quercus cerris*) kíséretében. Cserjeszintje sűrű, főleg tövises cserjék - egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*), kökény (*Prunus spinosa*), vackor (*Pyrus pyraeaster*) - bozótja. A boróka (*Juniperus communis*) megjelenése az egykori legeltetés következménye. A gyepszint domináns fajai a cérnatippán (*Agrostis capillaris*) és a vörös csenkesz (*Festuca rubra*). A kétszikűek közül az állandó fajok többsége réti növény: dombi cickafark (*Achillea collina*), közönséges orbáncfű (*Hypericum perforatum*), ezüstpimpó (*Potentilla argentea*).

Az erdők rovarvilága gyakorlatilag nem ismert, de a szarvasbogár (*Lucanus cervus*) biztosan előfordul az idősebb állományokban.

A térképen védelemre javasolt erdők madárvilága gazdag. Egyes erdőrészletekben 6 harkályfaj is megtalálható, mely a korhadt fák magas számát jelzi. Az elhagyott faodvakban később cinegék és denevérek költöznek be. Az erdei fákusz (*Certia familiaris*) csak a holt fák kérge alatt fészkel, tehát a nagyon öreg erdőkben képes csak megtelepedni. A kistérség

területén csak itt fészkel néhány párban az amúgy bükkösökre jellemző kék galamb (*Columba oenas*). A lombkoronában költ az erdei pinty (*Fringilla coelebs*) és a léprigó (*Turdus viscivorus*).

Veszélyeztető tényezők:

Mivel az itteni erdőkre a tarvágásos véghasználat a jellemző, az élőhelyek ilyenkor teljesen megsemmisülnek. A tarvágás után a területen mozgó gépek teljesen felsebzik az erdő talaját. Az erdőfelújítás mesterségesen történik, gyakorlatilag a cél csak az elültetett fafajok felnevelése. A gyomirtás általában vegyszerrel történik, az erdeilágyszárúakat ilyenkor szinte teljesen eltüntetik a területről. A vegyszerrel kitisztított részekben azután invazív növények pl. siskanádtippán (*Calamagrostis epigeios*), szederfajok (*Rubus sp.*) és a mostanság terjedő alkörmös (*Phytolacca americana*) hódítanak meg. A fafajok nevelése érdekében az ún. Gyomfákat kipucolják a területről, pedig ezek több hasznos rovarfaj tápnövényei. Az intenzív erdőgazdálkodás a korhadt fákat sem tűri. A hetyei erdőben megfigyelhető az utóbbi években a tölgy pusztulása, mely összefüggésben van a száraz évekkel és a Marcal meliorációval. A pusztuló fák egyetlen előnye, hogy fészkelőhelyet biztosítanak a harkályféléknek. Az ütetvényt, profitorientált erdőgazdálkodás nem nagyon tűr meg a telepített fafajon kívül más növényt. Míg régen az erdei legeltetés, ma az intenzív erdőgazdálkodás miatt csökkennek a típusos erdők hazánkban. Lehet hogy a fákkal borított terület növekszik Magyarországon, de erdőből egyre kevesebb lesz.

Védelmi lehetőségek:

Az erdészeti üzemtervek tíz évente írják meg, ilyenkor határozzák meg az erdőrezslet szintű kezelések időbeni ütemezését. A térképen jelölt erdőrezsletek felújításánál (feltéve a üzemtervezéskor még állnak) a következő ajánlások alkalmazandók:

Elegység fenntartása:

Az elegyes és többkorú, fafajokban gazdag erdők sokkal stabilabbak, s ezekben az önszabályozó mechanizmusok sokkal hatékonyabban működnek. Egyre elfogadottabb az a nézet, hogy az erdőkárok megelőzésének leghatékonyabb módja az erdők fajgazdagságának, strukturális és funkcionális diverzitásának növelése. Ápolási munkák során tekintettel kell lenni az elegyfajokra és kíméletet érdemelnek az ún. "gyomfák". A nyír 40-50 éves korig fenntartva némi faanyagot is ad, gyérités során néhány odvas fa meghagyása belőlük kívánatos. A tisztítások és gyéritések során is meg kell tartani az elegyfajok megfelelő arányát. Az erdőnevelési munkák során megkülönböztetett figyelemmel kell lenni a vadgyümölcsökre.

Cserjék megóvása:

A vegyszer a felújítások szempontjából hasznos, segítő és közömbös cséjefajokat is kipusztított. A vegyszerezés után a felújítás szempontjából káros növényfajok hatalmaskodnak el. Az erdésznek az erdő felújítása során a mechanikai ápolással kézben tartott cserjésint fontos segítőtárs. Nem engedi élszaporodni az újulatra veszélyes félcserjéket vagy lágyszárúakat, másrészt az újulatot oldalárnyalással gyors magassági növekedésre serkenti és állékonyságot is biztosít.

Holt fa kímélete:

A holt faanyag erdővédelmi szerepéről szólva alapvető jelentőségű egyértelműen leszögezni, hogy az elterjedt téves szemlélettel ellentétben, az elpusztult és az erdőben hagyott fák, illetve a földön fekvő korhadó faanyag néhány speciális esettől eltérően (monokultúrák) nem jelent veszélyt az állomány egészségi állapotára. A fahasználatok során az eddigénél nagyobb figyelmet kell fordítani az odvas fák megóvására. Főleg a növedékfokozó gyéritések és bontóvágások során lehet nagyon sok odvas fát megmenteni a kivágástól. Véghasználatok során kevés veszteség, ha megfelelő hálózatban (4-5 törzs/ha) hátrahagyunk nagyobb méretű,

de ipari szempontból kevésbé értékes idős törzseket, melyek a felújult fiatal állományokban később hosszú időn keresztül táplálkozó-és szaporodóhelyet biztosítanak a védett fajoknak.

Erdőszegélyek kímélete:

Az erdőszegélyek fajkészlete rendszerint egyesíti magában az erdők és a nyílt területek fajainak jelentős részét, összegyűjti a két, egymástól eltérő élettér fajait, védi az erdőt a környezeti hatások és a károsítók ellen. Az erdőszegélyt-mint fontos erdővédelmi objektumot és számos faj menedékhelyét-levegyszerűbb és legcélszerűbb úgy védeni, hogy a véghasználatok alkalmával egy famagasságnyi szélességben meghagyjuk és nem kezeljük.

Hagyásfák, hagyásfacsoportok kialakítása:

Elsősorban őshonos fafajú hagyásfákat és hagyásfacsoportokat kell jelölni. A természetközeli erdőgazdálkodás jegyében ugyanis főként az adott termőhelyre jellemző, őshonos fafajokat kell felkarolnunk. Az állományalkotó fafajok mellett az intenzíven nem terjedő elegyfajok meghagyása javasolt. Hagyásfáknak elsősorban azok a faegyedek alkalmasak, melyek alaki tulajdonságaik révén kellően állékonyak, életerősek, egészségesek, szabad állásba kerülést legjobban elviselik, és legalább a következő vágásfordulóig képesek lábon állva a hagyásfákra háruló feladatok ellátását hatékonyan szolgálni. A hagyásfacsoportok esetében figyelembeveendő szempont, hogy a lehetőség szerint legyenek benne odvas fák, lábonszáradt holtfák, facsonkok és nagy méretű, öreg fák. Szép hagyásfacsoportok láthatók például a bekenyi erdő északi részén egy tarvágásban.

Hagyásfacsoportok

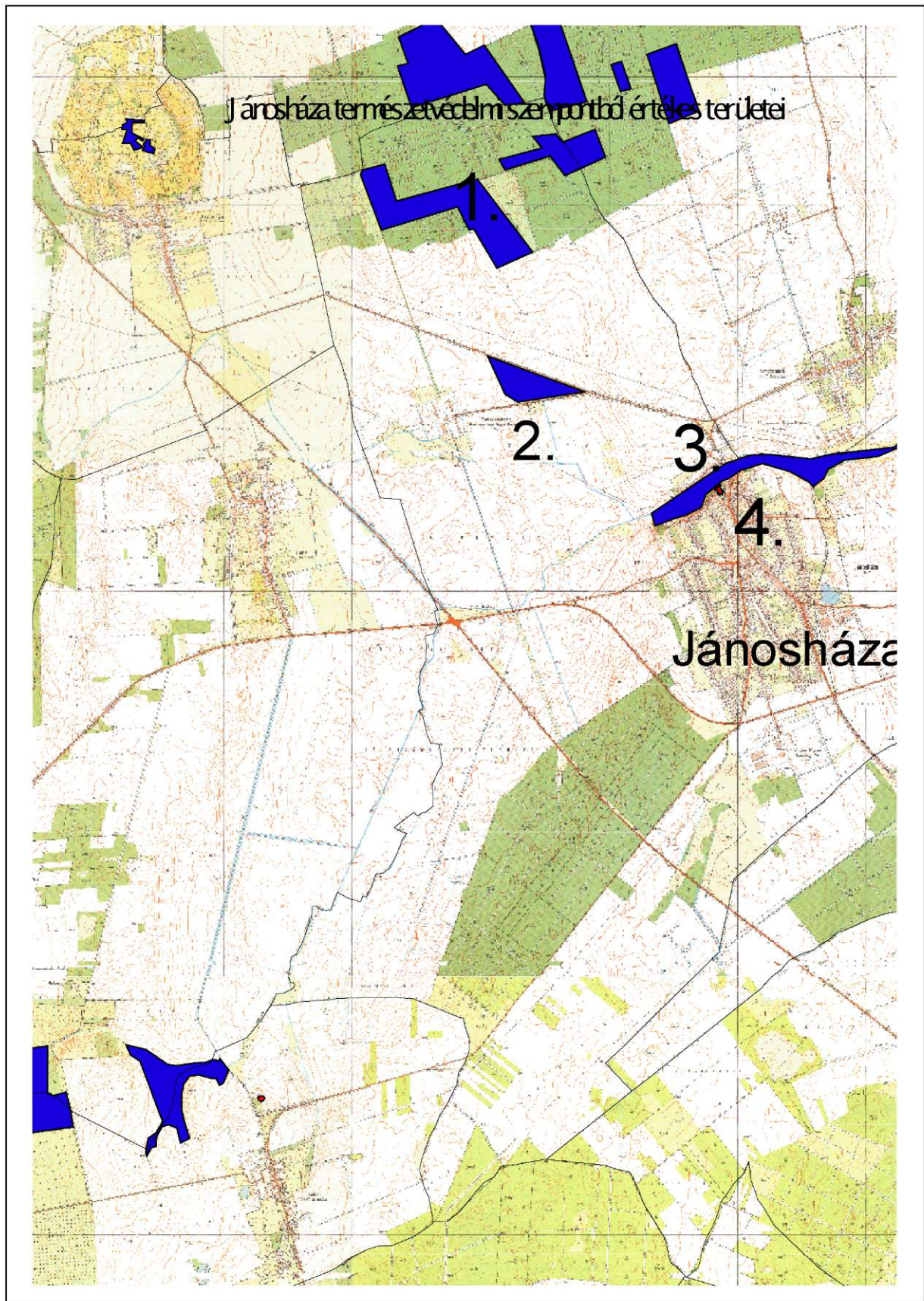

közép fakopács:

fekete harkály

4. 7. Jánosháza

1. Martonfai erdő

Terület kiterjedése: 44 ha

Helyrajzi száma: 0264/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Egyházashetyénél

2. Út menti anyaggyerőgödrök

Terület kiterjedése: 10 ha

Helyrajzi száma: 0254/3, 0254/5, 0254/6, 0254/7, 0254/8, 0254/9

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Jánosháza - Kissomlyó közöttől délre található elkerített gyümölcsös része néhány kis tavacska, melyet egy mocsaras területen kotrással alakítottak ki. Egykor egy forrás volt itt, melynek a foglalata még mindig látható. A régen itt eredő vízfolyás a Mosó árokba szállította a vizet, de már elapadt. A később létesített kis bányagödrök egész évben vízzel borítottak, ezért a kétélűeknek kiváló szaporodóhelyet nyújtanak. A vízpart szélén nádist találunk, melynek ágaira a nádírigó (*Acrocephalus arundinaceus*) szövi kosár alakú fészket, míg a vízityúk (*Gallinula chloropus*) és a guvat (*Rallus aquaticus*) a sások leveleinek a sátra alatt költenek. A nyíltvizes részeken hazánkban veszélyeztetett zombéksásos társulás van kialakulóban, a zombékok közt lebegőhínár állományokat alkot a sima tócsagaz (*Ceratophyllum submersum*). A vizes élőhely vízirovarokban (tegzések, vizibogarak) is gazdag, jelentősége abban is áll, hogy a környék egyetlen vizes élőhelye. A tavakat körülvevő ligetes terület ritka fészkelője a kerti geze (*Hippolais icterina*).

Veszélyeztető tényezők:

A bekerített területen az utóbbi években megfigyelhető volt a fák kivágása. Az idős fák letermelésével az odúlakó madarak fészkelési lehetősége szűnik meg.

Védelmi intézkedések:

Az idős fűzfákat mindenképp meg kell kímélni a kivágástól, a bányagödröket nem szabad feltölteni. Mivel a település egyetlen igazi vizes élőhelyéről van szó, mindenképp megőrzésre javasolt. Szerencsére a kerítés a vízi élővilág számára zavartalanságot jelent.

3. Mosó árok menti gyep

Terület kiterjedése: 30 ha

Helyrajzi száma: 03/92, 09/12

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A település északi részén keleti irányba haladó teljesen szabályozott Mosó árok (nyáron szinte csak a szennyvíztelep és a galvánüzem szennyvize folyik benn) melletti gyepnek legnagyobb részét már feltörték, de keskeny sávban a község alatt még megmaradtak természetközeli állapotú gyep. Kaszálásukkal ma már nem foglalkoznak, ezért nagy részük magassásossá alakult át és cserjésedőben van. A műút hídja felett azonban néhol kaszálják a gyepet, ezeken a helyeken szép vérfüves rétet találunk, melynek nemzetközi szempontból is értékes lepkefaja a vérfüvboglárfka (*Maculinea teleius*). Védett botanikai értéket nem találhatunk a gyepken, de néhány védett madárfaj költ itt, például az énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris*), a tövisszűrő gébics (*Lanius collurio*), a mezei poszáta (*Sylvia communis*). A rétek táplálkozóterületként szolgálnak a környékben fészkelő fokozottan védett fehér gólyáknak (*Ciconia ciconia*).

Veszélyeztető tényezők:

Az utóbbi években megfigyelhető a kaszálórét felhagyása. A kezeletlenség hatására a gyep fajstruktúrája átalakul, degradáltá válik, a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) ellepi a területet. Néhol a rétet faültetvényekké alakították át, melyek aljnövényzetét összefüggő csalántenger borítja. A település közelsége miatt a törmelékelhelyezés, szemetelés is tönkreteszi az élőhelyeket. A belterületbe vont részeken a rétek fennmaradására nem sok esélyt látok.

síthat
ország
rzése
ásána

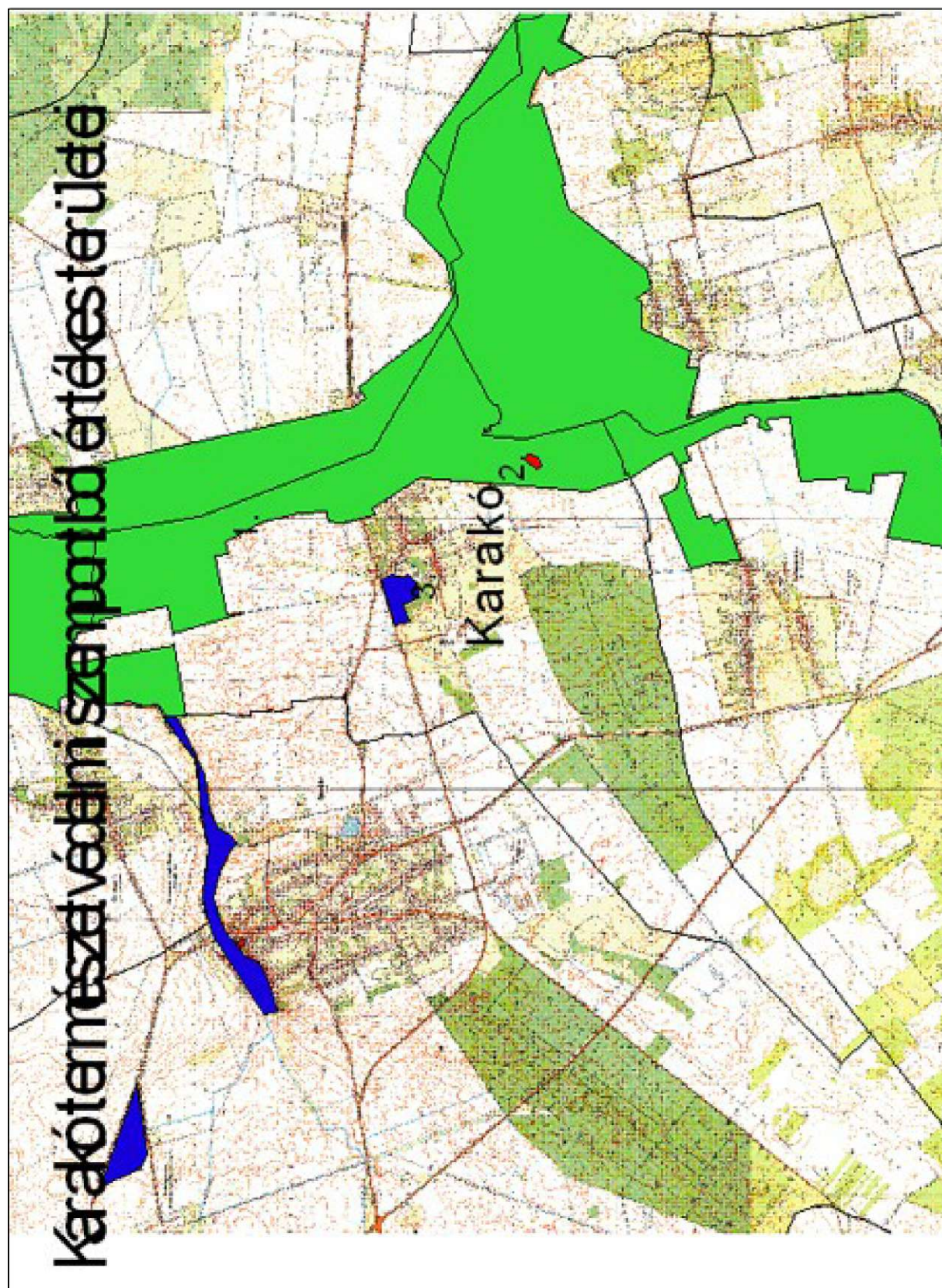

nádi sármány

4. Kastély

A település belterületén a régi kastély alatt egy földvár található. Természetvédelmi szempontból ugyan nem értékes, de kultúrtörténeti jelentősége mégis van az egykori erődítésnek. A kastély nagyon rossz állapotban van, felújítása szükséges lenne.

4. 8. Karakó

1. Marcal menti gyep

Terület kiterjedése: 244 ha

Helyrajzi száma: 02, 03/1, 03/2, 04/1, 04/2, 04/3, 07/2, 010/2, 018, 019/3, 020/1, 020/2, 091/1, 091/2, 091/3, 091/6, 091/7, 092/17, 092/18, 092/19, 092/20, 092/31, 092/34, 092/35, 093, 094, 095/1, 095/2, 096/1, 096/2, 096/4, 096/5, 096/6, 097, 0100/2, 0101, 0102, 0103, 0104/1, 0104/2, 0105/1, 0105/2, 0106, 0107/1, 0107/2, 0107/3, 0107/4, 0108, 0109, 0110/1, 0110/2, 0110/4, 0110/5, 0110/6, 0110/7, 0110/8, 0110/9, 0111, 0112, 0113, 0115, 0116/2, 0116/3, 0116/4, 0117/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Marcal menti területeken még jelentős a gyep borítása. Ezek egy részét még ma is szarvasmarhalegelítésre használják. A legelés a fűfélék elszaporodásának kedvez, homogén gyepet alakít ki, melyekben védett növényfajokat általában nem találunk. A legelő állatok és trágyájuk viszont táplálékforrást kínálnak a rovaroknak, melyeket viszont a madarak fogyasztanak. Elmondható tehát, hogy a legelőknél a madárviláguk gazdagabb és értékesebb mint a flórájuk. A környékbeli fészkekről a község legelőjére jár ki táplálkozni a fokozottan védett fehér gólya (*Ciconia ciconia*) és előszertettel fészkel a rövid fűű gyepben a bíbic (*Vanellus vanellus*) is. A 8-as úttól délre a Torna patak és a Marcal között főleg kaszálók területek el, melyek nagyrészt őszi vérfüves (*Sanguisorba officinalis*) rétek. A magasabb térszíneken állományalkotó a gyepes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*) a mélyedéseket mocsári sásos tölti ki. A vérfüves rétek olyan ritka natura 2000-es lepkefajok menedéke mint a vérfüvboglárka (*Maculinea teleius*) és a nagy tűzlepke (*Lycaena dispar*). A földvár melletti gyepes mélyedéseiben vöröshasú unkákat (*Bombina bombina*) szaporodnak, a Marcalban időnként a fokozottan védett vidra (*Lutra lutra*) is megjelenik.

Veszélyeztető tényezők:

A gyepre a legnagyobb veszélyt a felszántásuk jelenti. Karakó térségében idén hatalmas gyepterületeket szántottak fel, melyeket kukoricával vetettek be. A jövőben további rétek elvesztése várható.

Védelmi lehetőségek:

A további gyepfeltöréseket meg kellene akadályozni, ma már minden egyes négyzetméternyi természetes élőhelynek óriási értéke van az agrártájban.

A Marcal medence maradvány rétegeinek a megőrzése óriási jelentőséggel bír. Különösen aktuális ez Karakó község határon belül, ahol még szerencsére nagy kiterjedésű gyep maradt meg.

A Nyugat-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság a Balatonfelvidéki Nemzeti Park Igazgatósággal és az Őrségi Nemzeti Park Igazgatósággal közösen a Marcal térségében természetközeli folyógazdálkodás megvalósítását tervezi, mely a meder szűkítését, csatornajellegének megszüntetését és vizes élőhelyek kialakítását foglalja magában. A projekt egyik mintaterületét a Karakótól keletre található réteken jelölték ki.

A szóban forgó helyrajzi számok a Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei.

Marcal menti gyepok Karakónál, háttérben az idén felszántott legelővel

1. része

Terület kiterjedése: 15 ha

Helyrajzi száma: 097

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A megőrzésre érdemes terület Vas megye keleti szélén, közvetlenül Veszprém megye mellett található. Az ingatlan északkeleti szélén a szabályozott medrű Torna-patak töltésével közvetlenül határos. Tehát a Torna-patak bal partján, a Torna és a Marcal között fekszik a terület. Ezen a szakaszon még a Torna-patak a megyehatár, innen kissé lejjebb már a Marcal. Közvetlen környezete ÉK felé a Torna-patak és töltése, Dél felé szántóföldek, DK felé rétek, legelők, szántók.

A tájra jellemző a mély fekvés, az ártéri vegetációtípusok nagy aránya, bár sok a meliorált, szántott terület is.

Az egykori kavicsbánya rendezetlen fejtéseit kb. 30 évvel ezelőtt felhagyták. Azóta a terület változatos felszínű: eredeti terepszint, egykori meddődepók, és kibányászott kisebb-nagyobb kiterjedésű gödrök találhatók rajta vegyesen. Az alakjuk is a legkülönbélebb, de vannak hosszan elnyúló formájú gödrök is. Ezek állapotát, vegetációjukat elsősorban mélységük határozza meg. A kellően mélyek állandó vízfelülettel rendelkeznek, a sekélyebbek időszakosan vízborítottak vagy kiszáradók. A legnagyobb területet a messziről is jellemző, erdőformát mutató pionír fásszárúak által alkotott vegetáció foglalja el. A nem szélsőséges (vízborította) termőhelyeken ez az eredeti ártéri fás vegetációtípus - a puhafás ligeterdő - fő fafajaiból álló szekunder szukcesszió által létrehozott spontán erdő jellemző. Az erdő kora kb. 25- 30 év. Ez a vegetációtípus a terület bányászata előtti, feltehetőleg puhafás ligeterdő regenerációjából származik. A puhafás ligeterdőn kívül a patakparti ligeterdők fő fafaja a mézgás éger (*Alnus glutinosa*) is az északi részen kisebb foltban állományalkotó.

Az erdő őgazdasági szempontból (fafaj-összetétel, terepviszonyok miatt) alárendelt szerepet játszik, ezért a korábbi időszakban fakitermelés szinte nem is volt benne. Ennek következményeként a rövid élettartamú lágy lombfák között jelentős a lábön száradt fa.

Az erdővel nem borított tisztások részben vízborította anyaggyödrök, másrészt kisebb mocsármaradványok, illetve gyomos területek.

A vízfelületekre jellemző a tiszta, oldott tápanyagban szegény víz. A vízborította gödrök fenéke ásványi talaj: elsősorban kavics, homokos kavics. Ezek a tápanyagszegény vizek viszonylag fajszegény vegetációt tartanak fenn, csak a part menti sávban jelentősebbek az úszó hínárnövények. A nagyobb vízállások, gödrök szegélyén rekettyefűzből és más bokorfüzekből álló cserjés alakult ki. A magasabban fekvő területeken inkább a vörösgyűrűsom (*Cornus sanguinea*), a csikos kecskerágó (*Euonymus europaeus*), a fekete bodza (*Sambucus nigra*), ritkábban a kökény (*Prunus spinosa*), az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*) és a vadrózsa (*Rosa canina*) képezi a cserjeszintet.

A mocsármaradványok elég kis területre korlátozódnak, két főbb típusuk a mocsárrét, melynek uralkodó faját, a gyepes sédbúzát (*Deschampsia caespitosa*) kisebb foltokban még megtalálhatjuk, és a magassásos élőhelyek.

A gyomos területek uralkodó fajai a vízparti vegetáció természetes fajai a hamvas szeder (*Rubus caesius*) és a nagy csalán (*Urtica dioica*). Adventív fajként megjelenik a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*). Összességében az adventív gyomborítás nem jelentős.

A fajok közül a legelterjedtebb a fehér fűz, a mézgás éger, kevés nemesnyár és szürkenyár. A cserjék közül a rekettyefűz, a csigolyafűz, a veresgyűrű som.

Lágyszárúak közül a zárt erdő alatt közönséges fajok és részben üde lomberdei, ligeterdei fajok is megjelennek. A mélyebb fekvésű vizes területeken nagyobb borítást ér el a nád, foltokban a gyepes sédbúza, különböző nagytermetű sásfajok. Ugyanakkor a teljesen tápanyagmentes, ásványi vízben vízboglárkák a legjellemzőbbek. Vízparti, nyirkos talajon a pénzlevelű lizinka, mocsári nefelejcs, sásfajok, és egyéb mocsári fajok fordulnak elő. Inkább üde területek aljnövényzetének képviselői az erdei gyömbérgyökér (*Geum urbanum*), a borostyánlevelű veronika (*Veronica hederifolia*), az erdei pajzsika (*Dryopteris filix-mas*) stb.

A terület északi részén a védett téli zsurló (*F. hyemale*) mintegy 50 töből álló (több kisebb helyen lévő) állománya él.

A terület faunáját az határozza meg, hogy ez egy jelentősebb erdőfolt a körülötte mindenütt mezőgazdasági művelési (szántó vagy gyep) területek között.

A nagyvadfajok közül az őz állandó vad, elegendő számára búvóhelynek ez a kis erdőfolt. A szarvas váltóvad, elsősorban ivásra, dagonyázásra használja a területet, annak vízállásait.

A kisebb nádas foltokban megjelennek a gyakoribb nádi madárfajok is. A ragadozók közül a mindenütt előforduló egerészölyv (*Buteo buteo*) él a környéken, egy fán egy feltehetőleg ragadozómadár fészket is találtunk. Ugyancsak előfordul a holló (*Corvus corax*), bár fészkelése csak a Somló vagy más nagyobb erdőségben valószínűsíthető.

A bányagödrökben kételtűek szaporodnak, elsősorban kecskebákák és varangyfajok, melyek fontos táplálékai a környékbeli fokozottan védett fehér gólyáknak (*Ciconia ciconia*).

Veszélyeztető tényezők:

Az elmúlt évtizedekben a tájalakulást leginkább a vízfolyások szabályozása határozta meg. A Marcal, a Torna szabályozott mederbe terelése a korábbi szabad elárasztásokat megszüntette, a környező szántók kialakítását lehetővé tette, ugyanakkor a korábbi elöntéseket jól kihasználó, azt igénylő nedves rétek részben kiszáradtak, részben eltűntek (szántóvá alakították őket). Ma már csak a legmélyebb térszíneken maradtak meg a vizes gyepek. Jelenleg a területre halastavat terveznek. A halastavak létrehozása lényegileg – hatását tekintve – hasonló a külszíni bányászati tevékenységhez. A tavak helyén a jelenlegi spontán létrejött erdőt, cserjést kitermelik, tehát valamennyi fás vegetációtípus eltűnik. Ezzel a tájkép

jelentősen megváltozik. Az élővilágra nézve a hatás szintén jelentős, ugyanakkor kettős. Az erdőhöz vagy általában fás vegetációtípusokhoz kötött fajok élettere teljesen megszűnik. A jelenleg nem zárt erdővel borított kisebb egykori fejtések, vagy azok helyén létrejött vizes élőhelyek is átalakulnak. A mocsári élőhelyek is megszűnnek. A tavak létesítésével azonban új élőhelytípusok jönnek létre, nevezetesen a nagy, állandó, nyílt vízfelületek, és a part menti, viszonylag gyorsan kialakuló vízi- és mocsári növényzet. Ez számos élőlénycsoportnak ad új, kedvező élőhelyet, így pl. a vízben élő fajokon kívül a parti sáv növényzetéhez, iszapjához kötődő fajoknak és kiemelten a vízhez kötődő madárfajoknak.

Védelmi lehetőségek:

Ha már a halastó építése nem elkerülhető, az átalakítás során célszerű az idős faállománnyal borított gödrös részeket meghagyni, így több élőhelytípus jöjjön létre a területen. A szóban forgó helyrajzi szám a Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület része.

2. Földvár

A településtől délkeletre a Marcal jobb partján egy szép földvár található egy nagy gyepek közepén. Eredetét nem ismerjük pontosan, valószínűleg a XII.-XIV. században nemesi vár lehetett. A környező terep szintjéből kb. 4 m-rel emelkedik ki. Sajnos a régészeti feltárás végeztével a területet nem rendezték és a gödrök elcsufítják az amúgy mutatós földvárat.

3. Falu melléki gyepek

Terület kiterjedése: 5 ha

Helyrajzi száma: 039, 042/5

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A falu nyugati szélén található kaszálók nem függenek össze a Marcal menti gyepekkel ezért külön tárgyalom őket. Mindenképp megőrzésre javasoltak az itt található vérfüves rétek, mivel a fajgazdag kaszálók többsége a térségben már a múlté. Jellemzőjük, hogy állományalkotó a réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), mely kiváló szálastakarmány az állatok számára. A gyepek nyári színeképe a lila kaszanyügbükköny (*Vicia cracca*), a sárga réti lednek (*Lathyrus pratensis*), a fehér réti margitvirág (*Leucanthemum vulgare*) és a pirosas mogyorós lednek (*Lathyrus tuberosus*) határozzák meg. Április végén a magasabban fekvő részeken védett orchideának, az agárkosbor (*Orchis morio*) is megjelenik. Az őszi vérfű a tápnövénye a különleges életmódú vérfübboglárkának (*Maculinea teleius*). A kaszáló jellegzetes, földön fészkelő madara a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*), az árkok szélében költ a cigány csaláncsuk (*Saxicola torquata*) és a barázdabillegető (*Motacilla alba*). A réten húzódozó cserjesor szélén természetes erdőszegélytársulások alakultak ki, melyek egyre ritkábbak a térségben. A nagyrészt kökény (*Prunus spinosa*) alkotta bokorsor az énekesmadarak kedvelt fészkelőhelye, az alacsonyabb cserjére a rágcsáló mogyoróspele (*Muscardimus avellanarius*) építi gömb alakú fészket.

Veszélyeztető tényezők:

A kaszálót a szántóvá átalakítás veszélyezteti a legjobban, különösen mert a gyeppeltörések a az utóbbi években a Marcal medencében új erőre kaptak. A térségben több rét került külföldin tulajdonba, a tulajdonosok úgy tűnik semmibe veszik hazánk természeti értékeit.

Védelmi lehetőségek:

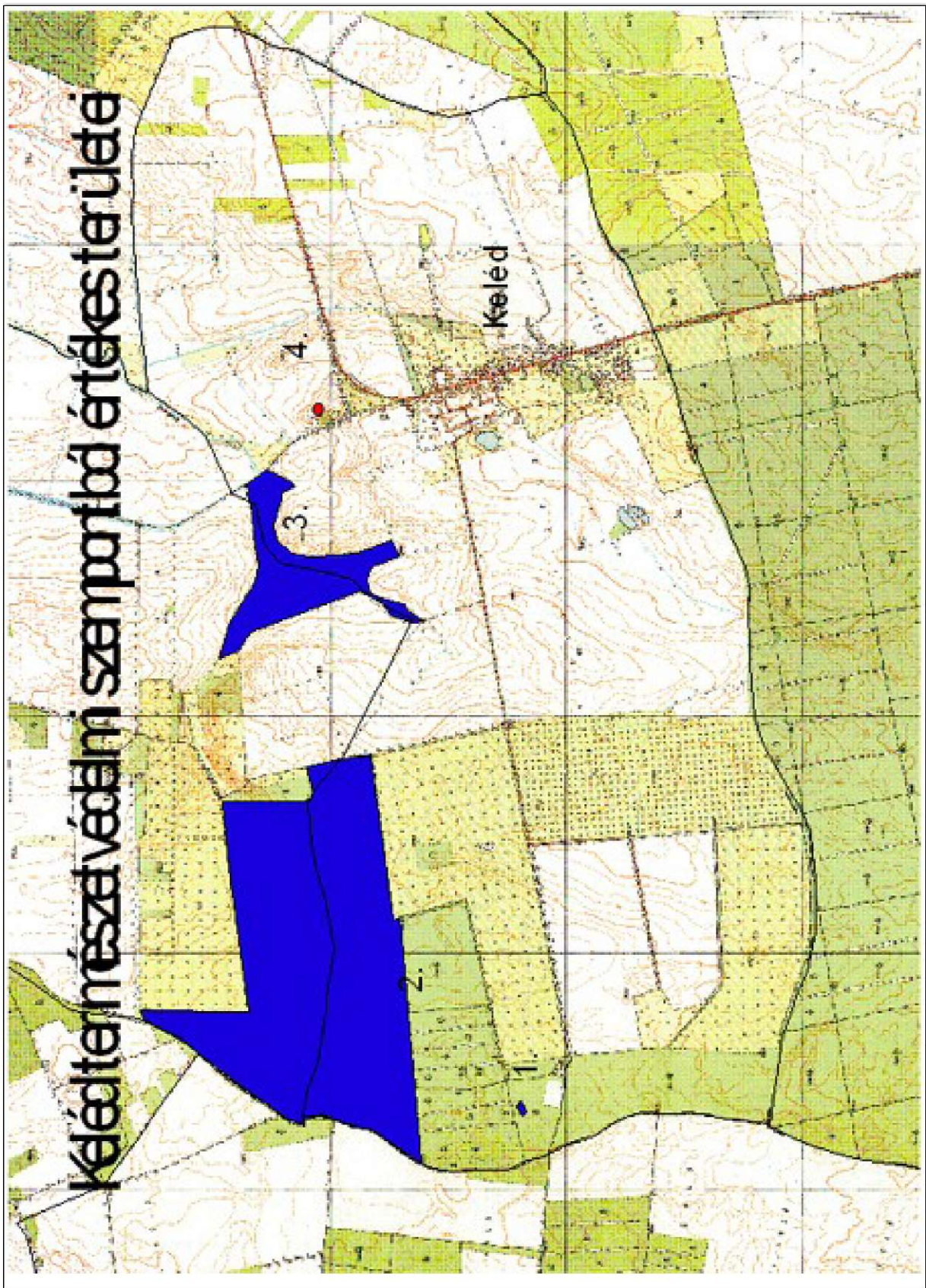
A természeti értékek fennmaradása az évi egyszeri kaszálással már biztosítható. A sarjúkaszálásnál javasolt-évente változó helyen- kaszálatlan folt biztosítása a vérfű boglárka (*Maculinea teleius*) részére.

mogyorós pele

Kécskőmészterületi szemantikai értésterület

4. 9. Keléd

1. Erdei tavacska

Terület kiterjedése: 0,1 ha

Helyrajzi száma: 090

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A településtől nyugati irányban egy erdei rakodótól északra helyezkedik el egy kis erdei tavacska. Valószínűleg természetes eredetű, majdnem egész évben állandó vízborítottsággal bír. A szegélynövényzete (hólyagos sásos, mocsári sásos) természetes állapotokat jelez annak ellenére, hogy egy akácültetvényben található. Valószínűleg egyéb vizes terület hiányában az erdőben élő kételtűek itt szaporodnak, a madarak és az emlősök ivóhelyként használják.

Veszélyeztető tényezők:

A tavacska környékére telepített akácültetvények az élőhelyet nitrogénban dúsítják, ennek következtében a növényzete átalakulóban van. A víz szélén terjeszkedő békaszittyó (*Juncus effusus*) a termőhely degradálódását jelzi, a szinte a vízbe bekúszó szederindák a többi növényt kiszorítják a területről. A vízállás lecsapolásának veszélye remélhetőleg napjainkban már kevésbé fenyeget.

Védelmi lehetőségek:

Érdemes lenne az akácte telepítést kitermelése után tölgygel felújítani, mely a tóparti növényzet természetességére kedvezően hat. A fadóntéskor ügyelni kell arra, hogy ne kerüljön faág a vízállásba. A bedőlt fák a víz alatti fényviszonyok csökkentése mellett a tavacska feltöltődését siettetik. Mivel a hasonló jellegű élőhelyek a megye területén szinte mind *ex lege* lápterületként védelem alatt állnak, mindenképp megőrzendő ez a vizes élőhely is.

2. Cseres-tölgyesek

Terület kiterjedése: 52 ha

Helyrajzi száma: 090

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A községtől nyugati irányban régen nagy kiterjedésű cseres-tölgyesek voltak. Az idők folyamán egy részüket szilva- majd dióültetvényekké, másik részüket akácültetvényekké alakították át. Az előbb említett erdei tavacsától északra azonban még ma is találunk természetközeli, idős cseres-tölgyeseket. Olyan európai jelentőségű védett fajok élnek itt, mint a szarvashogár, a fekete barkály (*Dryocopus martius*), a közép fakopáncs (*Dendrocopos medius*), az örvös légykapó (*Picedula albicollis*).

Veszélyeztető tényezők:

Valószínű, hogy ezek a középkorú és idős erdőrészek néhány éven belül véghasználatra kerülnek, és az idősebb erdőkhöz kötődő fajok eltűnnek a területről. Sajnos a térségben a tarvágásos erdőgazdálkodás a jellemző, mely egykorú, kevés fafajú erdők kialakulását eredményezi. Mikor a fákat tarvágással egyszerre termelik le, a létrejövő nyílt területen

gyomfajok szaporodása következik be, melyek a maradék erdei lágyszárúakat szorítják ki. A mesterséges erdőfelújítás néhány fafajt részesít előnyben és a természetesen betelepült cserjéket nem tűri. A felnevelt faállomány így jóval fajszegényebb lesz, mint az eredeti erdő.

Védelmi lehetőségek:

Kívánatos volna azonban ezeket az erdőket továbbra is tölgyvel felújítani. A növedékfokozó gyérítések és a végvágások során figyelmet kell fordítani az elszáradt fákra. A korhadó faanyaghoz rengeteg élőlény kötődik, ezért a területen hagyásával ezt az életközösséget fenn tudjuk tartani. Egyes erdőrészletekben érdemes lenne kísérletezni a "Pro sylva" erdőgazdálkodással, mely a folyamatos erdőborítottságot biztosítja a területen.

3. Halastó és környéke

Terület kiterjedése: 8 ha

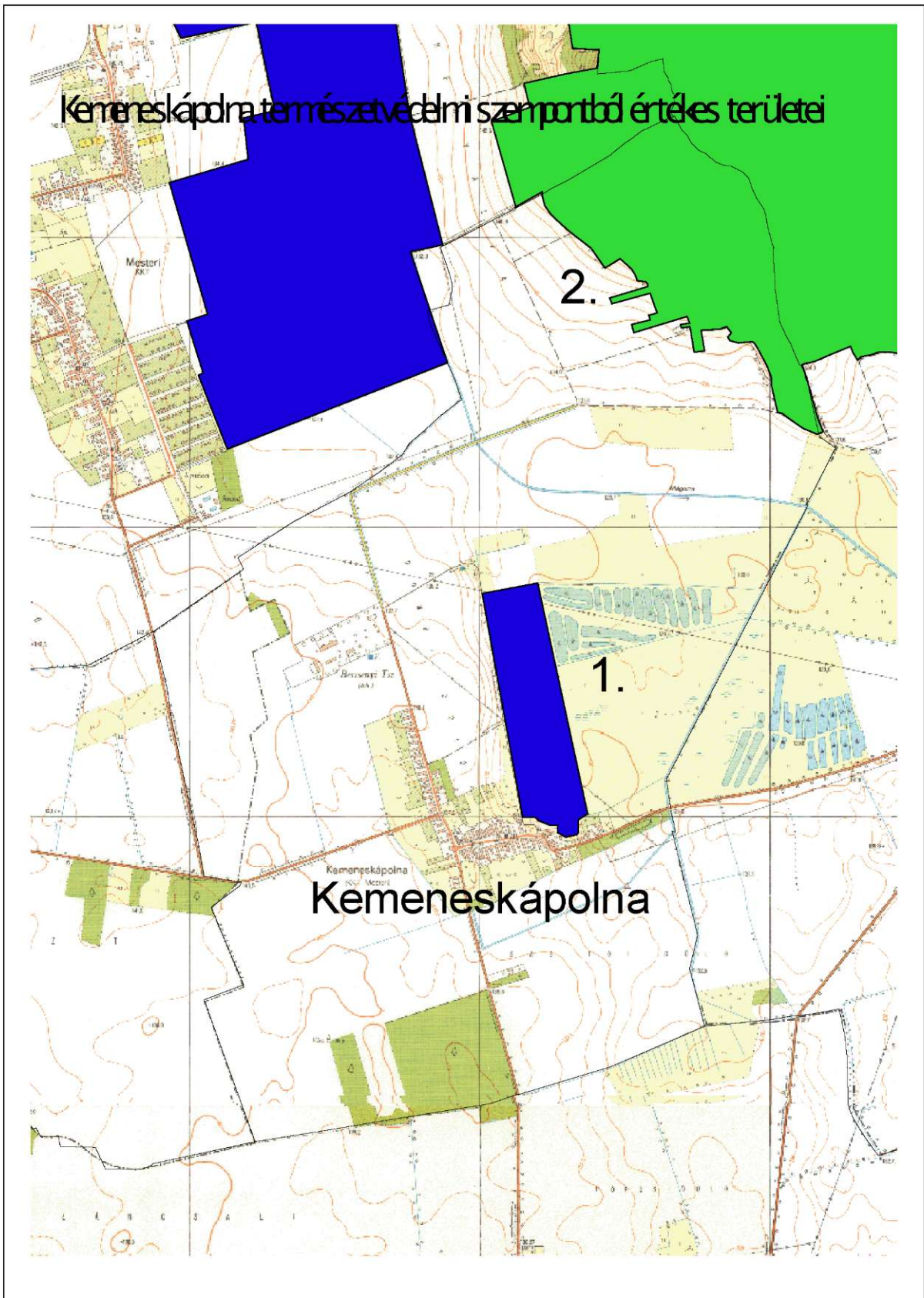
Helyrajzi száma: 070/2, 070/8, 070/9, 070/11, 070/15

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Duka községnél.

4. Régi temető

A falutól északra egy kis akácos foltban Árpád kori nemesi vár maradványait láthatjuk. Területe 0,16 ha, belső területe mintegy 20x30 m. A vár a környező terepszin fölé magasodik kb. 10 m-rel.

4. 10. Kemeneskápolna

1. A régi kemeneskápolnai láp maradványa

Terület kiterjedése: 17 ha

Helyrajzi száma: 069/3, 069/4, 069/5, 069/6

A Kisalföld Vas megyei területén, a feltörés évéig 1987-ig Kemeneskápolna községtől ÉK-re egy síkláp létezett, melyet a helybeliek „ösláp”-nak neveztek. A botanikuskörökben jól ismert területen hazánk nagy flórakutatói Boros Ádám és Jeanplong József professzorok kutattak, továbbiakban az általuk feljegyzett növényfajokat ismertetem. Ezek legtöbbje ma sem elterjedt Vas megyében vagy kivesztek. Közlöm a növénytársulások nevét is.

A lápra jellemző volt a kevés szabad víztükrön élő békalencse-hínár (*Lemno-Utricularietum*), melyben a keresztes békalencse (*Lemna trisulca*) mellett, mely zöld szőnyeget alkotott, a közönséges rence (*Utricularia vulgaris*) JEANPLONG (1941) is gyakori volt. A szegélyeket nádas-öv foglalta el (*Scirpo-Phragmitetum*), kisebb foltokban megjelent a tavi káka (*Schoenoplectus lacustris*), a bodnározó gyékény (*Typha latifolia*), valamint a téli sás (*Cladium mariscus*). A zombékosok (*Caricetum elatae*) mélyeiben a vizilófark (*Hippuris vulgaris*) díszlett JEANPLONG (1941).

Az üde láprétek mozaik-komplexet alkottak, így a sásos- (*Caricetum davallianae*), a csátés- (*Schoenetum nigricantis*), valamint a szittyós (*Juncetum subnodulosi*) láprét. A kiszáradó láprétek jellemző társulása a kékperjés (*Succiso-Molinietum*) jellemző fajai is jelen voltak, így a kékperje (*Molinia coerulea*), az ördögharaptafű (*Succisa pratensis*). Soó 1934-ben az üde lápréteket Vas megyében a kiszáradó láprétekhez vonta. (A kísérők az említett társuláscsoportokban a gyepes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*), mezei csorbóka (*Sonchus arvensis*), sziki útifű (*Plantago maritima*), békaszittyó (*Juncus effusus*), béka- és réti boglárka (*Ranunculus flammula*, *R. acris*), vérontófű (*Potentilla erecta*), vízi menta (*Mentha aquatica*), kétlaki macskagyökér (*Valeriana dioica*), réti fűzény (*Lythrum salicaria*), őszi vérfű (*Sanguisorba officinalis*), szürke aszat (*Cirsium canum*), keskenylevelű ezerjófű (*Centaureum uliginosum*), mocsári zsurló (*Equisetum palustre*), réti aggófű (*Senecio erraticus*), keskenylevelű gyapjúsás (*Eriophorum angustifolium*), mocsári kígyófű (*Triglochin palustre*), sziki cickafark (*Achillea asplenifolia*). – Az alföldi lápon elterjedt sziki fajok a területtől északra már gyakoribbak. A láprétek mohái a lápon igen gyakoriak voltak, így pl. a körtemoha (*Bryum ventricosum*), a berzedt moha (*Chrysohypnum stellatum*), a vastagerű moha (*Cratoneurum cf. Filicinum*) (Boros in notis, Boros 1968). JEANPLONG (1990)

A ritka társulást alkotók közül igen sajnálatos 3 faj eltűnése: ezek a csáté (*Schoenus nigricans*) télisás (*Cladium mariscus*) és a vizilófark (*Hippuris vulgaris*). A Vas megyéből a csáté Sitke és Celldömölk mellett a télisás csak Celldömölk közelében található meg, kipusztulásuk csak idő kérdése, a vizilófark kipusztulásával pedig az egész Nyugat-Dunántúlról eltűnt.

Veszélyeztető tényezők:

Ma az egykori láp területén csatornákkal átszőtt szántókat találunk, a megőrzésre javasolt terület a jelenleg legelőként funkcionáló maradványa a lápoknak. A maradék füves élőhelyben már csak a felszántás tehet komolyabb kárt.

Védelmi lehetőségek:

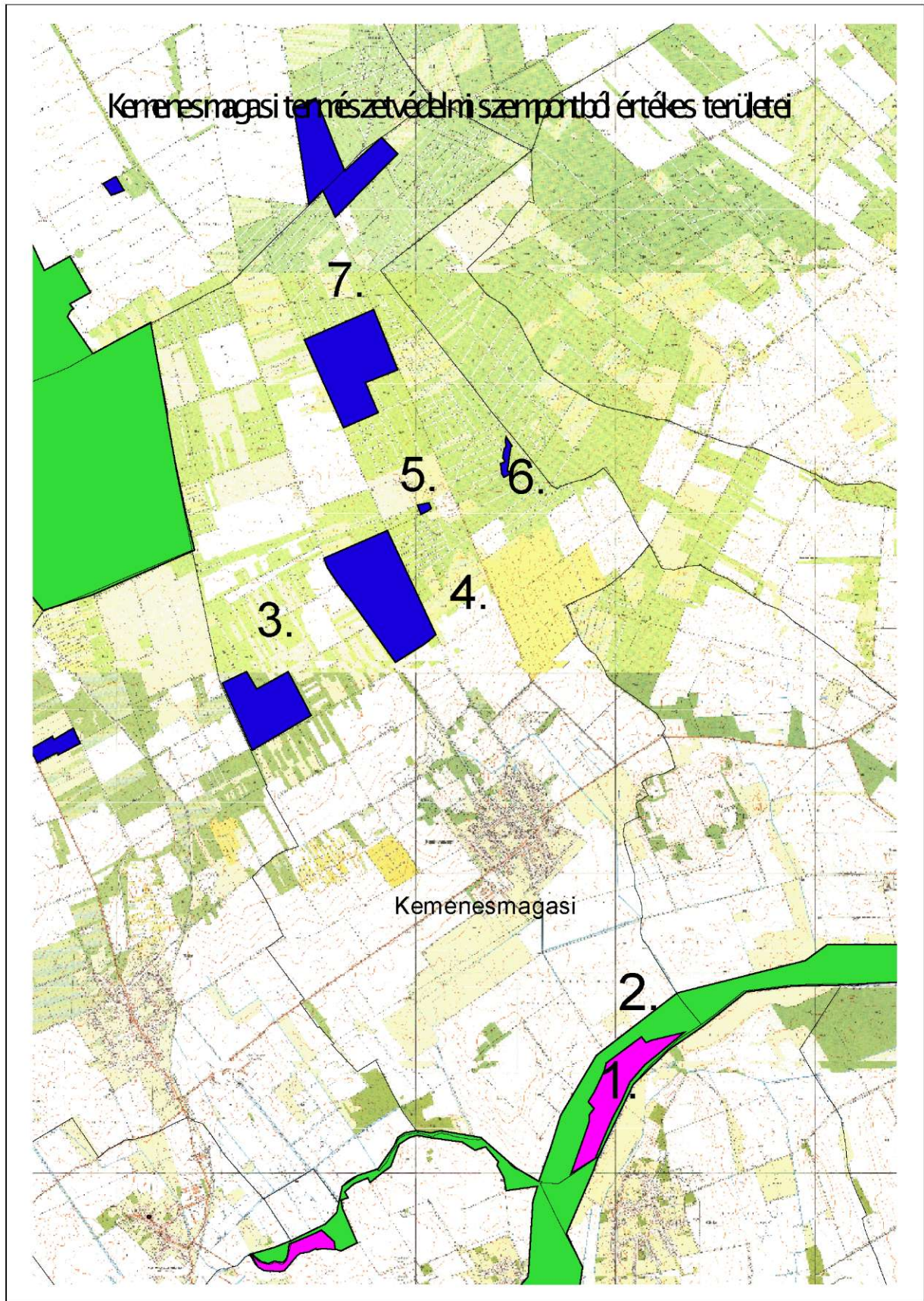
Különösebb védett értéket nem tartalmaz, de mint rétterület és a régi láp "természeti emléke" további fenntartása javasolandó. Megőrzéséhez szükséges a gyepkezelés (kaszálás, legeltetés) biztosítása. A vizes élőhelyet oly mértékben tönkretették, hogy rekonstrukciója ma már szinte lehetetlen lenne.

2. Ság hegy

Tájvédelmi Körzet és Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület a Ság hegynek a településhez tartozó része (Ság hegyi Tájvédelmi Körzet).

4. 11. Kemenesmagasi

1.-2. Marcal menti rétek

Terület kiterjedése: 98 ha

Helyrajzi száma: 072/1, 072/3, 073/2, 073/3, 073/4, 073/5, 073/6, 074, 075, 076, 078, 079, 080, 081, 082, 083, 084, 086, 090, 091/2, 091/3, 091/4, 0100/3, 0100/4, 0103, 0108

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A megőrzésre javasolt terület a Marcal ősi medrének mocsara. A folyószabályozások előtt az itt kanyargó vízfolyás Kemenesmagasi térségében szétterítette vizét, áthatolhatatlan ingoványos területet alakítva ki több kilométeres szélességben. A régi medreket a Marcal melioráció során nem tudták mindenhol művelésre alkalmas állapotba hozni, így néhol megmaradtak azok és csapadékos években egy kis ízelítőt adnak a Marcal menti ősmocsarokról. A szóban forgó egykori medrerrészlet szinte egész évben vízzel borított, partjain öreg fehér- és törékenyfüzek (*Salix alba*, *S. fragilis*) állnak, melyek odvaiban harkályok, cinegék, denevérek tanyáznak. Egyik fa oldalágára a védett egerészölyv (*Buteo buteo*) építette a fészket. A mélyedés nagy részét nádas alkotja, kisebb-nagyobb foltokban a vízi harmatkása (*Glyceria maxima*) és a parti sás (*Carex riparia*) alkot állományokat. Tavsszal nagy vízmadártömegeknek nyújt a terület kiváló táplálkozóterületet, az itt pihenni vágyó madárfajok közül a legjelentősebb a fokozottan védett gólyatöcs (*Himantopus himantopus*), a kanalasgém (*Platalea leucorodia*), a kendermagos réce (*Anas querquedula*) előfordulása. 2004 őszén 25 feketególya (*Ciconia nigra*) tartózkodott több napig a kiszáradó mocsárban, ez a veszélyeztetett faj nagyon ritkán verődik ilyen nagy csapatokba. Különös jelentőséget ad az egykori medernek, hogy a megyében egyedül itt költ alkalmanként a sárszalonna (*Gallinago gallinago*) és a piroslábú cankó (*Tringa totanus*). A mocsarat nedves és félszáraz kaszálórétek veszik körül, melyekre a környéken fészkelő gólyák járnak ki táplálkozni. A nagy kiterjedésű gyepek közötti magassásos foltokban él a védett csalitjáró pocok (*Microtus agrestis*).

Veszélyeztető tényezők:

Mint minden gyepre, a Kemenesmagasi községhatárban lévőkre is a felszántás jelenti a legnagyobb veszélyt. Szerencsére a mocsár lecsapolásától már nem kell tartanunk.

Védelmi intézkedések:

Kemenesmagasi térségében lévő mocsaras részek igazi madárparadicsomok, melyek külön turisztikai attrakciót jelentenének a térségben, különösen akkor ha rekonstrukciók során ezeket bővíteni is lehetne. A Marcal ősmocsarának újjávarázslására a Kemenesmagasi-Szergény-Marcalgergelyi térsége lenne a legalkalmasabb.

A szóban forgó helyrajzi számok a Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei.

3. Cserjés legelő

Terület kiterjedése: 25 ha

Helyrajzi száma: 0269/1, 0269/2, 0269/3, 0269/4, 02269/5, 0270, 0271/1, 0271/2, 0272, 0273/1, 0273/2, 0275/1, 0275/2, 0276, 0277, 0278, 0279/1, 0279/2, 0285/1, 0285/2, 0283/1, 0283/3, 0283/4, 0280, 0281, 0282, 0284

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A településtől északnyugatra található a községhatár egyik utolsó legelőterülete. A megőrzésre javasolt terület 3 részből áll. Keleti vége egy régi legelőerdő maradványa, melyet ma már nem legeltetnek. Jellegét tekintve egy cseres-tölgyes, cserjeszintje tövises bokrokból áll. A terebélyes tölgyfákon a fokozottan védett darázsölyv (*Pernis apivorus*) fészkel, az erdő szélén a Kemeneshát legnagyobb kiterjedésű *Rosa gallica* telepe található. Virágzásakor az egész erdőszegély pirosban pompázik. Az erdő mellett egy legeltetett parlagterületet láthatunk, amelynek jószág által feltúrt csupasz felszínein értékes mészkérülő pionír növénytársulások alakultak ki. A terület harmadik része az egykori épület környékén található cserjés legelő. Védett növényei a keréknyomok oldalán tömeges megjelenésű forrásfü és a cserjék közt elszórtan előforduló védett orchideánk az agárkosbor. A legelő védett fészkelő madarai a karvaly (*Accipiter nisus*), a kis poszáta (*Sylvia curruca*), a tövisszűrő gébics (*Lanius collurio*) és a sordély (*Miliaria calandra*). A legelő melletti kis tavacska állatok ürülékével már annyira szennyezett, hogy az életnek a nyomait is alig találjuk meg benne.

Veszélyeztető tényezők:

Mint minden legelőnél itt is a legeltetés felhagyása jelenti a legnagyobb veszélyt az élőhelyre. A legelőerdő lassan olyan rossz állapotba kerül, mint a település hasonló jellegű helyi védettségű természetvédelmi területe. Egyes helyeken megfigyelhető az akác betelepülése, mely kedvezőtlen körülményeket teremt a legelő állatok számára.

Védelmi lehetőségek:

Természetvédelmi szempontból a legkedvezőbb a jelenlegi állapot fenntartása. A cserjéket a

erdei pacsirta

4. „Halmos” legelő

Terület kiterjedése: 74 ha

Helyrajzi száma: 0393/5,0393/7, 0393/8

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

Az előző legelőtől északkeletre egy másik, - lényegesen jobb állapotú - gyepterület található. A keleti oldalon cserjékkel sűrűn benőtt legelőt akác-és erdei fenyő ültetvények vesznek körül. A gyepek a nyugati vége rendszeresen legeltetve van az utóbbi években birkával. A cserjésedő rész növényzete a felhagyás következtében gyomosodott, eljellegtelenedett. A rendszeresen legeltetett, csak néhány kökénybokorral tarkított réten ritka növényeket találunk. Tavasszal bordó színben pompázik az agárkosbor (*Orchis morio*), itt-ott feltűnik a térségben a ritka fürtös gyöngyike (*Muscari racemosum*), a mélyedések nedves, csupasz felszínein a forrásfü (*Montia fontana*) fordul elő. Néhol nagyobb foltokban láthatjuk a május közepén virágzó védett selymes boglárkát (*Ranunculus illyricus*), melynek jelenléte kontinentális hatást kölcsönöz a területnek. Madarak közül a cserjésedő gyepekre jellemző sordélyon (*Miliaria calandra*) és tövisszúró gébicsen (*Lanius collurio*) kívül a megyénkben nagyon ritka erdei pacsirta (*Lullula arborea*) is fészkel. A legelőn két kisebb kiemelkedést is láthatunk, melyek talán kunhalmok lehetnek (hasonló kunhalmok ismertek Celldömölk, Pápac, Csöngé térségében).

Veszélyeztető tényezők:

A legelés felhagyásával a terület beerdősül és az élővilág sokfélesége teljesen lecsökken. A cserjék előretörése a legelő keleti végén különösen szembetűnő.

Védelmi lehetőségek:

Természetvédelmi szempontból a legkedvezőbb a rövid fűvű stádium fenntartása. A cserjéket a juhok nem legelik, ezért ritkításuk kívánatos volna, a felverődő lágy sarjakat az állatok már lerágják. Mint a Kemeneshát egyik utolsó legelője fenntartásával a régi gazdálkodási forma egy kis szeletét meg tudnánk őrizni.

töviszuró gébics

5. Kemenespuszta

Terület kiterjedése: 1,5 ha

Helyrajzi száma: 0437

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A megőrzésre szolgáló élőhely a régi Kemenespusztai Állami Gazdaság kaszálója. Ma már erre a célra nem használják, területét cserjék sokasága borítja. Mivel a környékbeli gyepektől eltérően nem legeltetéssel, hanem kaszálással távolították el a fűvet, aljnövényzete is fajgazdagabb a legelőkéénél. Néhol a "kavicsbányászat" következtében kis gödrök alakultak ki. A nedves mélyedésekben tavasszal a védett forrásfű (*Montia fontana*), majd nyár közepén a ritka centike (*Centunculus minimus*) virágzik. A száraz gyepek éke az április közepétől nyíló védett orchideaféle az agárkosbor (*Orchis morio*), melyet a népi nyelv kakukkvirágnak hív, ugyanis akkor virágzik, mikor a kakukk megszólal. A bokrok ágain fészkel a töviszuró gébics (*Lanius collurio*), mely nevét arról a tulajdonságáról kapta, hogy áldozatait a bokrok töviseire szúrja. A cserjék tövében költ az Európa szerte visszaszoruló sordély (*Miliaria calandra*), mely a felhagyott területek fészkelő madara, ennek következtében hazánkban úgy tűnik terjedőben van. A gyepek mellett egy kis vizes élőhely található, szélén parti sással (*Carex riparia*) és fodros harmatkásával (*Glyceria plicata*), míg a nyílt vízben hínáros viziboglárka (*Ranunculus trichophyllus*) alkott kis állományt. A tavacska szaporodóhelye az erdei békának (*Rana dalmatina*) és a zöld varangynak (*Bufo viridis*).

Veszélyeztető tényezők:

A gyepterület napjainkra szinte teljesen becserjésedett. A fásszárú fajok térhódítását és a száraz gyepek növényeinek eltűnését nem követik az erdei lágyszárúak beépülése az ökoszisztémába, tehát a terület fajszegénnyé válik. A kis tavacska környékét a trágyázás miatt, nitrogénkedvelő növényzet borítja el.

(és) 1

95

Kis vöcsök fészekalja a Hosszú tavon

7. Régi legelőerdők

Terület kiterjedése: 83 ha

Helyrajzi száma: 0428/1, 0425

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Kemenesmagasi területén lévő legelőktől északra (Pápoc község területére áthúzódva) az egykori kemenesháti legelőerdők maradványait találjuk meg. Az összefüggő állományokat több helyen akáccal ill. erdei fenyővel cserélték le, így régi területeiknek csak a töredékeit láthatjuk. Néhol megfigyelhető az akác és a fenyő beszivárgása a felhagyott legelőerdőkben. A ligetes, cserjésedő, néhol borókákkal (*Juniperus communis*) tűzdelt tölgyesek különleges hangulatot árasztanak az ültetvényekkel egyre monotonabbá váló Kemeneshát területén. Az erdők látogatóit a néhol szinte áthatolhatatlan tövises cserjeszint tartja vissza a közelebbi ismerkedéstől. A zavartalanság következtében a környékbeli vadállomány menedéket talál ezekben az erdőkben és a madárviláguk is gazdag. A Kemenesmagasi környékén található egykori legelőerdők jellegzetes, ritka fészkelője a búbos banka (*Upupa epops*). A szegélyeken több helyütt látni a selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*) szőrös leveleitől fehérülő foltjait, az aljnövényzetben él a ritka aranypettyes futrinka (*Carabus hortensis*).

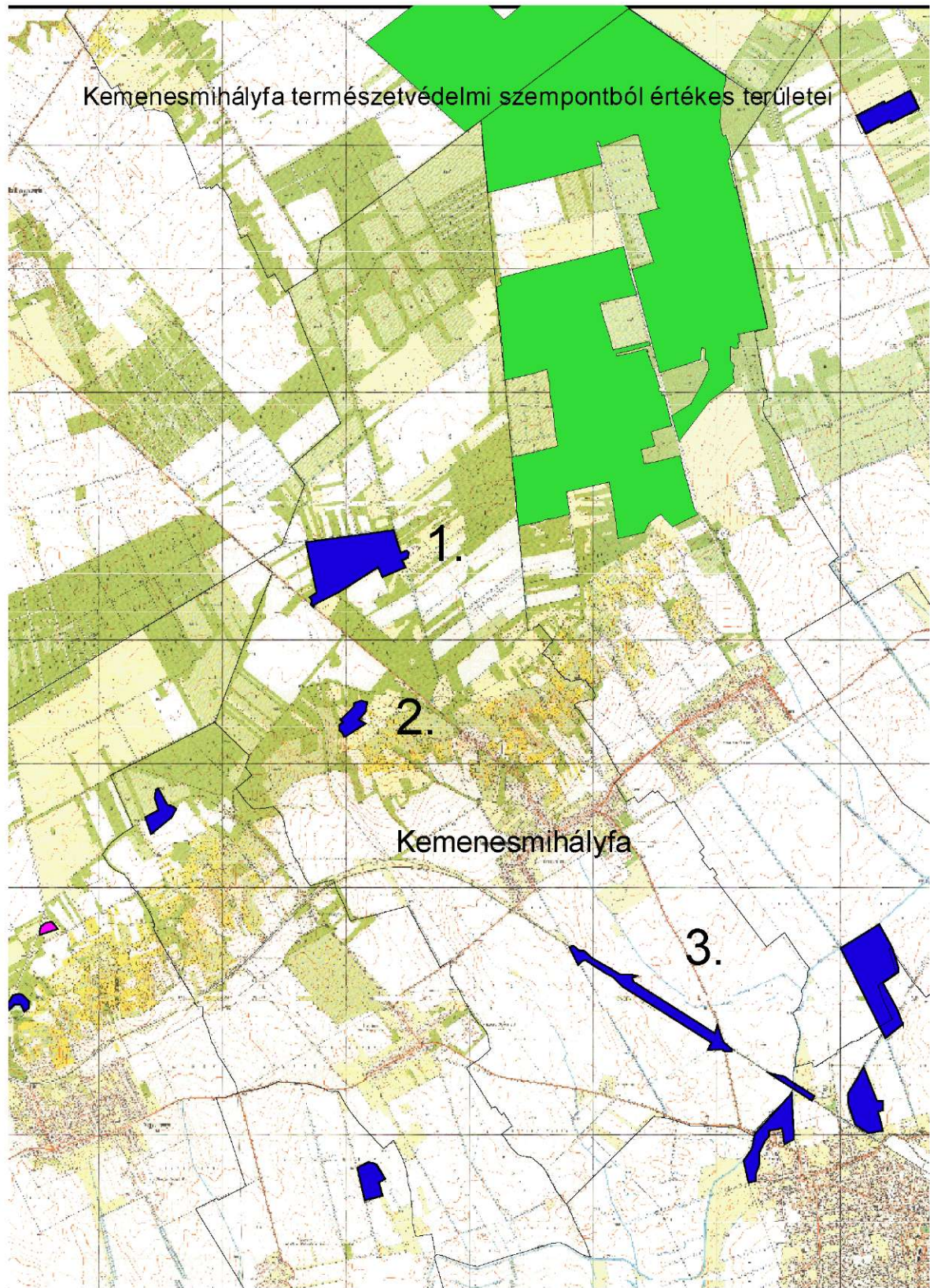
Veszélyeztető tényezők:

A ritkás, cseres-tölgyesek jó részét már átalakították faültetvényekké, félő hogy a szóban foró erdők is hasonló sorsra jutnak. Az akác már így is néhol megjelent az egykori legelőerdőkben. A magas vadlétszám az aljnövényzetet erőteljesen degradálja.

Védelmi lehetőségek:

Mivel a tarra vágott erdők a Kemenesháton nagyon nehezen újíthatók fel, a legegyszerűbb az lenne, hogy helyi védetté nyilvánítással kivonják a legelőerdőket az erdőművelés alól. A felverődő akác kitisztítása mindenképp javasolt tevékenység. A kemenesháti cseresek többsége ma már a múlté, érdemes lenne legalább néhány állományt megőrizni az utókor számára.

Kemenesmihályfa természetvédelmi szempontból értékes területei

4. 12. Kemenesmihályfa

1. Legelő

Terület kiterjedése: 28 ha

Helyrajzi száma: 055/7, 055/8, 055/10, 055/13, 058/1, 058/3

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A szóban forgó megőrzésre javasolt terület a település utolsó legelője. Nem is oly régen még a Kemenesháton mindenütt hasonló tájhasználat folyt, de a mezőgazdálkodás átalakulásával ezek a legelők megszűntek. Az egykori kemenesmihályfai TSZ épülete körüli gyep nagy része ugyan már cserjés, de nagy részén még ma is juhok legelnek. A kistérségben már csak itt található meg a legelőkhöz kötődő szártalan bábakalács (*Carlina acaulis*). A bokrok közt elszórta agrárkosborokat (*Orchis morio*) is találhatunk. A cserjék kiváló fészkelőhelyet nyújtanak az őszapónak (*Aegithalos caudatus*), a karvalyposzátának (*Sylvia nisoria*), a tövisszűrő gébicsnek (*Lanius collurio*) és a zöldikének (*Carduelis chloris*). Földön fészkel a citromsármány (*Emberiza citrinella*), a sordély (*Miliaria calandra*) és a fokozottan védett erdei pacsirta (*Lullula arborea*). Az épületek melletti kis tavacska az állatok itatására szolgál. A vízállás szélének kitaposott iszapfelszínén él a védett pocsolyalátonya (*Elatine alsinastrum*), kicsiny fragmentumokban parti sásas foltokat is találunk. A nyílt víz hínártársulását a hínáros víziboglárka (*Ranunculus triophyllus*) alkotja. A tavacska tavasszal pettyes göté (Triturus vulgaris) és barna varangyok (*Bufo bufo*) keresik fel szaporodás céljából.

Veszélyeztető tényezők:

A legelés felhagyásával a terület beerdősül és az élővilág sokfélesége teljesen lecsökken. Mivel a vízállás a juhok közelében található, egy esetleges trágyabemosódás nagymértékben veszélyezteti a tó élővilágát.

Védelmi lehetőségek:

Természetvédelmi szempontból a legkedvezőbb a jelenlegi állapot fenntartása. A cserjéket a juhok nem legelik, ezért ritkításuk kívánatos volna, a felferődő lágú sarjakat az állatok már lerágják. Mint a Kemeneshát egyik utolsó legelője fenntartásával a régi gazdálkodási forma egy kis szeletét meg tudnánk őrizni.

szártalan bábakalács

2. Kökörcsines rét

Terület kiterjedése: 3,5 ha

Helyrajzi száma: 064/8, 064/19, 064/28

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A falu feletti kiskertekben több nagyon jó állapotú száraz kaszálórét van. Köztük természetvédelmi szempontból a legértékesebb a zártkertek északnyugati végében található cserjésedő rét. Valamikor kaszálóként használták, de már több mint egy évtizede felhagyásra került. A kezeletlenség következtében a kökény (*Prunus spinosa*), a galagonya (*Crataegus monogyna*) és a vadrózsa (*Rosa canina*) jelentősen elszaporodott a területen. A cserjésedés ellenére a mai napig a gyep jelentős természeti értékeket őrzött meg. Itt találjuk a kistérség legnagyobb fekete kökörcsin (*Pulsatilla pratensis subsp. nigricans*) állományát. Idén tavasszal több, mint kétszáz tő virágzott ebből a szép növényből. Szintén jelentős a rét agárkosbor (*Orchis morio*) populációja, a faj elsősorban a rövid fűvű részeken él. Igazi kuriózum a dunántúli sás (*Carex fritschii*) kis egyedszámú előfordulása a területen. Ezt a sásfajt Waisbecker Antal Kőszeg mellől írta le az 1900-as évek elején. Rendkívül kis elterjedési területű faj, hazánkon kívül Csehországban, Szlovákiában és Ausztriában található meg. Mészkerülő tölgyesekben, irtásréteken él, legközelebbi előfordulása a sitkei genyötés tölgyes. A cserjésedés a madarak szempontjából előnyös, mivel a bokrokban el tudják rejteni a fészkeiket. A kisebb cserjék tövében fészkel a sordély (*Miliaria calandra*) és a megyében a legnagyobb állománnyal a Kemenesháton rendelkező, országosan ritka erdei pacirta (*Lullula arborea*).

Veszélyeztető tényezők:

A természetvédelmi szempontból különösen értékes gyep a felhagyás következtében cserjésedésnek indult, mely hosszútávon a gyepekhez kötődő védett fajok eltűnéséhez vezet. Szerencsére a kökörcsinek gyűjtése nem jellemző.

Védelmi lehetőségek:

A kistérség legnagyobb fekete kökörcsin állományát magába foglaló gyep vitathatatlanul Kemenesmihályfa legjelentősebb természeti értéke. A cserjék tisztítása és a kétévente egyszeri kaszálás akár társadalmi munkában is elvégezhető lenne. Mivel természeti értékekben gazdagterületről van szó érdemes lenne diákoknak és turistáknak is bemutatni akár táblákkal is. A nyilvánosság talán ösztönözné a lakókat a helyi természeti értékek megóvásában.

dunántúli sás

fekete kökörcsin

agárkosbor

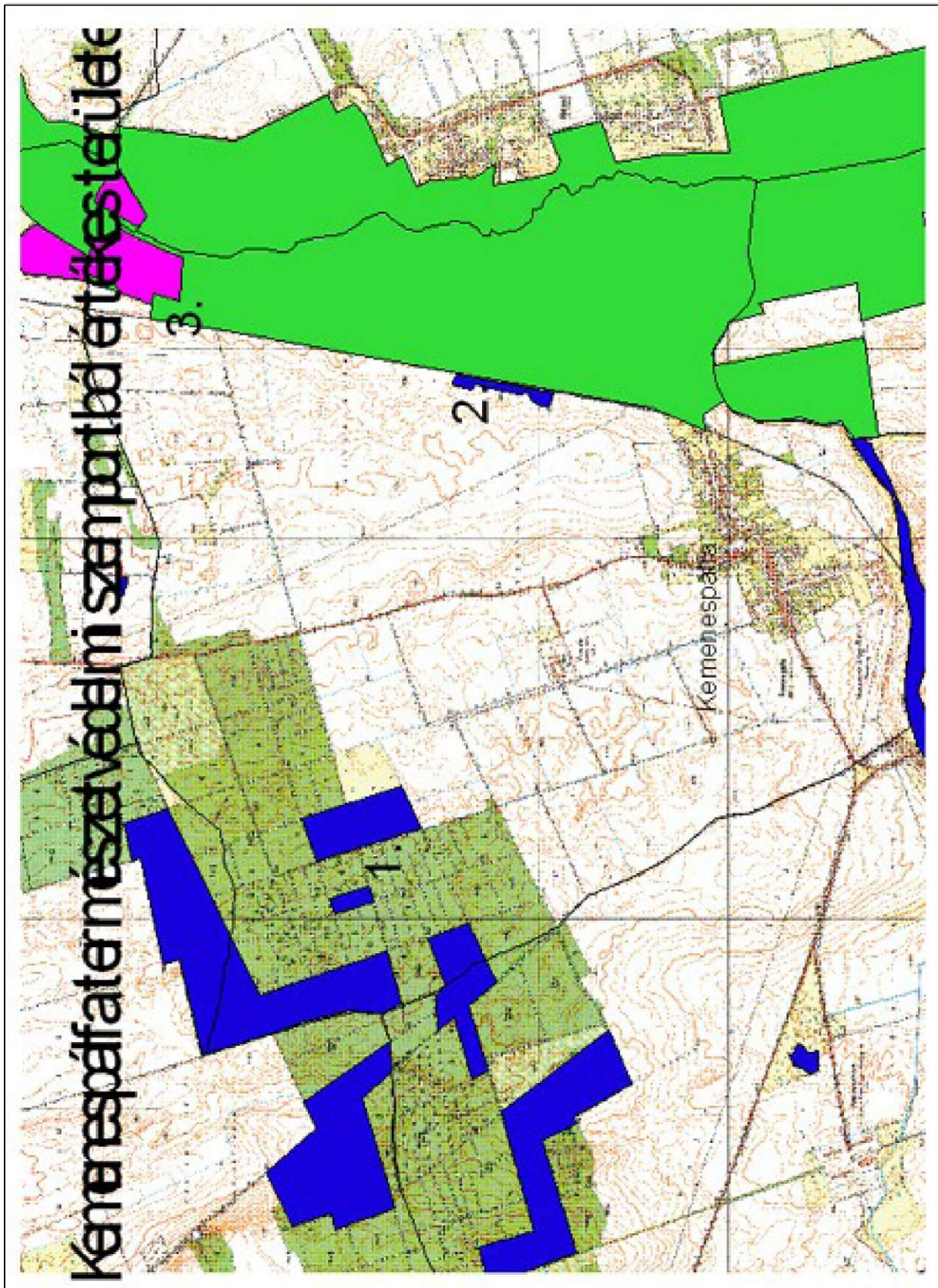
3. Cinca menti vizes mélyedések

Terület kiterjedése: 12 ha

Helyrajzi száma: 0116/1, 0142, 0145/3, 0168, 0183

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd Celldömölnél

Kemencspálya természetvédelmi szempontból értékes területe

4. 13. Kemenespálfa

1. Martonfai erdő

Terület kiterjedése: 47 ha

Helyrajzi száma: 077

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Egyházashetyénél

2. Vasút menti mocsarak

Terület kiterjedése: 3 ha

Helyrajzi száma: 047/6a, 047/7a, 047/21a, 047/22a, 047/23a, 047/24a

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A vizes élőhely a Boba-Ukk vasútvonal mellett helyezkedik el, gyakorlatilag a vasúti töltés kettészeli. A töltésépítésnél történt durva beavatkozás ellenére a lápterület nagyon jól regenerálódott. A mélyebben fekvő részeket szinte egész évben víz borítja, ezért a vízi élőlények számára menedéket nyújt a szárazság ellen. A terület legértékesebb része az alacsonyabb részeken állományalkotó zombéksásos, mely a magasabb térszíneken partisás állományba megy át. A víz szélén kiterjedt bokrait láthatjuk a rekettyefűznek (*Salix cinerea*), az idős fehér fűz (*Salix alba*) egyedek viszont már jelentősebb magasságot érnek el. Májusban a vízből mintegy másfél méternyire kiemelkedő robusztus mocsári kutyatej (*Euphorbia palustris*) virágzásában gyönyörködhetünk, szálanként előfordul a természetes állapotokat jelző sárga borkóró (*Thalictrum flavum*) is. Csapadékban gazdag években fészkelőként jelentkezik a guvat (*Rallus aquaticus*) és a pettyes vízcisibe (*Porzana porzana*) is, az emlősök közül a vízicickány (*Neomys fodiens*) jelenléte érdemel említést.

Veszélyeztető tényezők:

A vasút közelsége miatt a pályatest gyomirtásakor nagy a vegyszerbemosódás veszélye, valamint - különösen nyáron - egy vonatból kidobott cigarettacsikk a száraz növényeket könnyen lángragyújtja. A közeli szántóterületeken intenzív művelés folyik, a bemosódó vegyszerek és műtrágyák (főleg, hogy a vízáramlás a láp felé tart) a növényzet átalakulását vonják maguk után. A szárazabb részeken a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) előretörése figyelhető meg.

Védelmi lehetőségek:

A szántók láp felőli részének vegyszermentes művelése - kb. két méteres szélességben - jelentősen csökkenti a vegyszerbemosódás veszélyét. A vizes élőhely fennmaradása különösebb kezelés nélkül biztosítható.

3. Marcal menti rétek

Terület kiterjedése: 200 ha

Helyrajzi száma: 010/4, 013, 014/4, 014/5, 016/1, 016/3, 016/4, 019, 020/1, 020/3, 020/5, 020/6, 020/7, 020/8, 020/9, 020/10, 020/11, 020/12, 020/13, 020/14, 020/15, 020/16, 021, 024, 025/4, 025/5, 025/6, 025/7, 025/8, 025/9, 025/10, 025/11, 025/12, 025/13, 025/14, 025/15, 025/16, 025/17, 025/18, 025/19, 025/20, 025/21, 025/22, 025/23, 025/24, 025/25, 025/26, 025/27, 025/28, 025/29, 025/30, 025/31, 0116, 0119/8

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

Az összefüggő, kiterjedt magassásos állomány és rétterület a községhatár keleti részén helyezkedik el a két vasútvonal találkozásánál, egy kis része Boba község területére átnyúlik. A megőrzésre javasolt terület a Marcal egykori medrében található, mely már jelentősen feltöltődött, de szerencsére nem annyira, hogy szántóföldnek használják. Igaz, hogy a mélyedés vízborítása nyár elejére megszűnik, de az év további részében a talajvízszint a felszín alatt néhány cm-re van, így jelen esetben is vizes élőhelyről beszélhetünk. A természetes állapotokat jelző sárga- (*Thalictrum flavum*) és a fényes borkóró (*Thalictrum lucidum*) a magassásosban szálanként előfordul. A terület elsősorban a madárvilága miatt értékes. Fészkelőként fordul elő a fokozottan védett haris (*Crex crex*) és a hamvas rétiheja (*Circus pygargus*). Figyelemreméltó még a rozsdás csaláncsuk (*Saxicola rubetra*) itteni fészkelése, a faj a láprétek fogyatkozásával rohamosan tűnik el. Kisemlősök közül nagyobb példányszámban található a védett csaltitjáró pocok (*Microtus agrestis*). A kielölésre került Natura 2000 terület a vasúttól keletre eső nedves kaszálóréteket foglalja magába.

Veszélyeztető tényezők:

A lecsapolások szerencsére már a térségben nem jellemzőek, így a gyepekre a legnagyobb veszélyt a feltörésük jelenti. Az idei évben is jelentős rétszántások voltak a vasút mellett. A rétek felszántásával az ott található értékes társulások és fajok gyakorlatilag kipusztulnak. A gyepek felhagyása közel oly mérvű veszélyt rejt, mint a feltörés, ugyanis a kezeletlenség gyomfajok elszaporodását vonja maga után. Sajnos a kijelölt rétek majdnem mindegyikét az idei év áprilisának közepén felszántották. A gyepterületek csökkenésével a környéken fészkelő fokozottan védett fehér gólyák (*Ciconia ciconia*) fogyására lehet számítani.

Védelmi lehetőségek:

Az 1996. évi LVI. Természetvédelemről szóló törvény 23 § 2. bekezdése alapján a 025/36 és a 039/4 hrsz ex lege védett lápterület, mely Országos Jelentőségű Természetvédelmi Területnek felel meg. A rétek többi része (természetesen a láppal együtt) Natura 2000 terület, a jelölt fajok és élőhelyek fennmaradása biztosított kell legyen. A gyepek felszántása, égetése nem megengedhető.

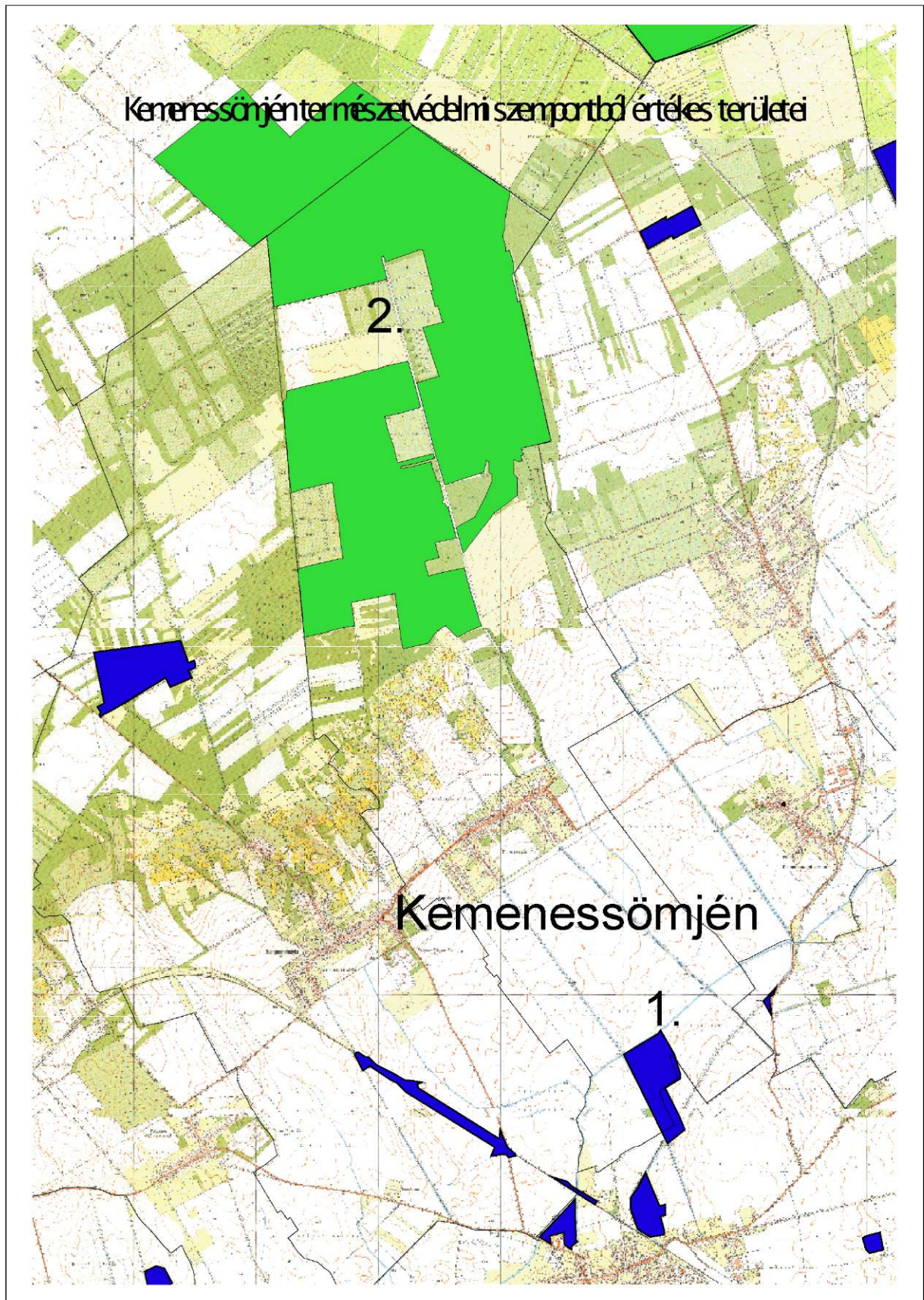

Utolsó kép a Marcal menti rétekről Kemencespálfa mellett

Vasút menti mocsarak

4. 14. Kemenessömjén

1. Régi vasút menti láprét

Terület kiterjedése: 24 ha

Helyrajzi száma: 036/2, 036/3, 036/5, 038, 039, 040, 041, 042, 043/1, 043/2, 045, 046, 047/1, 047/2

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A szóban forgó megőrzésre javasolt vizes élőhely Celldömölk és Kemenessömjén határán helyezkedik el a Cinca és a régi vasút közt. Teljesen meliorált mezőgazdasági területek veszik körül. Mivel a szóban forgó terület egy teknő alakú mélyedésben található, teljes mértékben nem tudták lecsapolni és művelni. Az élőhelyet az egykori vasút kettészeli. Egyes helyeken azonban nemesnyár- és égerültetvényeket létesítettek, melyek ma is láthatók a területen. Szántókkal és faültetvényekkel körülvéve azonban nagyon jó állapotú kékperjés láprétek maradtak meg, köztük zsombékosokkal, magassásosokkal és fűzlápokkal kis kiterjedésben megőrizve az egykori Marcal medence képét. A magasabban fekvő részeken szálkaperjés gyepeket találunk, melyek felnyiló foltjain a megyében csak a Marcal mellett fennmaradt vitézkosbor (*Orchis militaris*) néhány példánya díszlik. Különösen jelentős a térségben ritka serevényfűz (*Salix rosmarinifolia*) erős telepeinek a megjelenése. A fűzbokrokban barátposzáta (*Sylvia atricapilla*), míg a magassásosokban az énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris*) fészkel. Az égerfákon egy pár egerészölyv (*Buteo buteo*) is megtelepedett.

Veszélyeztető tényezők:

A területet fenyegető legnagyobb veszély a környékbeli szántókról bemosódó vegyszer ill. műtrágya. A bemosódást segítik a lejtési viszonyok és a laza talajszerkezet. A szerves anyag dúsulását jelzi, hogy a nád egyre inkább terjeszkedik a kékperjés láprétek rovására. A faültetvények létesítésével az eredeti vegetáció jelentős mértékben degradálódott, fajszegénnyé vált. A láprétek szárazodása következtében az agresszív magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) jelent meg és egyre nagyobb borítást ér el az őshonos növényzet kárára. A terület nyugati részében a lecsapoló csatornák működnek, a vízvesztés itt jelentős, az élőhely más részein hatásuk elhanyagolható. Összességében elmondható, hogy a térségben végrehajtott meliorációs munkák – a talajvízszint csökkentése - a vizes élőhelyeket szinte teljesen tönkretették.

Védelmi lehetőségek:

A műtrágya- és vegyszerbemosódás ellen a védekezés nehéz, tekintve, hogy a térségben intenzív szántóföldi növénytermesztés folyik. A gazdák az átmeneti (puffer) zóna kijelölését sem támogatják, mivel a felhagyott sávok eleinte a gyomok elszaporodását okozzák, valamint kismértékben csökken a terület hozama is. A nád és a magas aranyvessző terjedését kaszálással lehet megakadályozni. A vizes élőhely fennmaradásának érdekében a további vízelvezetéseket meg kell szüntetni. A területen szemét- és törmelék lerakását nem szabad megengedni.

2. Cserjés legelő

Terület kiterjedése: 543 ha

Helyrajzi száma: 048, 063, 0146, 0148, 0149, 0150, 0151, 0156, 0158, 0160, 0162, 0172/1, 0172/2, 0144/5, 0144/7, 0144/8, 0144/9, 0173, 0177, 0178, 0179, 0181, 0182, 0183, 0184, 0186, 0187, 0188, 0189, 0190, 0191, 0194, 0195, 0196, 0198, 0199, 0200, 0201, 0205, 0207, 0208, 0213, 0215, 0216, 0223, 0225, 0228, 0229, 0231, 0233, 0234, 0235, 0236, 0147/1, 0147/2, 0155/10, 0155/11, 0155/7, 0155/8, 0155/9, 0157/1, 0159/2, 0159/3, 0159/4, 0161/1, 0161/2, 0176/1, 0176/2, 0180/1, 0180/2, 0180/3, 0197/2, 0202/1, 0204/1, 0206/1, 0214/1, 0214/2, 0214/3, 0217/1, 0217/2, 0217/3, 0221/1, 0221/2, 0221/3, 0226/10, 0226/11, 0226/12, 0226/13, 0226/14, 0226/15, 0226/16, 0226/17, 0226/19, 0226/20, 0226/21, 0226/4, 0226/5, 0226/6, 0226/7, 0226/8, 0226/9, 0227/1, 0227/2, 0230/1, 0230/2, 0230/3, 0237/1, 0239/16, 0251/7, 0253/1, 0253/4, 0253/5

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A terület a Kemenesháton fennmaradt egyik utolsó legelő, mely ugyan a felhagyás miatt erőteljesen cserjésedik, de még így is gazdag a száraz gyepekhez kötődő fajokban. A legelő erősebben legelt foltjain értékes pionír növénytársulások alakultak ki, melynek országosan ritka képviselője a berzedt galaj (*Gallium divaricatum*). A ritkábban legelt részeken igazi száraz gyepek fajok is megtalálhatók mint az élesmosófű (*Chrysopsis gryllus*), az agárkosbor (*Orchis morio*). A legeltetés felhagyásával tömegessé váltak a cserjefajok. Igazi különlegesség a kis foltokban megjelenő csarab (*Caluna vulgaris*), a terület egyik utolsó keleti bástyája a fajnak. Az elcserjésedett foltokban gyakori fészkelő a tövisszűrő gébics (*Lanius collurio*) és a karvalyposzáta (*Sylvia nisoria*). A legelő szélén álló ritkás öreg cserestölgyesben megtalálható az Európa szerte megritkult szarvasbogár (*Lucanus cervus*) és a nagy hőscincér (*Cerambyx credo*). Mindkét faj az idős, korhadt fákhöz kötődik. A terület csöngei oldalán egy szép kunhalom is látható.

Veszélyeztető tényezők:

Mivel a területet a rendszeres legeltetés alakította ki, fenntartani is csak ezzel a módszerrel lehet. Sajnos azonban a legeltetés a közelmúltban megszűnt a területen, így a bolygatás megszűntével a növényzet átalakul, cserjésedik. A terület akácültetvényé alakítása is reális veszélyeket rejt magában. A csöngei oldal az utóbbi években szinte teljesen átalakult: a legelőket felszántották, karácsonyfa és erdei fenyő ültetvényekké alakították át.

Védelmi lehetőségek:

A legeltetés intenzitásának növelése a legsürgetőbb feladat. Az itteni legelők elsősorban birkalegeltetésre alkalmasak. A cserjék tisztítása és a legeltetés fokozása után az ürgebetelepítést is fontolóra kell venni. Ez az akció természetesen csak akkor lehet sikeres, ha a legelő hosszú távú kezelése is biztosított van.

fűzláp

serevényfűz

vasút menti láprét

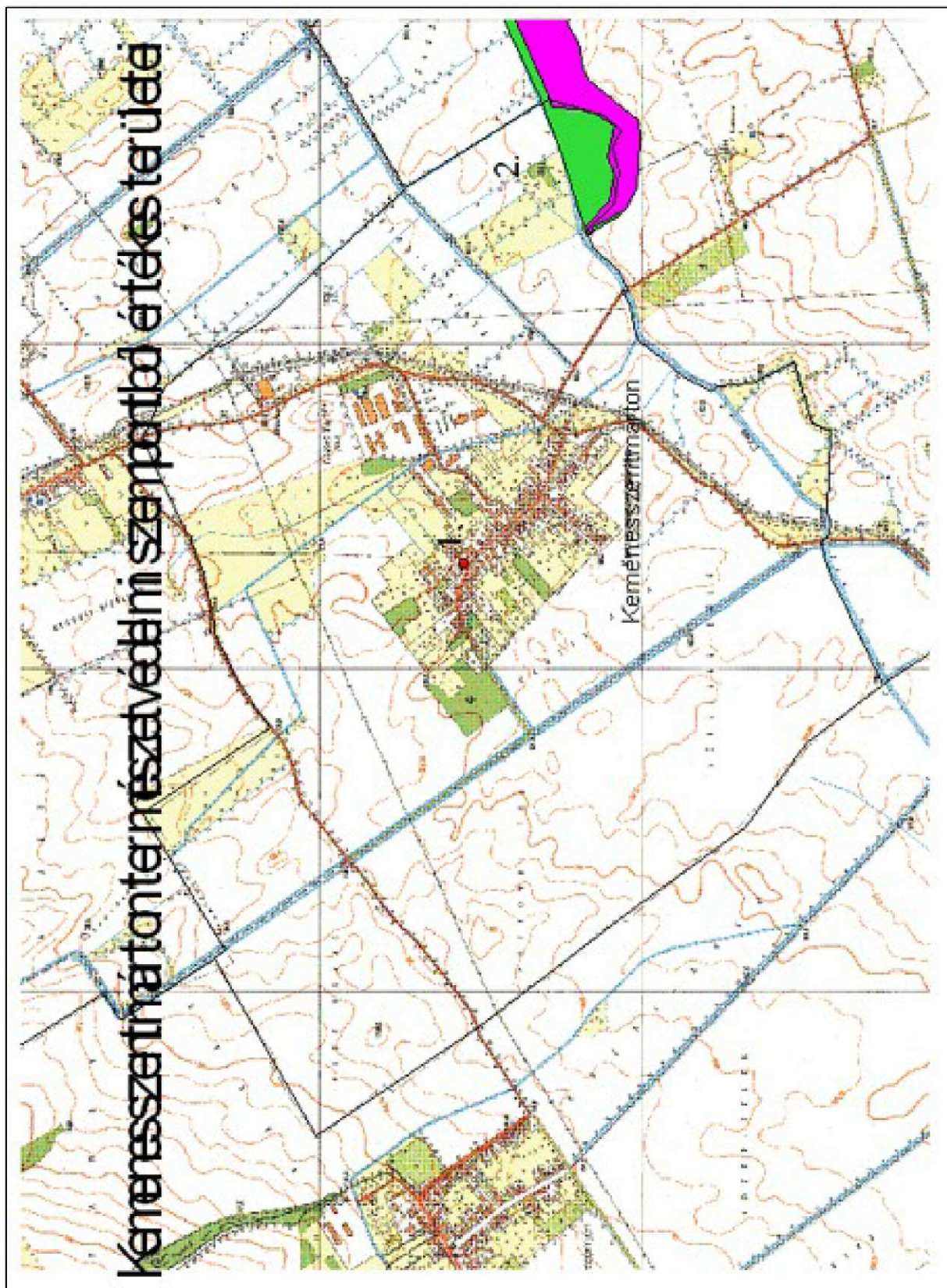

cserjés legelő

karvalyposzáta

4. 15. Kemenesszentmárton

1. Templom

A templom egy, a környezetéből alig kiemelkedő kicsiny dombon áll. Szentélye patkóíves záródású. A szentély felett 8, a hajó felett 10 kulcslyuk alakú lőrés van. A templom a XIII. században épült és a XVI.-XVII. század fordulóján erősítették meg, úgy, hogy közben 2,5 méterrel megmagasították és 3,5 méterrel nyugati irányban kibővítették. A védelmi szintre szolgáló feljárat a karzatról nyílt. A védelmi tér nem volt egységes, hanem a szentély feletti rész egy fallal le volt rekesztve, oda külön ajtón lehetett bejutni. Az 1698-as vizitáció, az 1681-től ismét katolikus kézen levő templomot, mint várból átalakított templomot írja le. A XVIII. században a templomot ismét átalakították: kétszakaszos cseh süvegboltozatot építettek a régi fafödém helyén és megszüntették a felső szintű nyílásokat, kivéve a déli oldalon körablakká alakított két résablakot. Később a nyugati oldalra vastag falú, résablakokkal ellátott tornyot építettek. A jól megépített váracska határterületen állt és egy 1549-es összeírás szerint csak Pápa török elfoglalása idején volt kénytelen meghódolni; azután már soha. A XVI. század végi erősítés része lehetett még a lapályos, elmocsarasodott területből szigetszerűen kiemelkedő templomdombot határoló védőfal, amelynek nyomait az 1965. évi kerítésépítéskor találták meg.

2. Cinca holtág

Terület kiterjedése: 1,3 ha

Helyrajzi száma: 025/3

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A védelemre javasolt terület a Cinca patak holtága, mely a Marcal medence meliorációja során kanyarátvágással fűződött le a vízfolyásról. Az így keletkezett tó egész évben

vízborított, mely különösen kedvező az itt szaporodó kétéltűeknek. Farkos kétéltűek közül a pettyes (*Triturus vulgaris*)- és a tarajos göte (*Triturus cristatus*) keresi fel áprilisban a holtágat, hogy a párzás után a petéit lerakja. Az európai jelentőségű vöröshasú unka (*Bombina bombina*) több példánya is szaporodóhelyként használja a holtágat. A víz szélén több idős törékenyfüz (*Salix fragilis*) és fehérfüz (*Salix alba*) áll, míg a csigolyafüz (*Salix purpurea*) csak bokorméretűre nő meg. A partszegély magassásos zónáját a parti sás (*Carex riparia*) alkotja, a vízben a keresztcs békalencse (*Lemna trisulca*) alámerült hínártársulást képez, míg rokona az apró békalencse (*Lemna minor*) a víz felszínén úszik. Néhány zombéksás (*Carex elata*) is megtalálható itt, de állományt nem alkot a faj. A holtág nádas foltjaiban költ a nádiringó (*Acrocephalus arundinaceus*), a víz fölé ereszkedő fűzfaágakra építi fészket a függőcinege (*Remiz pendulinus*).

Veszélyeztető tényezők:

Mivel a holtágakat szántók veszik körül, a szerves anyagok, vegyszerek bemosódása jelenti rá a legnagyobb veszélyt. Az ivazív növények (gyalogbodza, magas aranyvessző) terjedése a talaj bolygatásának következménye.

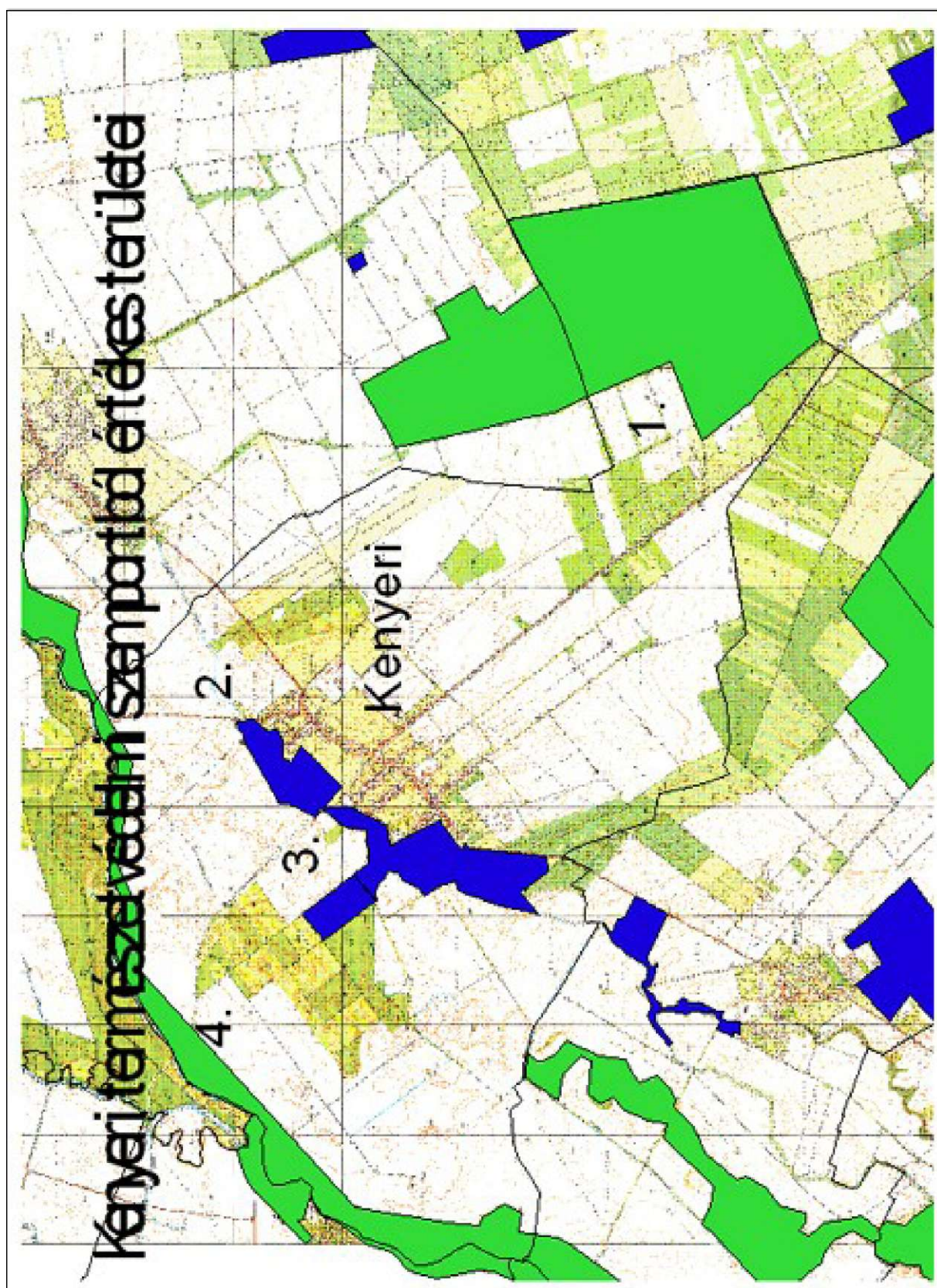
Védelmi lehetőségek:

A holtág jelenleg jó természetességi állapotban van, fenntartása nem igényel külön kezelést, árvizek során néha elöntést is kap. Természetesen-mint minden holtág-előbb vagy utóbbteljesen fel fog töltődni. Normális esetben a vízfolyásokról mindig fűződnek le szakaszok, de a szabályozott Cinca patakon ez ma már teljeséggel lehetetlen. Az 1996. évi LVI. Természetvédelemről szóló törvény 23 § 2. bekezdése alapján a 025/3 hrsz ex lege védett lápterület, mely Országos Jelentőségű Természetvédelmi Területnek felel meg.

parti sás

4. 16. Kenyeri

1. Reptér

Terület kiterjedése: 403 ha

Helyrajzi száma: 0312

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Kemeneshát középső részét egykoron gyertyános-tölgyesek, cseres-tölgyesek borították. Ezen erdők legnagyobb részét az ember már régen kiirtotta és helyükön állatokat legeltetett. A Kemeneshát talajainak jelentős része rossz vízgzádkodású és gyenge minőségű szénát ad, ezért elsősorban birkalegelőnek jó. A múlt század elején szinte az egész Kemenesháton legeltetés folyt, nagy kiterjedésű legelők alakultak ki. Jelentős fészkelő állománya volt itt a tűzoknak és az ugartyúknak, és ezek a rövid fűvű gyepek nagy ürgeállományokat tartottak el. Később a legeltetés a háttérbe szorult és a felhagyott legelőket erdei fenyővel és akáccal beerdősítették. A Kenyeri mellett található reptér annak köszönhető fennmaradását, hogy már az első világháború idejétől egészen napjainkig honvédségi terület volt, a repteret legeltetéssel tartották karban, a mellette található cseres-molyhos tölgyesben pedig katonai létesítmények voltak. A terület ennek következtében zavartalan volt, más kezelést nem kapott, így az itteni élővilág fennmaradása biztosított volt. A terület növényzete Nyugat-dunántúli viszonylatban egyedülálló, mivel itt még megtalálhatók a nyugat felé már hiányzó kontinentális flóraelemek. Az agyagos kavicsrétegekre néhol löszös üledékek rakódtak és ezt a itt élő növények is igazolják: itt található meg még a legnagyobb állománya a védett tavaszi héricsnek (*Adonis vernalis*) és a tarka sáfránynak (*Crocus reticulatus*) (lásd. még Vönöcknél). A reptér vaddisznótúrásaiban jellegzetes, országosan veszélyeztetett pionír növénytársulások fordulnak elő. Itt él térségünk utolsó stabil ürgepopulációja, valamint egyetlen biztos fészkelőhelye az erdei pacsirtának. A reptér melletti idős csenevész tölgyes rovarvilága gazdag, különösen a xilofágok fajszáma jelentős. Ritka fészkelő faj itt a darázsölyv (*Pernis apivorus*).

Veszélyeztető tényezők:

A legeltetés intenzitásának csökkenésével beindul a reptér cserjésedése és a rövid fűvű gyepekhez kötődő fajok kiszorulnak a területről. A vaddisznó túrásával lehetővé teszi a pionír élőhelyek kialakulását és specialista növényfajok szaporodását, de sem a túlzott jelenléte az említett vadfajnak, sem a zavarás hiánya nem tesz jót a területnek. Addig amíg a reptér és környéke állami kezelésben van, más veszélyeztető tényező nem áll fenn.

Védelmi lehetőségek:

Az ürgeállomány fenntartása érdekében a legeltetést a területen folytatni kell. Ha egy le nem betonozott kifutópályával rendelkező sportrepülőtér kerülne újra kialakításra, a gyepterület talán biztosítható lenne. A pionír élőhelyek fenntartása érdekében bizonyos helyeken mesterséges bolygatást (pl. egy sávban boronálást) szükséges elvégezni. Az erdőket nem szabad letermelni, mivel a rossz vízgzádkodású talajon az erdőfelújítás a meglévő fafajokkal meglehetősen nehézkes. A terület Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Területnek jelölte az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság.

Tavaszi héricsek a reptéren

Ürge

2. Legelő

Terület kiterjedése: 110 ha

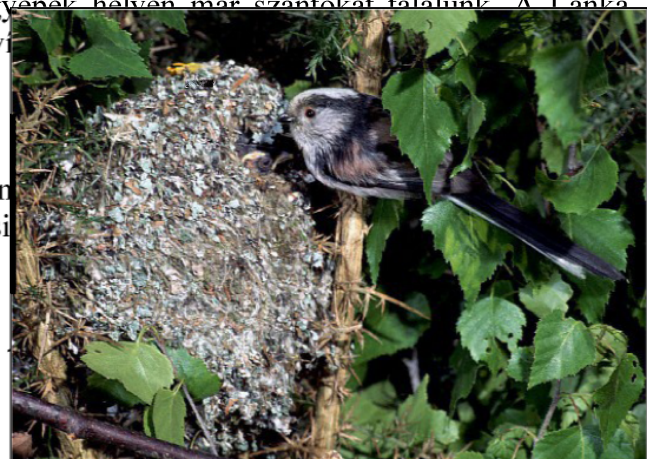
Helyrajzi száma: 063/1, 073/2, 071/4, 073/2, 079, 0127, 0101/2, 0103/1, 0103/2, 0106, 0113/4, 0108/2, 0120, 0237/2, 0239/2, 0233/2

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A település községi legelője a rábakecöli úttól a Kecskédi erdő magasságáig nyúlik el a Lánka patak mellett. Jelentős részét ma már nem legeltetik, ezért gyomosodásnak indult, sok helyen kökénnyel (*Prunus spinosa*) és vadrózsával (*Rosa canina*) sűrűn benőtt. A gyeppel együtt északi irányból húzódó Lánka patakban már nem találunk vizet. Bár a terület növényzet szempontjából nem hordoz kimagasló természeti értékeket, a legeltetéshez kötődő madárfajok azok, amelyek a gyeppel együtt természeti értékét adják. A patak menti cserjés területeken költ az Európa szerte visszaszorulóban lévő töviszúró gébics (*Lanius colurio*) és a karvalyposzáta (*Sylvia nisoria*). Zacsó alakú fészket már márciusban építi a kisebb fák ágtovei közé az őszapó (*Aegithalos caudatus*). A Lánka patak oldalában fészkel a cigány csaláncsuk (*Saxicola torquata*), míg a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*) inkább a rövid fűvel gyepes gödreiben költ. Az ürge ma már nem található meg a legelőn. Tájképi szempontból jelent értéket a gyeppel együtt vadgesztenyefasor - melynek kikorhadt üregei az odúlakó madárfajoknak adnak otthont - és a falu végén, a híd melletti szobor közelében látható idős kislevelű hárs (*Tilia cordata*).

Veszélyeztető tényezők:

A legelő szarvasmarhák csökkenése miatt a gyeppel együtt végnapjait éli, területén gyomfajok és cserjék szaporodtak el. Néhol az egykori gyep helyén már szántókat találunk. A Lánka

őszapó

3. Rábakecskédi erdő

Terület kiterjedése: 19 ha

Helyrajzi száma: 0126/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A védelemre javasolt terület a Rábakecskédi erdő maradványa. Egykor a Rába parttól a településig a mai területnél négyszer nagyobb keményfás ligeterdő borította a völgyet. Ma a Rába völgyében jórészt szántókat találunk, a folyó gátak közé van szorítva. A megmaradt kis erdőfolt területének mintegy 80%-án fiatalkorú erdőt és faültetvényeket találunk. Mindössze néhány hektáron maradt meg egy jó természetességű középkorú keményfaliget. Aljnövényzetének tavaszi aspektusa gazdag, tömeges megjelenésű a hóvirág, a sárga tyúktaréj, a bogláros szellőrózsa és a pettyegetett tüdőfű. Elszórtan a hóvirágszőnyeg közt felbukkan a védett nyugati csillagvirág is. A kis foltban található szintén védett tavaszi tőzike őshonossága vitatható a területen. Az elkorhadat fák a ritka rovarfajokon kívül az odúlakó madárfajoknak is otthont adnak. Fészkel itt a Natura 2000 Élőhelydiverzitás fekete harkály (*Dryocopus martius*), a kis fakopáncs (*Dendrocopos minor*) és a nagy fakopáncs (*Dendrocopos major*), a csuszka (*Sitta europaea*) és a kéregrepedésekben költő hegyi fakusz (*Certhia familiaris*) is. A kis erdőfoltban egypár egerészölyv (*Buteo buteo*) is megtelepedett. A holtágakkal gazdagon átszőtt erdőben a hazánkba csak nemrég visszatelepedett sakál is beköltözött.

Veszélyeztető tényezők:

Az erdőápolási munkák során az elszáradt faegyedek eltávolításával a korhadékhoz kötődő élővilág életkörülményei szűnnek meg. Az erdő tarvágásos véghasznalatával a terület mikrobiológiája drasztikusán átalakul, a felújításokban megjelenő özönnövények kiszorítják az őshonos lágyszárú növényeket.

Védelmi lehetőségek:

A jelenleg középkorú erdőrészek érintetlenül hagyásával, a Rába mellett már csak nyomokban fellelhető tölgy - kövis - szil ligeterdők egyik természetközeli állapotot tükröző darabkáját őrizhetjük meg. A ligeterdők helyi védetté nyilvánítására a környékbeli településeken már láthatunk példákat (uraiújfalui Bezerédi erdő, sárvári Szatmári erdő, csáfordjánosfai Répce erdeje), a rábakecskédi állományok megőrzése is javasolt. A Lánka

patak melletti középkorú erdőrészek letermelésével az egykor szebb napokat látott keményfaligetek utolsó maradványai fognak eltűnni.

Az elszáradt fák sok élőlénynek adnak otthont

4. Rába hullámtér

Terület kiterjedése: 175 ha

Helyrajzi száma: 0188, 0189, 0192, 0198, 0199, 0205, 0187/1, 0187/2, 0190/1, 0190/2, 0190/4, 0190/5, 0190/6, 0190/8, 0190/9, 0191/1, 0191/3, 0191/4, 0191/5, 0191/6, 0195/1, 0195/4, 0195/5, 0195/6, 0195/7, 0201/1, 0201/2, 0201/3, 0202/1, 0202/2, 0203/4, 0203/6, 0203/7, 0203/8, 0203/9, 0204/12, 0204/16, 0204/17, 0204/18, 0204/2, 0206/3, 0206/1, 0207/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A megőrzésre javasolt terület a Rába hullámtérét foglalja magába. A település községhatára itt nagyrészt a folyót követi, néhol viszont a bal partra is átmegy. A vízfolyás itt mesterséges mederben folyik, de néhol kezd "visszavadulni". Egykor itt volt a kistérség legnagyobb keményfás ligeterdeje, maradványai még ma is megtalálhatóak a mentett és a hullámtéri oldalon egyaránt. A tölgy-kőris-szil ligeterdők valaha folyóink magasabb térszínein elterjedt élőhelytípusok voltak, de mára a folyószabályozási munkáknak köszönhetően csak nagyon kis kiterjedésben találhatók meg elsősorban a mentett oldalakon. Az élőhely jellegzetes karakterfajai a vénicszil (*Ulmus laevis*) és a hegyi szil (*Ulmus glabra*) a múlt század 20-as éveiben pusztító szilfavész következtében már csak ritkán alkotnak nagy állományokat. Az itt található erdők jellemző fajai a kányzacsombor (*Alliaria petiolata*), a bogláros szellőrózsa (*Anemone ranunculoides*), az odvas keltike (*Corydalis cava*), a sárga tyúktaraj (*Gagea lutea*), a széleslevelű salamonpecsét (*Polygonatum latifolium*), az olcsáncsillaghúr (*Stellaria holostea*) és a borostyánlevelű veronica (*Veronica hederifolia*). A kora tavaszi hóvirágszőnyegben egy-két foltban a védett tavaszi tőzike (*Leucojum vernalis*) is megtalálható a területen. A keményfaligetek mellett elsősorban tájidegen faültetvényeket (akác, nemesnyár) és szántókat találunk a Rába mellett. A Rába vízi gerinctelen és halfaunája országos szempontból kiemelkedő, a kavicsos mederaljzat számos európai szinten veszélyeztetett állatfajnak ad otthont, pl. a fokozottan védett bucófajok (*Zingel sp.*) és a védett fenéklakó küllők (*Gobio sp.*). Július végén a védett dunavirág (*Ephoron virgo*) rajzása egyes években hasonló nagyságú a Tisza menti tiszavirágéhoz. A fűzligetek odvas fáiban a zöld küllő (*Picus viridis*) és a kis fakopáncs (*Dendrocopos minor*) telepszik meg, a víz fölé hajló ágakra a

függőcinege (*Remiz pendulinus*) szövi zacskó alakú fészket. A Rába kavicsátonyainak a növényzettel benőtt részei adnak otthont a hazánkban rendkívül ritka billegető cankónak (*Actitis hypoleucos*).

Veszélyeztető tényezők:

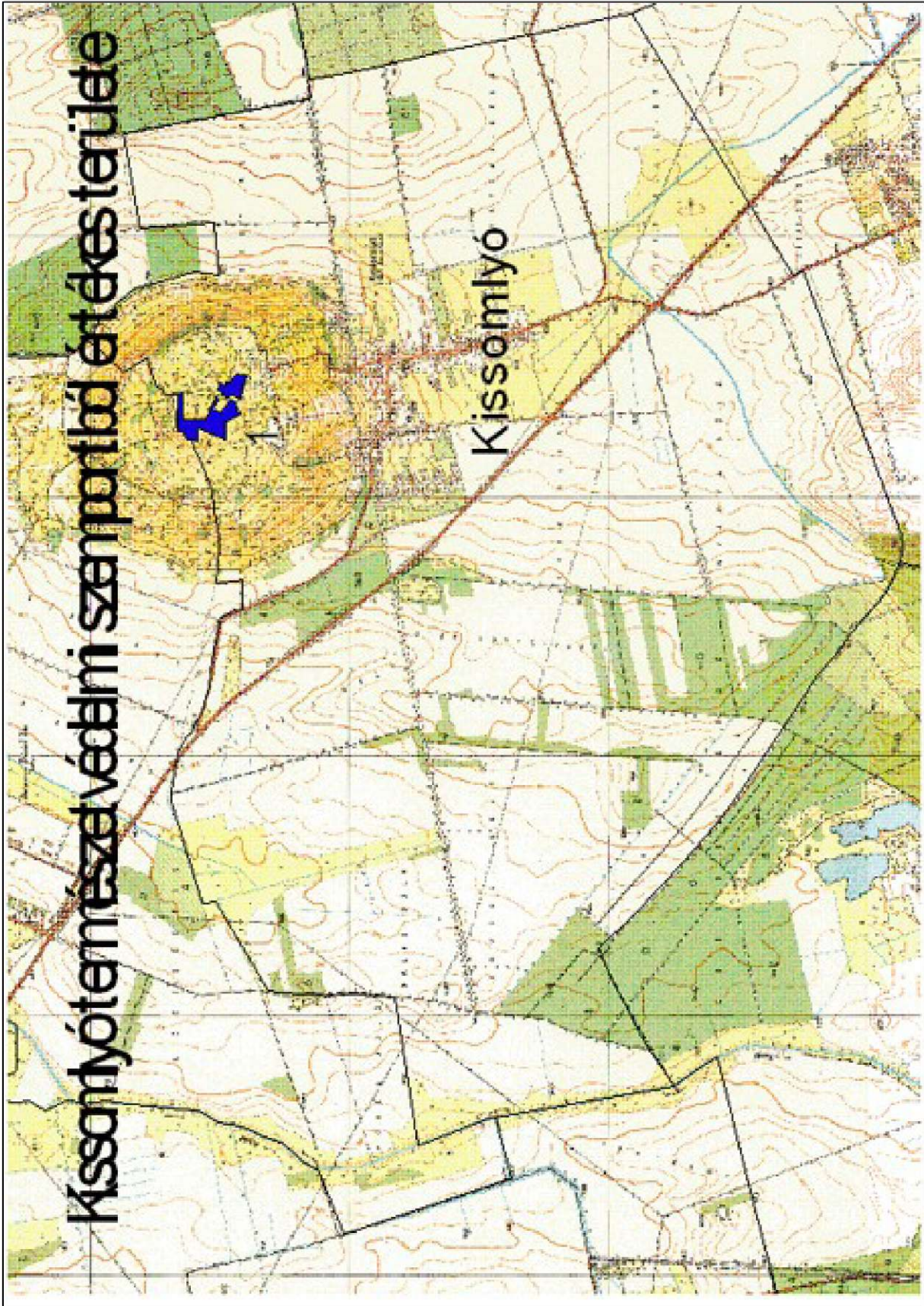
A töltéseken belül nagyrészt tájidegen faültetvényeket találunk, melyek aljnövényzete elég szegényes. A Rába hullámtere az özönnövények valóságos tárháza, szinte a hazánkban élő összes agresszív inváziós faj megtalálható itt és az őshonos növényzet hátrányára terjeszkednek. A hullámtéri szántók a „zöld folyosó elvet” gyengítik a térségben. A szűk gátak közötti Rábának ma már esélye sincs holtágakat kialakítania.

Védelmi lehetőségek:

Mivel a Rába folyó horgászok, turisták kedvelt helye a különböző folyóparti fejlesztéseknek összhangban kell lennie. A hullámtéren meg kell akadályozni az ültetvényszerű erdőgazdálkodás további térhódítását, valamint a szántók erdősítése (az oda illő fafajjal) is javasolt. A foltokban megmaradt keményfás ligeterdők kíméletet érdemelnek. A szóban forgó helyrajzi számok a Rába és Csörnöc völgy Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei

Kíssomlyó természetvédelmi szempontból értékes területe

4. 17. Kissomlyó

1. Királykő környéke

Terület kiterjedése: 2 ha

Helyrajzi száma: 1246, 1247, 1248, 1249, 1251/1, 1251/2, 1252, 1260, 1262, 1263, 1264, 1267

A Kissomlyó bazalthegegy egész területén magán hordozza az évszázados emberi tevékenység hatásainak eredményeit. Ezen hatások következtében természetes vegetációja szinte teljes egészében megsemmisült, de még így is megőrizte - ha csak tenyérnyi foltokban is - az eredeti növénytakaró darabkáit, értékes fajaikkal együtt.

A település, a térség vitathatatlanul legnagyobb természeti értéke a Királykő környékén található lejtősztyepp és molyhos tölgyes bokorerdő társulás. A környékbeli tanúhegyek egyikén (tulajdonképp az egész megyében) sincsenek ilyen jó állapotban található lejtősztyepppek, mint itt. A botanikai értékek közül kiemelendő a fekete kökörcsin (*Pulsatilla pratensis subsp. nigricans*) és a leánykökörcsin (*Pulsatilla grandis*) nagyszámú előfordulása. Ezek a fajok a környékbeli tanúhegyekről (Hercseg, Gércsei tufagyűrű, Ság-hegy, Somló) kipusztultak vagy a kipusztulás közvetlen közelében vannak, ma már csak a Kissomlyón élnek stabilan. Különösen örvendetes, hogy itt még nem figyelhető meg a növények gyűjtése, mint a Hercsegen. Gerincesek közül figyelemre méltó a zöld gyík (*Lacerta viridis*) előfordulása. A fajt sokáig kipusztultnak hitték a megyéből, de az utóbbi években a Kőszegi-hegységéből és a Kissomlyóról előkerült.

Veszélyeztető tényezők:

Az élőhely kis kiterjedésénél fogva rendkívül sérülékeny. A szőlőültetvények terjeszkedésének esett áldozatul az egyik legjobb állapotú gyep. A kezeletlenség sem tesz jót a területnek, bár a lejtősztyepppek nagyon lassan erdősülnek be. Szerencsére a máshol nagy károkat okozó kökörcsingyűjtés itt nem jellemző. A kóbor kutyák és macskák az elszigetelt zöld gyík állományának a kipusztulását okozhatják, a település és a telkek közelsége miatt a veszélyforrás megszüntetése nagyon nehéz.

Védelmi lehetőségek:

Ezek a jó természetességű kökörcsin élőhelyek kis kiterjedésüknél (kb. 2 hektáros területről van szó) és sérülékenységüknél fogva mindenképp védelmet érdemelnek. **Javasolt a térképen jelzett zártkert helyi védetté nyilvánítása!** A védelemnek azért is van nagy jelentősége, mivel 2003-ban az egyik ilyen gyepet felszántották. A lejtősztyepppek két évente egyszeri lekaszásával és néhány cserje kivágásával hosszú távon fenn lehet tartani.

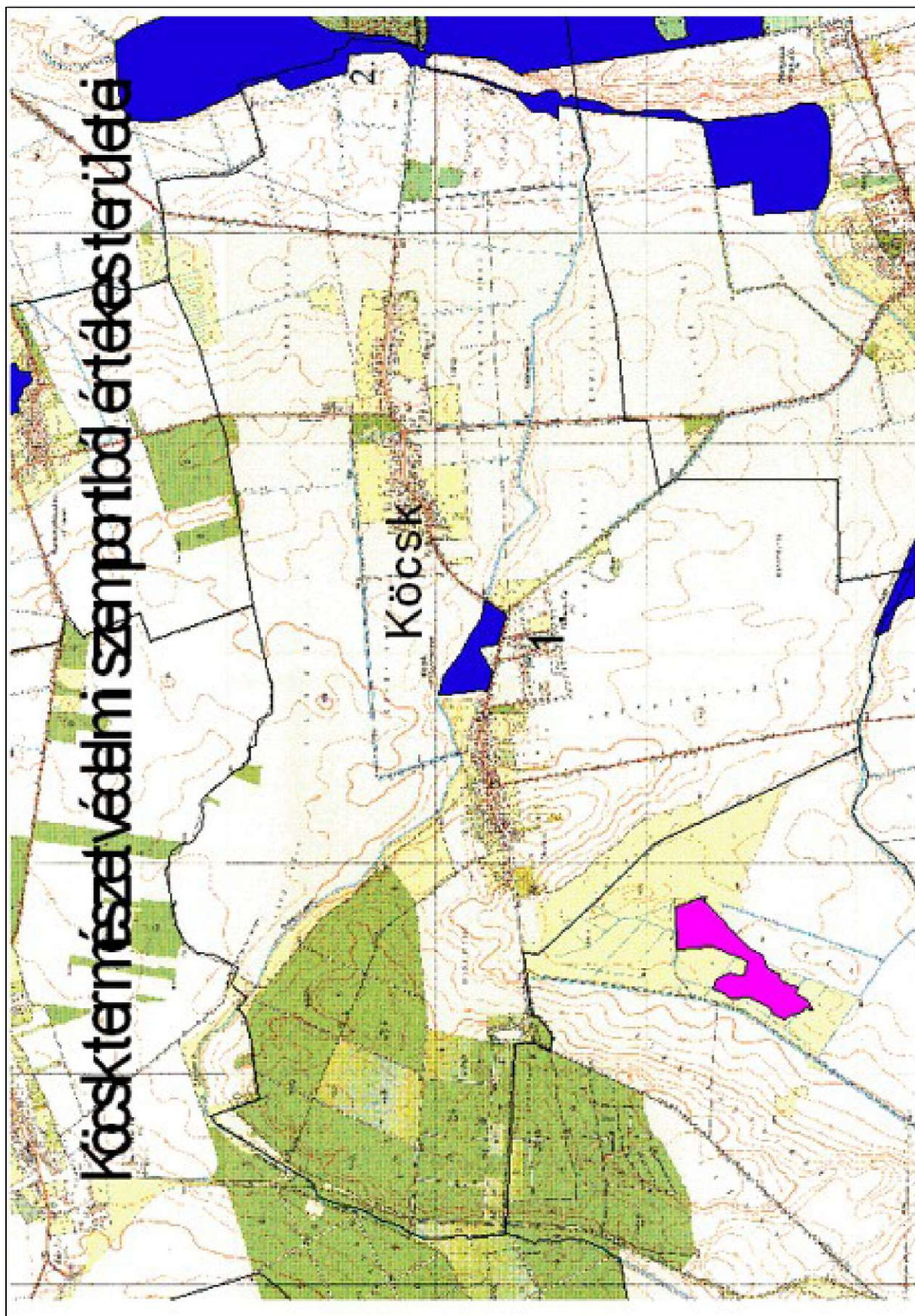

Leánykökörcsinek

Köcsk természetvédelmi szempontból értékes területei

4. 18. Köcsk

1. Csíkászó patak menti rét

Terület kiterjedése: 7 ha

Helyrajzi száma: 096/1, 096/2, 096/3, 096/4, 096/5

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A temetőt körülölelő rét a csíkászó patak utolsó gyepterülete. A kis vízfolyást a Marcal melioráció során csatornázták (pedig a környező területekre semmilyen veszélyt nem jelentett) és a gyepeket felszántották. A megőrzésre javasolt füves terület egy jó természetességű vérfüves kaszálórét, mely egészen a patak partjáig lehúzódik. Jellemzőjük, hogy állományalkotó a réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), mely kiváló szálastakarmány az állatok számára. A gyp nyári színeképet a lila kaszanyügbükköny (*Vicia cracca*), a sárga réti lednek (*Lathyrus pratensis*), a fehér réti margitvirág (*Leucanthemum vulgare*) és a pirosas mogyorós lednek (*Lathyrus tuberosus*) határozzák meg. Az őszi vérfű a tápnövénye a különleges életmódú vérfübgoglárkának (*Maculinea teleius*). A kaszáló jellegzetes, földön fészkelő madara a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*), az árkok szélében költ a cigány csaláncsuk (*Saxicola torquata*) és a barázdabillegető (*Motacilla alba*). Egyes részeken megfigyelhetők a legeltetés nyomai.

Veszélyeztető tényezők:

A kaszálót a szántóvá átalakítás veszélyezteti a legjobban. A Csíkászó patak további- értelmetlen-szabályozása tovább szárítaná az amúgy sem stabil vízviszonyokkal rendelkező rétet.

Védelmi lehetőségek:

A természeti értékek fennmaradása az évi egyszeri kaszálással már biztosítható. A sarjúkaszálásnál javasolt-évente változó helyen- kaszátlan folt biztosítása a vérfű boglárka (*Maculinea teleius*) részére. A Köcsk községben található gyepek a Csíkászó patak utolsó rétterületei, ezért megőrzésével a vízfolyás állapota sem romlana tovább.

vérfübgoglárka

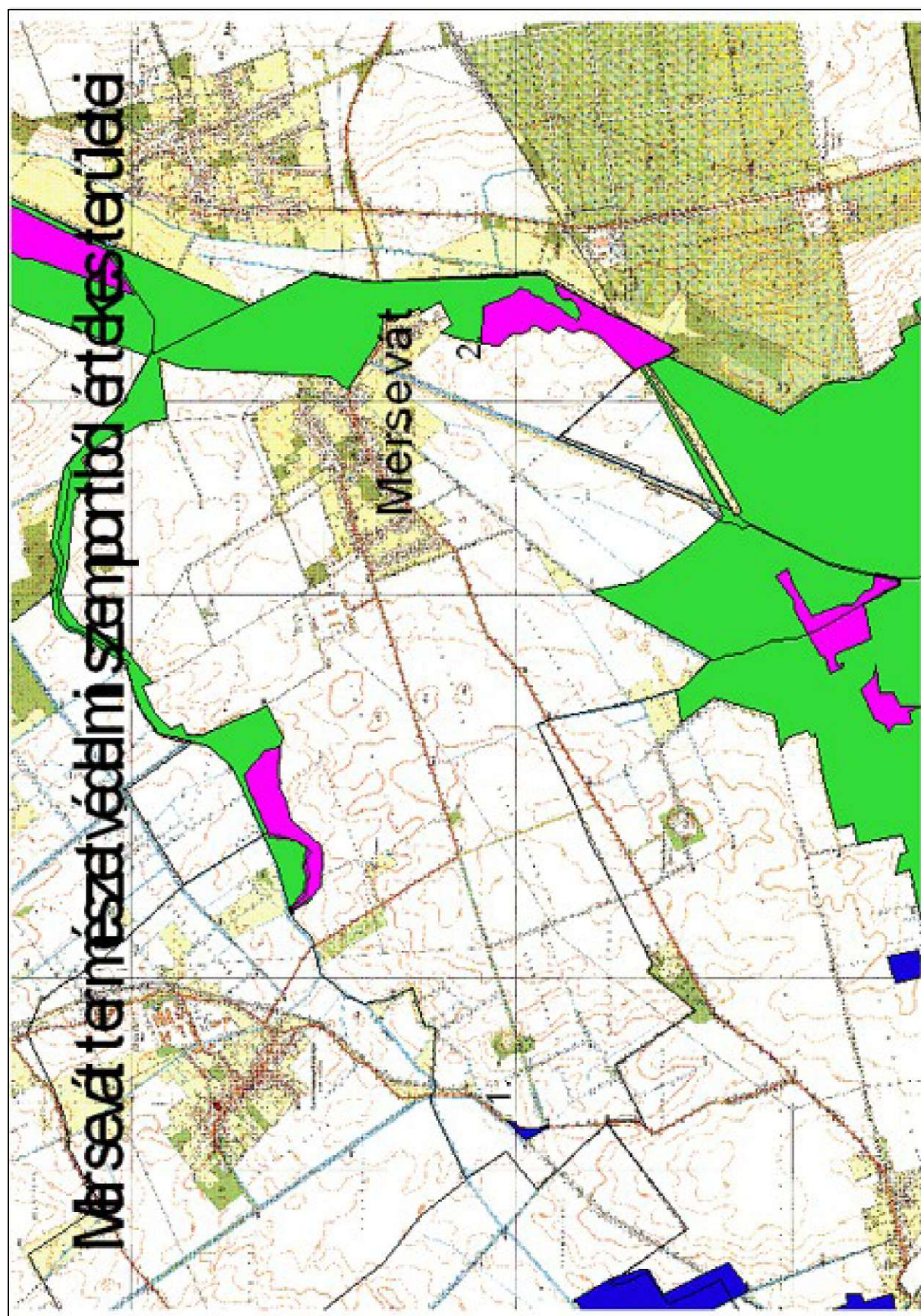
2. Kodó melléki erdők (Bekenyi erdő)

Terület kiterjedése: 45 ha

Helyrajzi száma: 036/2, 039, 041, 046

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Egyházashetyénél

Mersevat természetvédelmi szempontból értékes területei

4. 19. Mersevát

1. Zsombékos

Terület kiterjedése: 0,2 ha

Helyrajzi száma: 080/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A kicsi zsombéksásos állomány a Kemenesszentmárton-Celldömölk műút mellett található, a Cinca mellékén a régi vasúti töltés aljában. Kialakulását a vasútnak köszönheti, ugyanis a töltés építéséhez az anyagot a vizes élőhely jelenlegi területéről nyerték. Állományalkotó a zsombéksás (*Carex elata*), melyek meglehetősen szabályos sorakoznak. Nyár végére színező elemként megjelenik a réti fűzény (*Jythrumsalix salicaria*) és a közönséges lizinka (*Lysimachia vulgaris*) is. Szélein - ahol a vízborítás alacsonyabb - magassásos társulásba megy át és helyenként rekettyefűz (*Salix cinerea*) bokrokat is láthatunk. A zsombékosok közt tavasszal kisebb-nagyobb vízborítás van, melyekben szitakötők, tegzesek lárvái fejlődnek, melyek táplálékforrással szolgálnak a varangyoknak és a gótéknak. Az említett kétélűek nem csak táplálékszerzés, hanem szaporodás céljából is felkeresik a kis vízállást, de sajnos egyes években lárváik a víz eltűnése miatt nem tudnak kifejlődni és elpusztulnak. A zsombéksások viszont alkalmazkodtak a vízszíntingadozáshoz, így az időszakos szárazra kerülést következmények nélkül képesek elviselni. A vasúti töltés árnyékában a terület a szél hatásának kevésbé kitéve, melynek következtében a zsombékos vízháztartása is kedvezőbb.

Veszélyeztető tényezők:

Hazánk területén az egykor elterjedt zsombékosok a lecsapolásokkal nagyon megritkultak, olyannyira, hogy minden négyzetméterük védelmet érdemel. A Marcal medencében a meliorációk következtében a talajvíz szintje nagymértékben lecsökkent, így a vizes élőhelyek legnagyobb része megsemmisült. Mivel a szóban forgó zsombékos a műút közvetlen közelében található, szennyvezetékeknek, személtlerakásnak nagymértékben kitéve (ahogy ez a vasúti töltés mellett több helyen jól megfigyelhető). A környékbeli árkok tisztításánál a kitermelt föld - valamint a környékbeli településekről törmelék- elhelyezése a vizes élőhely megsemmisülését okozhatja.

Védelmi lehetőségek:

Mivel hazánkban aktuálisan veszélyeztetett, fokozott védelemre javasolt társulásról van szó, megőrzésére feltétlen szükség van. A zsombékosok nagyon lassan töltődnek fel, különösebb kezelést nem igényelnek. A vizes élőhely feltöltését (szeméttel, törmelékkel) mindenképp meg kell akadályozni. Ugyancsak nem szabad megengedni a kis terület lecsapolását.

2. Marcal menti rétek

Terület kiterjedése: 180 ha

Helyrajzi száma: 02/36, 02/45, 02/46, 02/47, 02/48, 03/3, 04/7, 04/10, 04/11, 04/12, 04/13, 04/14, 04/15, 04/16, 04/17, 04/19, 05/3, 06/2, 06/5, 06/6, 06/7, 07/2, 08/5, 08/7, 09/3, 09/4, 09/5, 09/6, 010, 011/3, 011/5, 011/7, 018/2, 018/3, 018/8, 018/9, 028, 030/2, 033, 034, 036, 037, 038/2, 039/1, 039/2, 041, 042/1, 042/3, 042/4, 043, 044, 047, 048, 049, 050, 051/5, 0111/3, 0111/42, 0111/43, 0111/44, 0114/5, 0122, 0123, 0130/5, 0133/3, 0135/6, 0136/4, 0136/9, 0136/10

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Marcal menti területeken Mersevát térségében még jelentős a gyepek borítása. Ezek legnagyobb részét még ma is kaszálóként használják. A környékbeli fészkekről a község kaszálóiira jár ki táplálkozni a fokozottan védett fehér gólya (*Ciconia ciconia*) és előszerttel fészkel a gyepekben a bíbic (*Vanellus vanellus*) is. A felhagyott tőzeglánya vizében vonuláskor a récefélék pihennek és táplálkoznak, a tóparti fűzfákon függőcinege (*Remiz pendulinus*) költ. A pápai úttól északra nedves kaszálók területek el, melyek nagyrészt őszi vérfüves (*Sanguisorba officinalis*) rétek. A magasabb térszíneken állományalkotó a gyepes sédbúza (*Deschampsia caespitosa*) a mélyedéseket mocsári sásos tölti ki. A vérfüves rétek ritka lepkéje a vérfübuglárka (*Maculinea teleius*) is él a területen. A Marcal partját nagyrészt nád (*Phragmites australis*) borítja, a lassú folyású vízben a közönséges békakorsó (*Berula erecta*) és a metyekóró (*Oenanthe aquatica*) alkot úszó szigeteket, melyen a vizityúk (*Gallinula chloropus*) fészkel. A kis vöcsök (*Tachybaptus ruficollis*) a növényzettel körülvett csendes vizekbe építi úszó fészket. Fehér tojásait a kotló madár távollétekor betakarja rothadó növényi anyaggal, melyek hatására később megbarnulnak. A víz szélén néha láthatunk néhány példányt a védett kálmosból (*Acorus calamus*), mely Indiából származó egykori gyógynövény. Hazánkban meghonosodott, de nem vált agresszív növényé, -mint sok más betelepített növény-hanem a természetes mocsári flóra értékes tagjává vált. Mersevát térségében néhol nagy állományokat alkot a Marcalban a ritkuló nyílfű (*Sagittaria saggitifolia*). Botanikai szempontból különösen értékes a régi vízfolyás medre, melynek mélyebb részeiben zsombéksásosok, míg a magasabb térszíneken magassásosok alakultak ki. Itt él a megyében csak a Marcal medencében található bennszülött kiscsészű aszat (*Cirsium brachycephalum*). A kijelölt területhez a Cinca és a mellette lévő gyepterületek is beletartoznak.

Veszélyeztető tényezők:

A gyepekre a legnagyobb veszélyt a felszántásuk jelenti. A Mersevától északra található, magasabban fekvő gyepeket már szinte mindenhol művelésbe vonták, jelenleg a pápai úttól délre és a Marcal jobb partján vannak nagyobb rétek. A Cinca kotrásával a part menti élővilág jelentős károsodást szenved.

Védelmi lehetőségek:

A további gyepfeltöréseket meg kellene akadályozni, ma már minden egyes négyzetméternyi természetes élőhelynek óriási értéke van az agrártájban. Az egykori Marcal menti ősmocsarak visszaállításával (a Marcal régi medrénél) egy jelentős turisztikai tennéket lehetne létrehozni (egy ilyen terv készítése van folyamatban Külsővaton), különösen azért mert a vizes élőhelyek gazdag élővilágnak adnak otthont és gyakorlatilag kezelni sem kell őket. A szóban forgó helyrajzi számok a Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei. Az 1996. évi LVI. Természetvédelemről szóló törvény 23 § 2. bekezdése

alapján a 013, 014, 016, 018/8, 018/9, 042/1, 044, 0111/42, és a 0114/5 hrsz ex lege védett lápterület, mely Országos Jelentőségű Természetvédelmi Területnek felel meg.

zsombékos

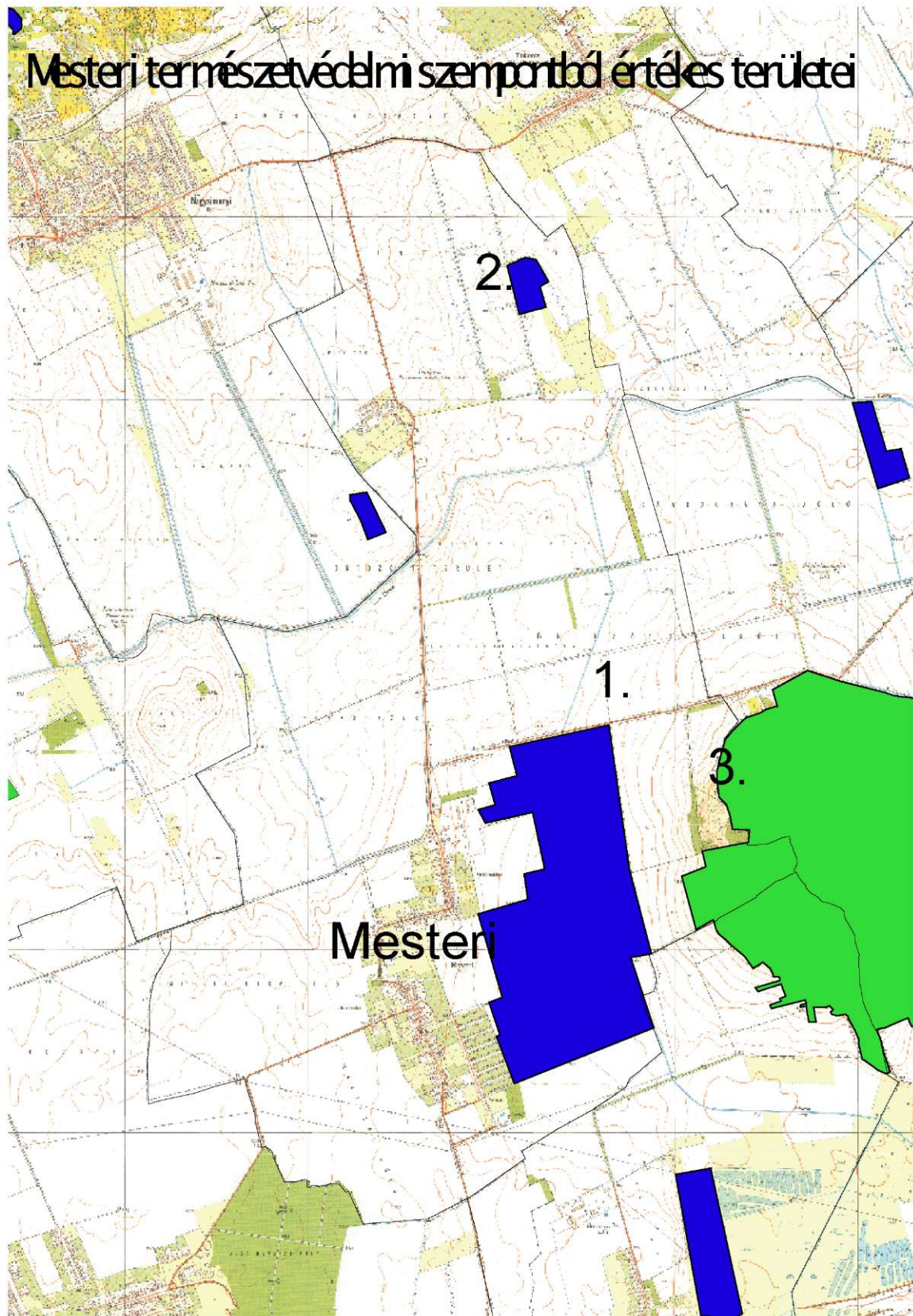
Marcal menti mocsár Mersevát térség

zöld levelibéka

Mesteri természetvédelmi szempontból értékes területei

4. 20. Mesteri

1. Legelő

Terület kiterjedése: 120 ha

Helyrajzi száma: 025, 029, 031, 034, 035, 037, 043/3, 044, 045, 046, 047, 048/1, 048/2, 048/3, 048/4, 050/4, 050/5, 066/4, 070, 071, 072, 073, 074/3, 075, 076, 077, 078, 079, 080, 082/8

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Mesteritől keletre található legelő Celldömölk környékének legnagyobb kiterjedésű füves élőhelye. A korabeli térképek szerint az 1800-as években még láprét lehetett, de mára lecsapolták a területet. A legeltetés miatt a növényzete elég szegényes, de a legelőkhöz kötődő madárfajok a térségben már csak itt találhatók meg. Földön fészkel - a megyében máshol már ritka - bíbic (*Vanellus vanellus*), az elszórtan álló fák varjúfészkeit a vörös vércse (*Falco tinnunculus*) foglalja el. A gyepen található vizes mélyedések a védett kételtűek szaporodó helyeiként szolgálnak és a tavaszi madárvonuláskor táplálkozó helyet kínálnak a partimadaraknak, melyek néha százas csapatokban fordulnak elő a legelőn.

Veszélyeztető tényezők:

A legeltetés felhagyásával a rét növényzete átalakul, mely kedvezőtlenül hat a legeltetéshez kötődő madárfajokra, ugyanakkor a gyeper túllelegtetése a gyomfajok elszaporodását vonja maga után. Természetesen a gyeper felszántása is az élőhely megszűnését okozza, a levezető árkok tisztítása a vizes területekhez kötődő életközösség kipusztulását okozza.

Védelmi lehetőségek:

A jelenlegi állapot fenntartása már kedvező hatású az itt található élőlények számára. Országsszerte megfigyelhető tendencia a legeltetés megszűnése és a legelők átalakulása. Jelenleg a területen táplálkozó jászágók száma megfelelő, a kedvező gyeperstruktúra megtartása érdekében a túlzott mértékű változtatása nem javasolt. A legelő csatornáinak időszakos elzárásával a tavaszi vizek megtartását lehetne előidézni, mely nagy kiterjedésű vizes élőhelyek kialakulását eredményezné. Az így keletkező tocsogós helyek, kiegészülve a legeltetéssel jelentős madártömegeket vonzanának és ezek bemutatásával a térség turisztikai vonzerejét növelni lehetne.

2. Felhagyott bánya

Terület kiterjedése: 5 ha

Helyrajzi száma: 0156/27, 0156/25, 0158

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A megőrzésre javasolt terület egy felhagyott, beerdősült régi anyagnyerőhely Inta-Mező dűlő szomszédságában. Az itt található – elsősorban lágylombos - fafajok kora 50 év körüli, de vannak ennél idősebb egyedek is. Különösen egyes kimagasló fehér nyár (*Populus alba*) egyedek teszik vonzóvá az egykori bányagödört. Habár a mélyedésekben csak csapadékos években találunk kora tavasszal vizet, a terület madárvilága mégis gazdag. A magasra növő odvas fák az erdei madárfajoknak kínálnak eszményi élőhelyet. A kisméretű spontán beerdősült terület természetvédelmi értékét növeli, hogy a környékből már hiányoznak a hasonló jellegű biotópok. Harkályok közül költ itt a feketeharkály (*Dryocopus martius*), a nagy fakopáncs (*Dendrocopos major*), a kis fakopáncs (*Dendrocopos minor*) és a nyaktekeres (*Jynx torquilla*). A védett odúlakó madárfajok sorát gyarapítja a barátcinege (*Parus palustris*) és a csuszka (*Sitta europaea*) is. Az elhagyott üregekben denevérfajok is megtelepedtek. Egy idős fa elágazásában egerészölyv (*Buteo buteo*) rakott fészket. Az erdőszegély cserjéseiben zöldike (*Carduelis chloris*) és barátkaposzáta (*Sylvia atricapilla*) költ.

Veszélyeztető tényezők:

A területre a legnagyobb veszélyt az idős fák esetleges kitermelése okozza. Az itt található puhafák ugyan kevésbé hasznosíthatók, de ennek ellenére bármikor kivághatják őket tüzelőnek. A bányagödörben ma már ritkán találunk vizet, eltűnésében a környékbeli meliorációnak nagy szerepe volt.

Védelmi lehetőségek:

A vízszint visszaállítására a térségben nem sok esély kínálkozik. Az egykori bányagödör kis területet foglal el, ennek ellenére a fajgazdagsága a környező térségénél jóval nagyobb, ezért a jelenlegi állapotban való fenntartása mindenképp indokolt. Az elszáradt fák az odúlakó fajoknak kiváló fészkelőhelyet nyújtanak kivágásuk nem javasolt.

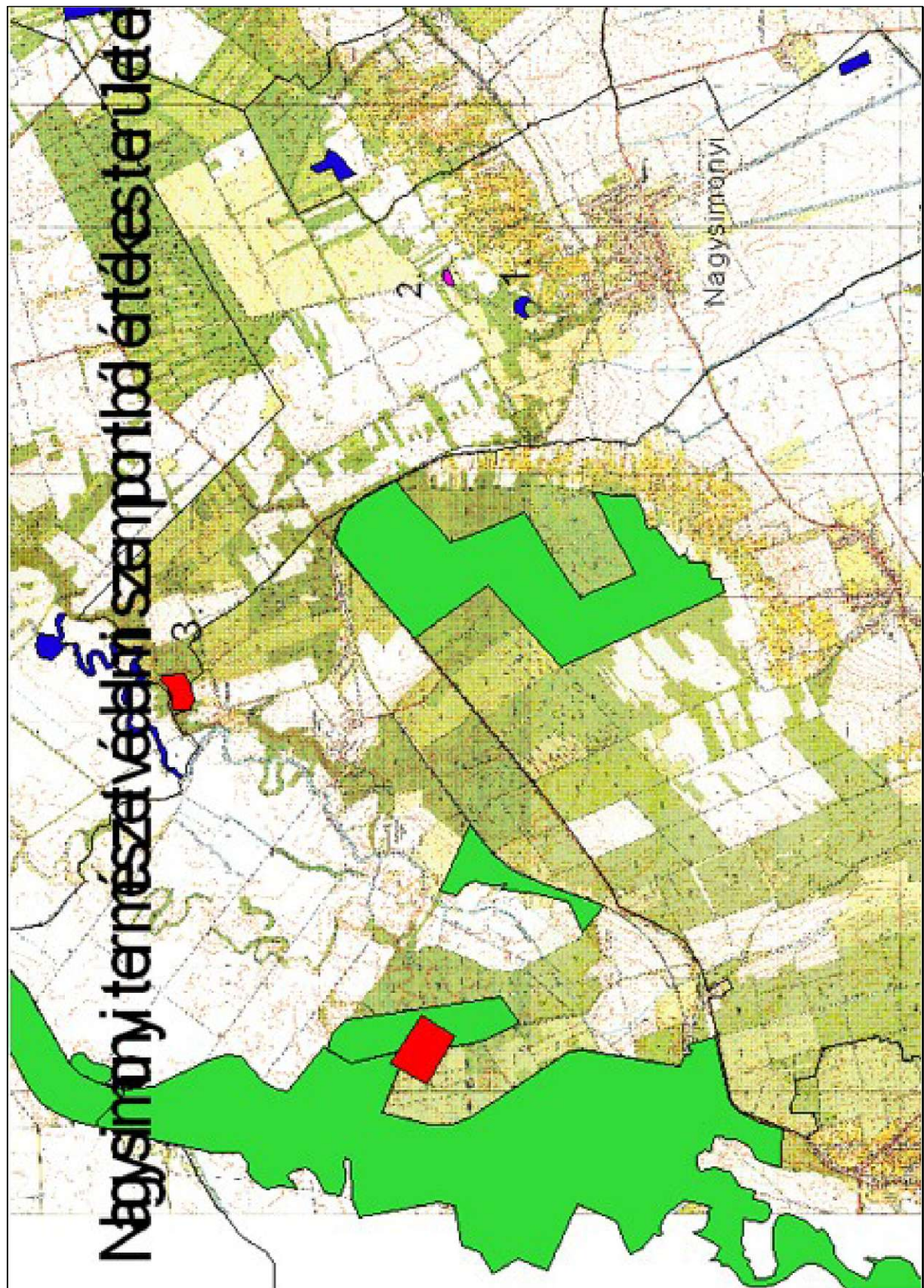

egerészölyvfészek

3. Ság hegy

Tájvédelmi Körzet és Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület a Ság hegynek a településhez tartozó része (Ság hegyi Tájvédelmi Körzet).

4. 21. Nagysimonyi

1. Sásos tó

Terület kiterjedése: 2 ha

Helyrajzi száma: 31/5

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A vizes élőhely Nagysimonyi-Ostffyasszonyfa földút mellett a Kemenesháton található. A plató jellegű „Cser”-en az agyagos-kavicsos cseri talajoknak köszönhetően a mélyedésekben több helyen alakultak ki kisebb-nagyobb vízállások. A kötött, rossz vízgazdálkodású talajok a felszíni vizeket hosszú ideig megtartják. Mivel a vízszintjüket a téli csapadékmennyiség nagymértékben befolyásolja, a mélyedés vízborított területek nagysága is évről-évre változik. A vízállás szélét magassásos alkotja, a gyorsan kiszáradó részeken a békaszittyó (*Juncus effusus*) zombékjai tűnnek fel. A hosszú ideig víz alatt lévő részek értékes növényállományai a hólyagos sásos és a zombéksásos. A nyílt vízfelületek védelemre javasolt növénytakarója a viziboglárka hínár. A fehér virágú htnáros viziboglárka (*Ranunculus tryphophyllus*) néha teljesen „behavazza” a vízfelszínt. A vadak által feltúrt nedves iszapon jelenik meg a terület egyetlen védett növénye a forrásfü (*Montia fontana*). Jelentős szerepe van a vízállásnak a környékbeli kételtűek szaporodásában, tavasszal elsősorban a barna varangyok petezsinórijait láthatjuk a növényekre ráragasztva. A farkos kételtűek közül a pettyes göte (*Triturus vulgaris*) él itt. A vízállás elég nagy ahhoz, hogy egyes „igazi” vízimadarak is fészkeljenek a növényzete közt. Ilyenek a rejtett életmódú guvat (*Rallus aquaticus*) és az éles hangjáról könnyen felismerhető vízityúk (*Gallinula chloropus*).

Veszélyeztető tényezők:

A terület időszakos kiszáradása természetes folyamat, melyhez élővilága teljes mértékben alkalmazkodott. A vízállás lecsapolása viszont a növényzet - és ezzel az állatvilág - teljes átalakulásával jár, a szárazságkedvelő fajok felszaporodását okozza. Az út és a mezőgazdasági területek közelsége sem kedvez az élőhelynek. Néhol feltűnik egy-egy törmelékcupac vagy szeméthalmaz, melynek köszönhetően néhány veszélyes gyomfaj is felütötte a fejét.

Védelmi lehetőségek:

Meg kell tiltani a területen a törmelék és szemétkerakást, a meglévő kisebb mennyiségű hulladékot össze kell gyűjteni és elszállítani. Mivel a vizes élőhelyek élővilága itt kiválóan tanulmányozható (és nem utolsó sorban a település közvetlen közelében is van) érdemes lenne nagyobb figyelmet szentelni rá, esetleg bemutatni. Az alapvetően száraz Kemeneshát híján van a vizes területeknek, ezért minden ilyen jellegű terület megőrzése kívánatos volna.

2. Vadkacsás tó

Terület kiterjedése: 5 ha

Helyrajzi száma: 31/5b

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A vizes élőhely Nagysimonyi-Ostffyasszonyfa földút mellett, az előző területtől északra található. Hasonló jellegű az előző vizes mélyedéshez, de annál egy kicsit nagyobb kiterjedésű. A vízállás szélét a békaszittyó (*Juncus effusus*) alkotja egy keskeny sávban, a gyorsan kiszáradó részeken az ebtíppan (*Agrostis canina*) szőnyegek borítják a talajt. A gyakori vízborítottságú zónákban állományalkotó a hólyagos sás (*Carex vesicari*) és a parti sás (*Carex riparia*), néhol a zombéksás (*Carex elata*) egy-két zombékja is feltűnik. A nyílt vízfelületeken itt is megjelenik a viziboglárka hínár. Mivel a terület a településtől távolabb esik a zavartsága már kevésbé hangsúlyos az előzőnél. A viszonylagos nyugalomnak köszönhetően vonuláskor több madárfaj is felkeresi a tavacsát. A gyakori tőkés récék (*Anas platyrhynchos*) mellett néhány nyílfarkú réce (*Anas acuta*) és kanalas réce (*Anas clypeata*) is megjelenik a tavaszi vonuláskor. Az iszapos helyeken néhol sárszalonna (*Gallinago gallinago*) rebben fel az ember lába elől.

Veszélyeztető tényezők:

A terület időszakos kiszáradása természetes folyamat, melyhez élővilága teljes mértékben alkalmazkodott. A vízállás lecsapolása viszont a növényzet és ezzel az állatvilág teljes átalakulásával jár, szárazságkedvelő fajok felszaporodását okozza. Az utóbbi szárazabb években egyes agresszív gyomfajok, mint pl. magas aranyvessző (*Solidago gigantea*), siskanádtíppan (*Calamagrostis epigeios*) jelentősen elszaporodtak, de remélhetőleg egy-két csapadékos év visszazorítja őket. Mivel a település már messzebb van az élőhelytől, itt a személtelés már kevésbé jellemző.

Védelmi lehetőségek:

Meg kell tiltani a területen a törmelék és személtelést, a meglévő kisebb mennyiségű hulladékot össze kell gyűjteni és elszállítani. Az 1996. évi LVI Természetvédelemről szóló törvény 23 § 2. bekezdése alapján ex lege védett lápterületről van szó, mely Országos Jelentőségű Természetvédelmi Területnek felel meg. Az élőhely jellegének bármilyen megváltoztatása természetkárosítás bűncselekményét jelenti. Az alapvetően száraz Kemeneshát híján van a vizes területeknek, ezért minden ilyen jellegű terület megőrzése kívánatos volna.

„Vadkacsás” tó

Viziboglárkahínár a „Sásos” tavon

3. Földvárpuszta

A Lánka patak felett a 057 hrsz-ú területhez tartozó egy nagy kiterjedésű késő kelta korabeli földvár található, melyet régebben tévesen Sárvárhoz soroltak. Mintegy 3 ha-os erődítésről van szó, mely egy gyertyános tölgyesben látható. A környező területekből 20 m-rel emelkedik ki, az árok mélysége 3-4 m.

4. Fűzes

Terület kiterjedése: 2 ha

Helyrajzi száma: 0124 része

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A vizes élőhely Intaháza és a Cinca patak közt helyezkedik el egy szántó közepében. A mélyedést a magas vízszint miatt nem tudták művelni, ezért fűzdugvánnyal ültették be. A bokrok között kicsiny zsombéksásos állományokat találunk, néhol az agresszív magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) alkot kisebb-nagyobb foltokat. A magasabb térszínen a szárazodást jelzi a siskanádtippán (*Calamagrostis epigeios*) előfordulása. Tavasszal ugyan néhol térdig érő víz borítja a kis fűzest, de nyárra szinte teljesen kiszárad. A fűzbokrok árnyékában májusban láthatjuk a védett békakonyot (*Listera ovata*), mely az élőhely egyetlen védett növénye. Tavasszal a környék békafajai ide rakják le a petéiket, de az esetek döntő többségében az ebihalak nem tudnak kifejlődni, mivel a tavacska kiszárad. A madarak közül az ágak közé építi szinte teljesen zárt fészket az őszapó (*Aegithalos caudatus*), a zsombékosok tövében költ a nádisármány (*Emberiza schoeniclus*).

Veszélyeztető tényezők:

Mivel a kicsiny vizes élőhelyet szántó veszi körül, jelentős szerves anyag bemosódással kell számolnunk, mely a vízi életközösség degradálásához vezet. A művelt terület közelsége miatt a fűzes széle erőteljesen gyomosodik a természetes növényzet kárára. Szerencsére a vizes terület annyira kicsi, hogy a múltban nem (és reméljük a jövőben sem) volt érdemes lecsapolni.

Védelmi lehetőségek:

A fűzbokrok ritkítása az aljnövényzet fajgazdagságának növelését okozná. Ezt a tevékenységet a terület legmélyebben fekvő részén lenne érdemes elvégezni. A fűzek ritkítása az élőhely vízgazdálkodása szempontjából is kívánatos volna, ugyanis a fák párologtatása jelentős és a területet hamarabb kiszáritják, mint a lágyszárú növényzet. A terület körül kétméteres művelés alól kivont sáv meghagyása javasolt, mely az esetleges vegyszerezés vagy műtrágyázás hatásait csökkentené.

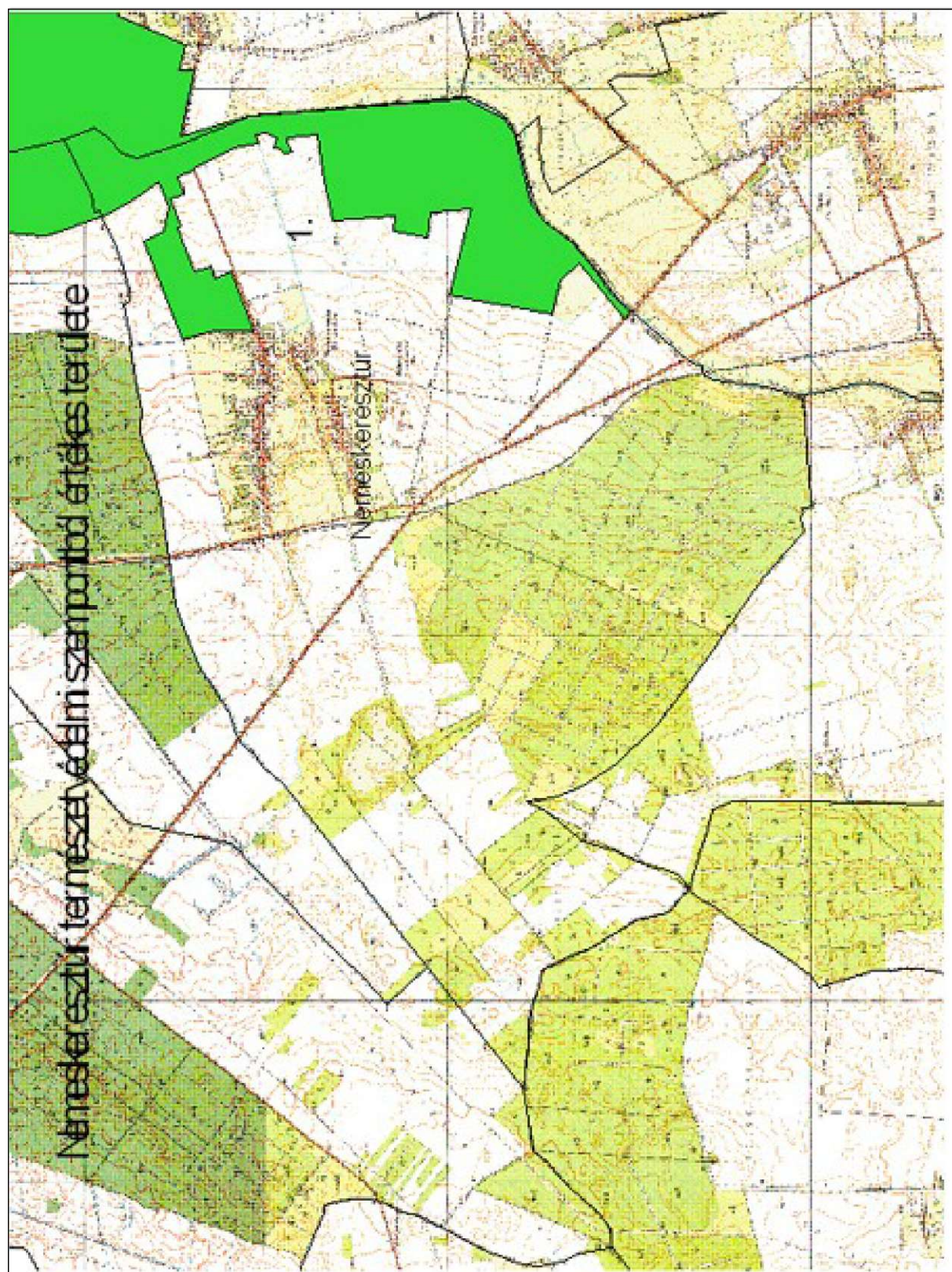

Füzes

Pettyes göte

4. 22. Nemeskeresztúr

1. Marcal menti gyepék

Terület kiterjedése: 152 ha

Helyrajzi száma: 09/9, 011/4, 012/1, 012/3, 013, 014, 015, 016, 017/1, 017/2, 017/4, 017/5, 019/3, 020, 021/3, 021/4, 022, 023/1, 023/2, 023/3, 023/4, 024/1, 024/2, 068, 074/2, 076, 077, 078/1, 078/2, 079, 080/1, 080/3, 080/4, 080/5, 081, 082, 083, 084, 085, 086, 087, 088, 090/1, 090/2, 090/3, 090/4, 090/5, 090/6, 090/7, 091, 092, 0105, 0106, 0107, 0108, 0109, 0110, 0111, 0112, 0113, 0114, 0115, 0116, 0119/8

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület Nemeskeresztúrt érintő része ma már nagyon rossz állapotban van. A kijelölt legelők és kaszálók ma már felhagyásra kerültek, csak nagyon kis kiterjedésű használatban lévő gyepet találunk. A legelők megszűnésüket követően elgyomosodtak, jelenleg nagy részüket a mezel aszat (*Cirsium arvense*) és a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) borítja. A Marcal a település határában még keskenyebb völgyben folyik, ezért a nedves rétek itt kisebb számban vannak mint a feljebb lévő Marcal menti községekben. A nemeskeresztúri rétek legtöbbször a franciaperjés (*Arrhenatheretum*) kaszálórétek közé tartozik, de találunk itt szálfaperjés gyepet is. Védelem növényeket, ugyan nem találtam a területen, de ritka madarak fészkelnek itt. A Marcal menti gyepekben költ a bibic (*Vanellus vanellus*), mezei pacsirta (*Alauda arvensis*) és a citromsármány (*Emberiza citrinella*). A kezeletlen területeket kiválóan jelzi az Európában visszaszoruló, de hazánkban növekvő számú sordély (*Miliaria calandra*) megtelepedése. A Marcal mente szélesebb nádfoltjaiban több pár nádi tücsökmadár (*Locustella luscinioides*) is fészkel. A vízfolyás mellett még ma is található idős fehér fűzetek (*Salix alba*), melyekben harkályok költenek.

A gyepre a legnagyobb veszélyt a felszántásuk jelenti. Celldömölk térségében a magasabban fekvő gyepet már szinte mindenhol művelésbe vonták, néhol már nekiestek a mélyebb részeknek is.

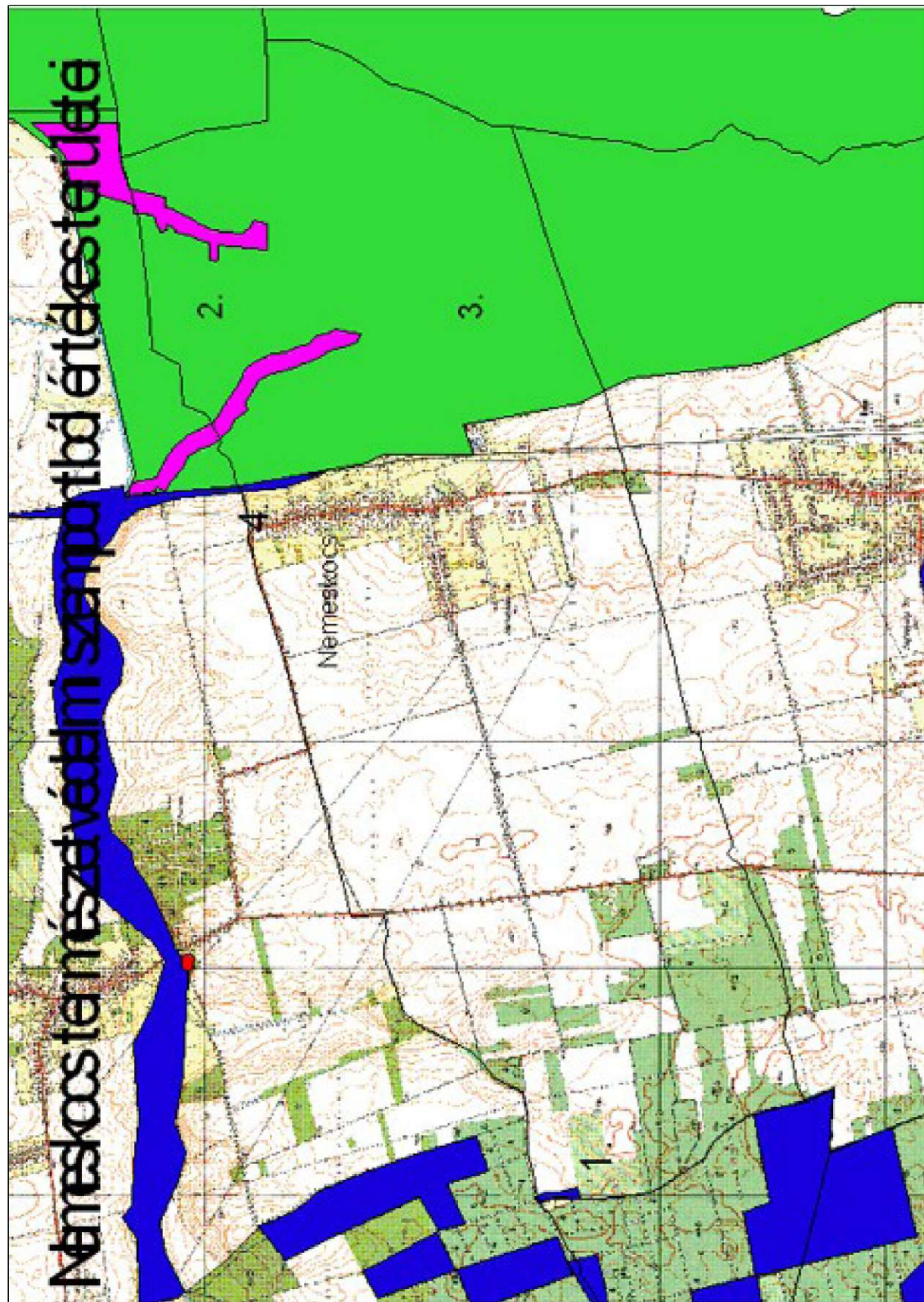
Veszélyeztető tényezők:

A Nemeskeresztúri gyep nagy részét már felszántották, a maradék rétterületek többsége kezeletlenül gyomosodik. A felhagyott legelőkön agresszíven terjedő gyomnövények (mezel aszat, magas aranyvessző) jelentek meg. A Marcal mederkeresztmetszetét a bauxitbányászat során kiemelt karsztvíz (Meleg-víz) befogadására méretezték, a bányászat megszűnésével a széles mederben nyáron szinte csak pangóvizet találunk.

Védelmi lehetőségek:

A további gyepfeltöréseket még kellene akadályozni, ma már minden egyes négyzetméternyi természetes élőhelynek óriási értéke van az agrártájban. A gyepet,-fenntartásuk érdekében kezelni kell. A Marcal további mederszélesítése nem megengedett, sőt inkább javasolt a szűkebb mederszelvény kialakítása. A szóban forgó helyrajzi számok a Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei.

4. 23. Nemeskoccs

1. Bekenyi erdő

Terület kiterjedése: 1 ha

Helyrajzi száma: 017/52

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Egyházashetye községnél

2.-3.

Terület kiterjedése: 270 ha

Helyrajzi száma: 051, 052, 053/2, 053/4, 053/5, 053/6, 054, 056/1, 056/2, 057/4, 057/5, 057/6, 057/7, 057/8, 058, 060, 061, 062, 063, 064, 065/1, 065/2, 065/3, 066, 067, 068, 069, 070/6, 070/7, 071, 072/2, 072/5, 072/7, 072/9, 072/10, 074/2, 075/1, 075/2, 076/4, 076/5, 077

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A község határt a Kodó patak jelenleg nem érinti, de a szabályozások előtt a kanyargós vízfolyás jócskán lehúzódtott a település határain belülre. A mederrendezési munkák során a kanyarokat átvágták, holtágak jöttek létre. Egy ilyen holtmeder található Nemeskoccs területén, mely mindenképp megőrzésre javasolt terület. A meder mára jelentősen feltöltődött, de tekinthetünk rá vizes élőhelyként. A mélyedések alját kitöltő mocsári sásos néhol zombéksással (*Carex elata*) keveredik, de jelentős a nád borítása is. Néhol rekettyefűzbokrok (*Salix cinerea*) teszik változatosabbá az élőhelyet. A terület növénytanai értékei gyakorlatilag nem kutatottak, alapos vizsgálódással bizonyára több védett faj is elő fog kerülni. A nádasban fészkelő fajként van jelen a nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*), míg a mezei poszáta (*Sylvia communis*) a magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) szárain fészkel. Az öreg fűzfák tetejére dolmányos varjú (*Corvus c. cornix*) építi fészket, melyet később a védett vörös vércse (*Falco tinnunculus*) foglal el. A mélyedéseket körülvevő gyepek jelentős része kaszálóként funkcionál. Régen intenzíven kezelték őket (felülvetések, műtrágyázások) ezért fajszegények, viszont rovarokban, rágcsálókban gazdagok és egész költési időben táplálékot biztosítanak a ragadozó madaraknak és fokozottan védett feltér gólyának (*Ciconia ciconia*). A Nemeskoccs melletti réteken több példány kékes rétiheja (*Circus cyaneus*) telet.

Veszélyeztető tényezők:

A gyepekre a legnagyobb veszélyt a felszántásuk jelenti. Nemeskoccs térségében a magasabban fekvő gyepeket több helyen művelésbe vonták, de még mindig léteznek nagyobb gyepterületek. A régi intenzív kezelés (felülvetés, trágyázás) miatt átlományuk elég fajszegények. A mélyebben fekvő részeket tavasszal több helyen leégetik, ami a talajlakó élővilág pusztulásával jár. Az égetés során kialakult csupasz földfelszínen az agresszív magas aranyvessző (*Solidago gigantea*) terjedése figyelhető meg.

Védelmi lehetőségek:

A további gyepfeltöréseket meg kellene akadályozni, ma már minden egyes négyzetméternyi természetes élőhelynek óriási értéke van az agrártájban. A rétek leégetését meg kell akadályozni. A szóban forgó helyrajzi számok a Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei. Az 1996. évi LVI. Természetvédelemről szóló törvény 23

§ 2. bekezdése alapján a 053/5, 053/6, 061 és a 064/b hrsz ex lege védett lápterület, mely Országos Jelentőségű Természetvédelmi Területnek felel meg

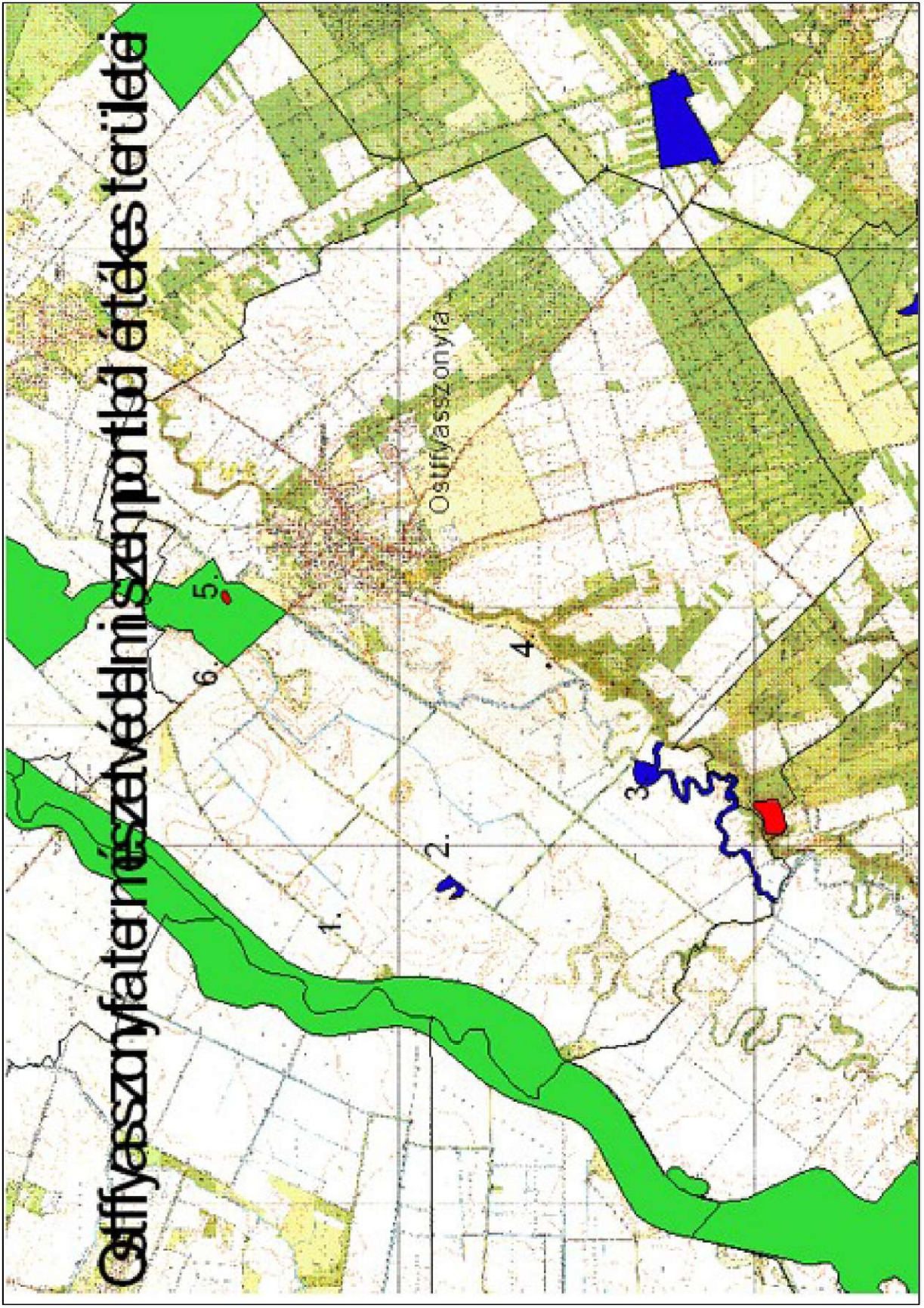
4. Kodó menti mocsarak

Terület kiterjedése: 0,5 ha

Helyrajzi száma: vasút menti terület

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Celldömölnél

4. 24. Ostffyasszonyfa

1. Rába hullámtere

Terület kiterjedése: 126 ha

Helyrajzi száma: 0405, 0407, 0412/10, 0412/11, 0412/2, 0412/5, 0412/9, 0412/7, 0412/8, 0412/9, 0415, 0416/1, 0416/2, 0419/2, 0421/1, 0421/3, 0421/4, 0422/1, 0422/2, 0423/2, 0424/10, 0424/11, 0424/5, 0424/7, 0424/8, 0424/9, 0425/4, 0425/7, 0425/8, 0426/1, 0427/1, 0427/2, 0427/3, 0429/1, 0429/2, 0429/3, 0429/5, 0429/6, 0431, 0432

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

Az ostffyasszonyfai Rába ártér a meliorált térség egyik legjobb állapotban megmaradt területe. Igaz, hogy a Rába medrét itt is - mint Sárvár alatt mindenhol - szabályozták, de ezen a szakaszon figyelhető meg legjobban a vízfolyás regenerálódása. A folyó kezd kanyargóssá válni, az élőhelyek változatossága növekvőben van. A gyors folyású oxigéndús Rába nemzetközi jelentőségű fajoknak ad otthont. Vízi gerinctelenek közül kiemelt jelentőségű a berni egyezményes erdei szitakötő (*Omphigomphus cecilia*) és a hazánkban sokáig kipusztultnak hitt négypúpú karmosbogár (*Macronychus quadrituberculatus*). Mindkét fajnak nemzetközi szinten is jelentős állományai élnek a folyó itteni szakaszán. Ugyancsak kiemelendő a halfajok sokfélesége: a fokozottan védett magyar - és német bucó (*Zingel zingel* és *Zingel streber*), a védett és Natura 2000-es fenékjáró küllő (*Gobio gobio*), halványfoltú küllő (*Gobio albipinnatus*), homoki küllő (*Gobio kessleri*), kövicsik (*Noemacheilus barbanulus*), kurta baing (*Leucaspis delmeatus*), selymes durbincs (*Gymnocephalus schraetzer*), sujtásos kűsz (*Alburnoides bipunctatus*), szívárványos ökle (*Rhodeus sericeus*), törpe csik (*Sabanejewia aurata*), vágócsik (*Cobitis taenia*) található meg a Rába ezen szakaszán. Madárfajok között nagy jelentőséggel bír a kis lile (*Charadrius dubius*) és a billegető cankó (*Actitis hypoleucos*) fészkelése a kavicsátonyokon. Erős populációja él a Rába parton a védett téli zsurlónak (*Equisetum hyemale*) és a kűszó sásnak (*Carex repens*). Utóbbi faj világállományának jelentős része a Rába mellett található. Az osfyasszonyfai Rába hullámterén található a térség legjobb állapotban megmaradt holtága, melynek országosan ritka, védelemre érdemes növénye a gyökerező erdekáká (*Scirpus radicans*), nevét legyökerező hajtásairól kapta. A holtág nádasában a nádírigó (*Acrocephalus arundinaceus*) és a cserregő nádiposzta (*Acrocephalus scirpaceus*) fészkel, a hullámter bokrainak, szedreseinek ritka költő madarai a berkí tücsökmadár (*Locustella luscinioides*) és a kerti poszta (*Sylvia borin*)

Veszélyeztető tényezők:

A töltéseken belül nagyrészt tájidegen faültetvényeket találunk, melyek aljnövényzete elég szegényes. A Rába hullámtere az özönnövények valóságos tárháza, szinte a hazánkban élő összes agresszív inváziós faj megtalálható itt és az őshonos növényzet hátrányára terjeszkednek. A hullámterei szántók a „zöld folyosó elvet” gyengítik a térségben. A szűk gátak közötti Rábának ma már esélye sincs holtágakat kialakítani.

Védelmi lehetőségek:

Mivel a Rába folyó horgászok, turisták kedvelt helye a különböző folyóparti fejlesztéseknek összhangban kell lennie. A hullámterén meg kell akadályozni az ültetvényszerű erdőgazdálkodás további térhódítását, valamint a szántók erdősítése (az oda illő fafajjal) is javasolt. A foltokban megmaradt keményfás ligeterdők kíméletet érdemelnek. A szóban forgó

helyrajzi számok a Rába és Csörnök völgy Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei

német bucó

2. „Hárs tető” holtág

Terület kiterjedése: 1,5 ha

Helyrajzi száma: 0340/67

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A régi Rába holtág a mentett oldalon, a folyótól kb. egy kilométerre található egy stabil kavicsos út mellett, a "Hárs Tető" dűlőn. Már nagyon régen lefűződött ágról van szó, a feltöltődés végső fázisában van, állandó vízfelületet már nem találunk. A víz hiánya nem elsősorban a szukcessziónak, hanem a környező területek meliorációjának köszönhető. A mélyedés alján vízi harmatkásás és mocsári sásos állományok alakultak ki, melyeket bokorfűzek és idős fűzfák vesznek körül. A védett nappali pávaszem (*Inachis io*) hernyójának a tápnövénye a nagy csalán (*Urtica dioica*), melynek terjedése a környék nitrogénben való feldúsulását jelzi. A terület elsősorban madárvilága szempontjából érdekes, a környező nagy kiterjedésű, homogén szántóföldi kultúrák közt egy kicsiny zöld szigetként odavonzza a környék madarait. Bokrokban fészkel a barátposzáta (*Sylvia atricapilla*), az őszapó

(*Aegithalos caudatus*) és a zöldike (*Carduelis chloris*), az öreg fűzfák - a tájképi értékükön túl - az odúlakó madaraknak kínálnak életeret.

Veszélyeztető tényezők:

Az illegális szemétkerítés miatt a holtág erősen feltöltődött. A szemét nem csak esztétikailag nyújt kellemetlen látványt, hanem tápanyagban dúsítja a talajt és a nitrofil növényzet terjedését segíti elő valamint szennyezi az élővizet. A szemétkerítést generálja az a tény, hogy személygépkocsival is könnyen megközelíthető területről van szó. A parton álló idős fűzfák közül többet is kivágtak, pedig anyaga sokmindenre nem használható.

Védelmi lehetőségek:

A szemétkerítés felszámolása az egyetlen dolog, amit tehetünk a holtág érdekében. A maradék korhadt, idős fűzfák eltávolítását meg kell akadályozni.

szemétkerítés a holtág szélén

3. Lánka patak

Terület kiterjedése: 10 ha

Helyrajzi száma: 0198, 0260/2, 0263, 0264, 0266/1, 0266/2, 0266/3, 0270

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Lánka patak Gérce közelében több bővíző forrásból ered, majd a Kemeneshát alatt a Rábával párhuzamosan folyik és Pápcónál egyesül(t) vele. Valószínűsíthetően egykor a Csörnök-Herpenyő alsó szakasza volt, melybe a mai forrása kis pataként csörgedezett. A Lánka patak a XVII. századi szabályozások során vált önálló vízfolyássá. Mivel a Rába árapasztójaként is funkcionál, hamar felfigyeltek rá a vízügyi szakemberek és a vízszállítás javítása érdekében többször kikutorták, ma a legnagyobb része száraz meder. A Lánkapuszta alatti szakasz nagyrészt a csatornává alakítás alól megmenekült, de a medret itt is többször kitisztították. A településig a meglévő meder természetes képet mutat - nem érintették az utóbbi évek vízügyi munkálatai- és többnyire vizet is találunk benne. Holtágak, meanderező patak, magassásosok, zombékosok, éger- és keményfaligetek, melyek a terület megőrzését indokolják. Különösen értékesek a védett bugás sás (*Carex paniculata*) több évtizedes zombékai a patak szélén.

Veszélyeztető tényezők:

A vízfolyás szabályozása során a vízzáró réteget átvágták, ezért a patak vize már Ostffyasszonyfáig sem jut el. Nyáron a jelölt élőhely is többé-kevésbé kiszáradt állapotban van. A szántóterületek szinte a patak partjáig húzódnak, teljesen elgyomosítva a magassásosokat. A Lánka holtág menti szép égerligetet az idei év telén kivágták.

Védelmi lehetőségek:

Mivel a patak vízminősége a környékbeli területek használatától függ, nagyobb figyelmet kellene fordítani a vízfolyás menti területek művelésére. Nem szabad engedni a patak közvetlen közelében a szántást. A művelés nélkül hagyott részeket be lehetne erdősíteni (égerrel, kőrissel, tölgygel), ezzel többet nyernénk, mint a szántóföldi növénykultúrákkal. A parton álló fák árnyékolása folytán a patak vízének oxigéntartalma-és ezáltal az élőlények sokfélesége-is nagyobb lenne A holtágak feltöltését sem szabad hagyni.

A Lánka patak Lánkapusztánál

és Ostffyasszonyfánál

4. Törökhomp

Az árpád kori mottedomb (földhalomvár) az egyik legszebb régi erődítés a megyében. Egy szántóföldi terület közepén helyezkedik el. Területe 0,08 ha, védhető erődítés 20x10m nagyságú. A környező terepfelszínből 2m-rel emelkedik ki.

5. Csonkavár

A községi legelő területén helyezkedik el a 0,6 ha földvár. Valószínűleg egy Árpád kori nemesi vár helye volt. A védhető terület kiterjedése 23x27m, a terep szintjéből alig emelkedik ki. Története hiányosan ismert. Teljes területén gyepet találunk.

6. Ostffyasszonyfa-csőngei legelők

Terület kiterjedése: 54 ha

Helyrajzi száma: 03/1, 04, 05, 06/1, 06/1, 06/2, 06/2, 06/3, 07, 08/1, 08/3, 08/4, 011/3, 011/4, 012, 013/1, 013/2, 013/4, 013/5, 014, 015/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Kemeneshát nyugati oldala szinte merőlegesen szakad le a Rába völgyére. A meredek part tövében folyik a Lánka patak, melyet a múlt század közepén szabályoztak. A Rába völgy ezen szakaszát, -a jó termőtalaj miatt- szinte teljesen szántóföldi művelésbe vonták. Ostffyasszonyfa és Csőnge térségében viszont megmaradt egy viszonylag nagy területű gyepfolt, amit régóta községi legelőként használnak. Ezen a területen láthatóak a Rába folyóról lefűződött régi holtágak maradványai is. A Rába folyó régi holtágai a feltöltődés végső fázisában vannak, de növényzetük így is eltérő a környező területekétől. Mellettük égerligetek találhatóak. A gyepnek nagyrészt legelőként funkcionálnak, emiatt fajkészletük is kisebb, mint a kaszált részeké. Az elszórt facsoportok varjófészkeiben vörös vércsék (*Falco tinnunculus*) költenek. A legelőn az egykori gazdag ürgepopulációnak már csak az utolsó mohikánjait találjuk.

Veszélyeztető tényezők:

Az ürgeállomány csökkenése egyértelműen a legeltetés visszaszorulásának tudható be. A kaszálás vagy a legelés felhagyása megszünteti a fajnak kedvező rövid fűű gyepet. A Lánka patak további szabályozása a talajvízszint csökkenéséhez vezetett. Az ismételt

kotrásokkal átvágták a vízzáró réteget ezért az egykoron élőhelyekben gazdag vízfolyás megszűnt létezni. Két éve a legelő műút felőli részét felszántották.

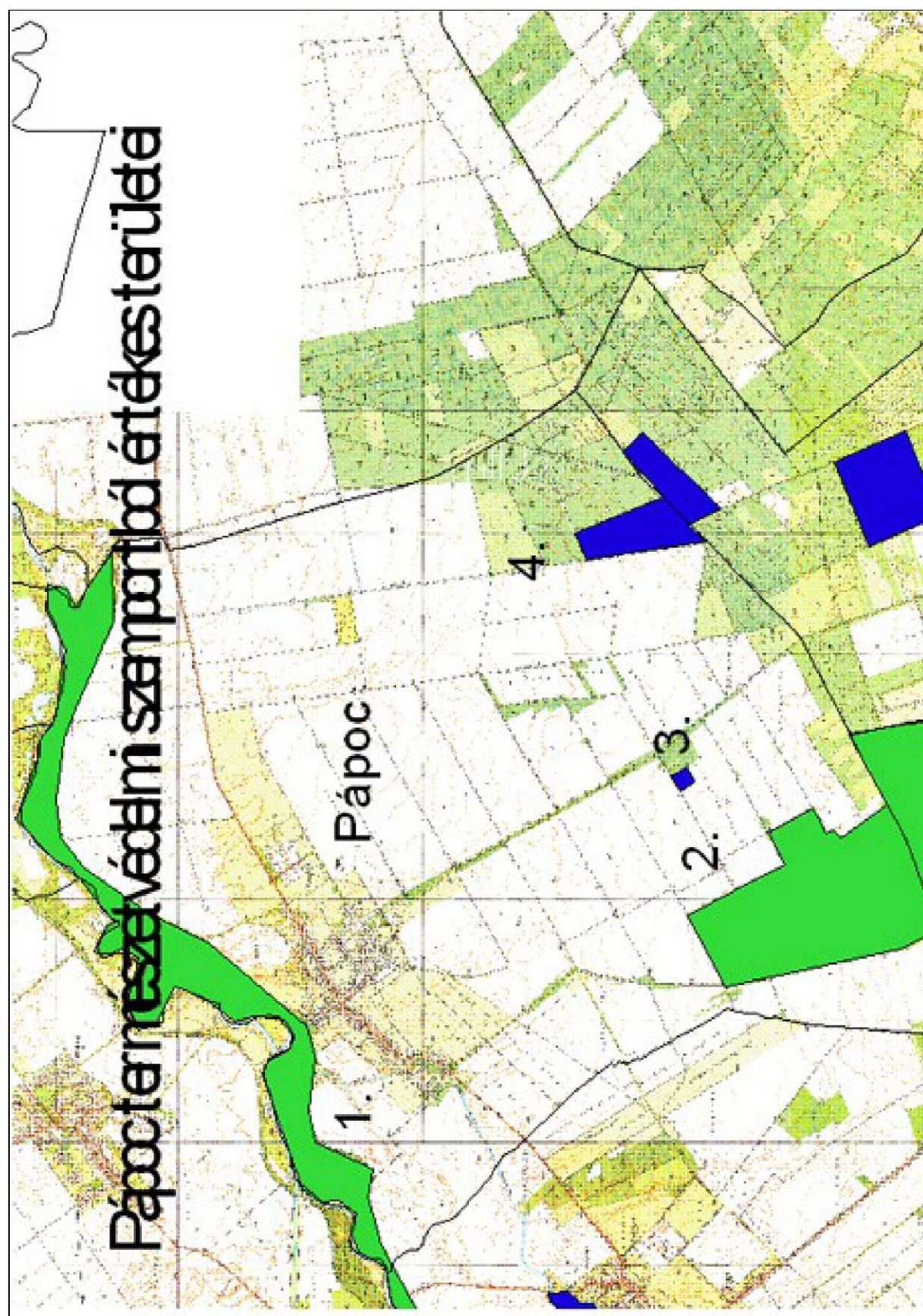
Védelmi lehetőségek:

A terület jellegének fenntartása érdekében a kaszálást és a legeltetést fenn kell tartani. A legelő facsoportjai nem igényelnek különösebb kezelést. A Lánka patakon meg kell akadályozni a további szabályozást és vissza kell állítani a meder természetes arculatát, a vízpótlásról gondoskodni szükséges. A térség egyik utolsó ürgeállományának megmentése sürgető feladat.

sordély

4. 25. Pápoc

1. Rába hullámtere

Terület kiterjedése: 210 ha

Helyrajzi száma: 0167, 0168, 0169, 0175, 0176, 0177/1, 0177/2, 0177/3, 0179, 0180/1, 0181/2, 0182/1, 0182/2, 0182/3, 0182/4, 0182/5, 0183, 0186/1, 0186/4, 0186/5, 0186/6, 0186/7, 0187, 0188/1, 0188/2, 0188/5, 0188/6, 0188/7, 0188/8, 0188/9, 0188/10, 0188/11, 0188/12, 0188/13, 0188/14, 0188/15, 0188/16, 0189, 0190/1, 0190/2, 0191, 0192, 0193/3, 0193/4, 0193/5, 0193/6, 0194, 0195, 0196/10, 0196/11, 0196/3, 0196/4, 0196/5, 0196/6, 0196/7, 0196/8, 0196/9, 0199/2, 0200/1, 0200/2, 0201/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A tervezési terület gyakorlatilag a Rába töltésén belüli hullámtere. A folyó régi medrében húzták meg a községhatárt, így fordulhatott elő, hogy a mederátvágásokkal a vízfolyás bal partjának egyes területei is Pápoc településhez tartozik. A hullámterületről elmondható, hogy a kistérség területén lévő négy Rábával érintkező település közül itt a legerősebb az emberi behatás, melynek oka valószínűleg a lakott terület közelségében keresendő. A folyó itt mesterséges mederben folyik, partja bazalttal biztosított. A település hullámterében erdőt nem találunk, csak faültetvényeket, melyek nem őshonos fajokból állnak. Természetes élőhelyként foghatók fel a holtágak partján lévő ártéri fűzligetek, míg folyó mellett nagyrészt bokorfüzeseket találunk. A hullámteren kavicsbányagödöröket és szántókat is láthatunk. A területen régebben legeltetés folyt, erről árulkodik a veresnadrág csenkesz (*Festuca pseudovina*) magas borítása a gyepekben. A Rába vízi gerinctelen és halfaunája országos szempontból kiemelkedő, a kavicsos mederaljzat számos európai szinten veszélyeztetett állatfajnak ad otthont, így pl. a fokozottan védett bucófajok (*Zingel sp.*) és a védett fenéklakó küllők (*Gobio sp.*). A Hanságba telepített európai hód (*Castor fiber*) az idei évben a folyó pápoci szakaszán megjelent, valószínűleg a vízpart fiatal fűzesei kiváló táplálkozóterületet nyújtanak a faj számára.

Veszélyeztető tényezők:

A töltéseken belül nagyrészt tájidegen faültetvényeket találunk, melyek aljnövényzete elég szegényes. A Rába hullámtere az özönnövények valóságos tárháza, szinte a hazánkban élő összes agresszív inváziós faj megtalálható itt és az őshonos növényzet hátrányára terjeszkednek. A hullámterei szántók a „zöld folyosó elvet” gyengítik a térségben. A szűk gátak közötti Rábának ma már esélye sincs holtágakat kialakítania.

Védelmi lehetőségek:

Mivel a Rába folyó horgászok, turisták kedvelt helye a különböző folyóparti fejlesztéseknek összhangban kell lennie. A hullámteren meg kell akadályozni az ültetvényszerű erdőgazdálkodás további térhódítását, valamint a szántók erdősítése (az oda illő fáfajjal) is javasolt. A hullámterei kavicsfejtés-szabályozott keretek közt-nem elítélendő, ugyanis a holtágakhoz hasonló élővilág alakul ki bennük egy olyan térségben, ahol a folyóágak lefűződésére gyakorlatilag nincs esély. A szóban forgó helyrajzi számok a Rába és Csörnök völgy Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei

Hódrágtá fatörzs a Rába parton Pápcónál

2. Kenyeri reptér

Terület kiterjedése: 179 ha

Helyrajzi száma: 037

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Kenyeri községnél

3. Kunhalom

A településtől délre egy telepített erdei fenyves és akácok által körülvetten találjuk meg a megye két kunhalmának egyikét. A domb egy geodéziai alappontként működik (hrsz 028), közvetlen mellette a védett selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*) is előfordul. Területe: 1 ha.

4. Legelőerdők

Terület kiterjedése: 29 ha

Helyrajzi száma: 0100/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése: lásd. Kemenesmagasi községnél

Szergény természetvédelmi szempontból értékes területei

4. 26. Szergény

1. Legelőerdő

Terület kiterjedése: 5 ha

Helyrajzi száma: 0114/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A megőrzésre javasolt terület a településtől északnyugatra található. A ligetes cseres-tölgyes egykor legelőerdőként funkcionált, hasonló használattal érintett élőhelyek uralták mintegy kétszáz évvel ezelőtt a Kemeneshátat. Ma már hiába keressük ezeket a legelőerdőket, mivel ez a hagyományos tájhasználat régen eltűnt a térségből. Legtöbbjüket később kivágták (vagy egyszerűen nem tudott felújulni) és legelővé alakították át. Az állatállomány csökkenésével ma már a helyükön szántókat, parlagokat vagy faültetvényeket találunk. Aljnövényzetükben a legeltetésnek köszönhetően erdei fajokat ritkán találunk, inkább a száraz gyeptől bevándorolt növények a jellemzőek. Cserjeszintjük néhol egészen sűrű, olyan a Kemenesháton gyakori cserjefajokból áll, mint a fagyal (*Ligustrum vulgare*), a kökény (*Prunus spinosa*), az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*) és a vadrózsa (*Rosa canina*). A ritkán álló tölgyek között néhol feltűnik a boróka, mely a felhagyott legelőket jelzi. Az erdő védett rovarfaja a szarvasbogár (*Lucanus cervus*), melynek lárvája a korhadt fákból fejlődik. A terület jellemző fokozottan védett madárfaja a darázsölyv (*Pernis apivorus*) zöld ágakból építi a fészket az alacsony növésű fák koronájában, az odvas fák nagyobb üregeiben a védett búbosbanka (*Upupa epops*) költ.

Veszélyeztető tényezők:

A ritkás, cseres-tölgyesek jó részét már átalakították faültetvényekké, félő hogy a szóban foró erdők is hasonló sorsra jutnak. Az akác már így is néhol megjelent az egykori legelőerdőkben. A magas vadlétszám az aljnövényzetet erőteljesen degradálja.

Védelmi lehetőségek:

Mivel a tarra vágott erdők a Kemenesháton nagyon nehezen újíthatók fel, a legegyszerűbb az lenne, hogy helyi védetté nyilvánítással kivonják a legelőerdőket az erdőművelés alól. A felverődő akác kitisztítása mindenképp javasolt tevékenység. A kemenesháti cseresek többsége ma már a múlté, érdemes lenne legalább néhány állományt megőrizni az utókor számára.

darázsölyv

2. Magassásos

Terület kiterjedése: 0,5 ha

Helyrajzi száma: 0120/1

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A kis kiterjedésű természetes élőhely a településtől északnyugatra található, szántókkal teljesen körülvéve. Egy idős fűzfákkal körülvett mélyedésről van szó, melynek aljában mocsári sásos állomány alakult ki. Időszakonként vízborított a hely, de a laza talaj, valamint a csatornázott környék miatt hamar ki is szárad. Az öreg fűzfákba a kis- és nagy fakopáncs (*Dendrocopos minor* és *major*) vájja odúit, melyeket később a nyaktekercs (*Jynx torquilla*), a szén- és barátcinege (*Parus major* és) valamint a seregély (*Sturnus vulgaris*) foglal el. A kis terület a korhadéklakó rovaroknak is otthont nyújt, különösen a cincérek lárváit látni több helyütt az elszáradt fákban.

Veszélyeztető tényezők:

Az élőhely a szántók ölelésében van, a műtrágyák és vegyszerek bemosódásának (különösen a laza talaj miatt) a veszélye mindig fennáll. A megnövekedett nagyvadállomány folyamatos túrásainak hatására a környék növényzete jelentősen degradálódott.

Védelmi lehetőségek:

Ugyan a kis sásos állományban védett fajok nem élnek, de mint egy művi környezetben található kicsiny természetes élőhely (és veszélyeztetett társulás) mindenképp megőrzésre érdemes. A környékbeli fák meghagyásával a zombékost érő káros környezeti és emberi hatások mérsékelhetőek.

zöld küllő

3. Marcal menti rétek

Terület kiterjedése: 191 ha

Helyrajzi száma: 06, 010/1, 010/2, 010/3, 011, 012, 026, 028, 030/1, 030/2, 030/3, 030/4, 031, 0185, 0186, 0198/1, 0199, 0200/2, 0200/5, 0200/6, 0200/7, 0200/8, 0200/9, 0200/11, 0200/15, 0200/16, 0200/17, 0200/18, 0200/19, 0200/20, 0202

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A Marcal csatorna és a szergényi övások közt a térség egyik legnagyobb gyepterületét találjuk. A réten egyaránt előfordul kaszáló, legelő és művelésből kivont terület. A kezelés sokszínűsége az élőhelyek nagymérvű változatosságát vonja maga után. A kaszált területekre jellemző a kétszikű növények fajgazdagsága, míg a legelők az állatok taposását, legelését tűrő, valamint tövises fajokat tartalmaz. A mikrodomborzatokban bővelkedő rét az élőhelyeinek változatossága a környékben figyelemre méltó. A gyepeket délről a Marcal csatorna határolja, melynek szélét keskeny sávban nádas határolja. A sűrű nádszövedékben fészkel a nádírigó (*Acrocephalus arundinaceus*) és a cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus scirpaceus*), néha a barkóscinege (*Panurus biarmicus*), a szélekben úszó fészket készít a kis vöcsök (*Tachybaptus ruficollis*). A náddal borított parti zóna néhol rekettyefűzzel (*Salix cinerea*) tarkított, a víz felőli széleit a vízi harmatkása (*Glyceria maxima*) és a békakorsó (*Berula erecta*) szövedéke borítja, néhol a mocsári nefelejcs (*Myosotis palustris*) égszínkép virága tűnik fel. A nyílt vízfelületet az imbolygó békaszőlő (*Potamogeton nodosus*) lepi el, nevét a víz sodrása által forgatott leveleiről kapta. Rokona a hazánkban ritka üveglevelű békaszőlő (*Potamogeton lucens*) a szergényi övások mélyebb részeiben alkot állományt, a faj szennyezésre nagyon érzékeny. A rét dombjainak aljában mocsári sásos alakult ki, melyeket tavasszal általában víz borít. A kialakult vizes élőhelyek táplálékot nyújtanak a vonuló madaraknak. Az itt előforduló több cankófaj mellett megfigyelhetjük a csapatosan mozgó nagy pólingot (*Numenius arquata*) és a hazánkban ritka vendég kis sárszalont (*Lymnocyptes minimus*) is, mely néha a lábunk alól röppen fel. A dombok tetején félszáraz gyepeket találunk. Gazdag rovarviláguk az itt fészkelő mezei pacstírtának (*Alauda arvensis*) és sárga billegetőnek (*Motacilla flava*) kínálnak élelmet. A réteken elszórva öreg fűzfák állnak, melyeken ragadozómadarak és dolmányos varjak (*Corvus c. cornix*) fészkelnek.

Veszélyeztető tényezők:

Mint minden gyepre, a Szigény községhatárban lévőkre is a felszántás jelenti a legnagyobb veszélyt. A legeltetés felhagyásának-és ebből következően a gyepök gyomosodásának-a veszélye fennáll.

Védelmi intézkedések:

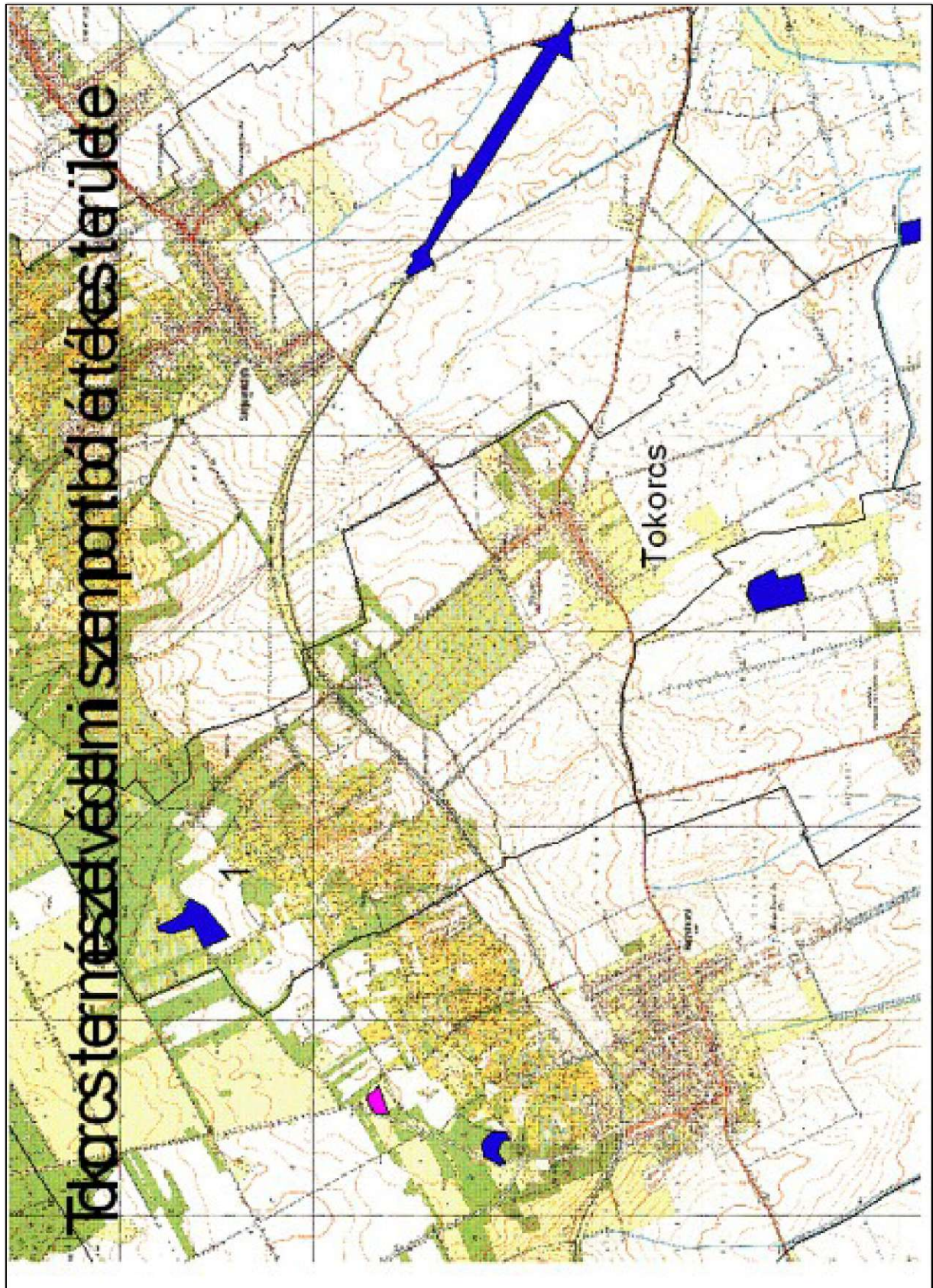
A Szigény térségében lévő mocsaras mélyedésekkel tarkított nagy gyepterületek igazi madárparadicsomok, melyek külön turisztikai attrakciót jelentenének a térségben, különösen akkor ha rekonstrukciók során ezeket bővíteni is lehetne. A Marcal ősmocsarának újjávarázslására a Kemenesmagasi-Szigény-Marcalgergelyi térsége lenne a legalkalmasabb. A szóban forgó helyrajzi számok a Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület részei.

vidra

Tokorcs természetvédelmi szempontból értékes területe

4. 27. Tokores

1. Cserjésedő legelő

Terület kiterjedése: 3,7 ha

Helyrajzi száma: 047/4

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A mészkerülő száraz gyepek és a mellette található kis területű vízállás Tokores község határán egyetlen természetközeli élőhely. A gyepek a falutól északra a Kemenesháton találhatók. Valószínűleg egykor egy nagy kiterjedésű legelő volt itt, de ennek nagy részét faültetvénné (erdei fenyő, akác) alakították át. A megmaradt cserjésedő gyepek kb. 1 ha kiterjedésűek. A legnagyobb természeti értéke a kis foltban előforduló csarab. A csarab egy atlantikus elterjedésű növény, mely elsősorban hazánk nyugati részének kavicsos talajain él. Kemenesháti elterjedésével már Jávorka Sándor foglalkozott JÁVORKA (1931) és a növényföldrajzi határokról írt művében megállapítja, hogy a faj itt legkeletebbre a sitkei gyertyán - tölgyesben fordul elő. A jelenleg felfedezett élőhelyen a sitkei élőhelytől keletre található meg a növény. A száraz gyepek védett növénye az agárkosbor, értékes madárfajai a töviszűrő gébicsek (*Lanius collurio*), a citromsármány (*Emberiza citrinella*) és a barátposzáta (*Sylvia atricapilla*). Az időszakos vizes élőhely a környékbeli vadaknak fontos vizes élőhelye.

Veszélyeztető tényezők

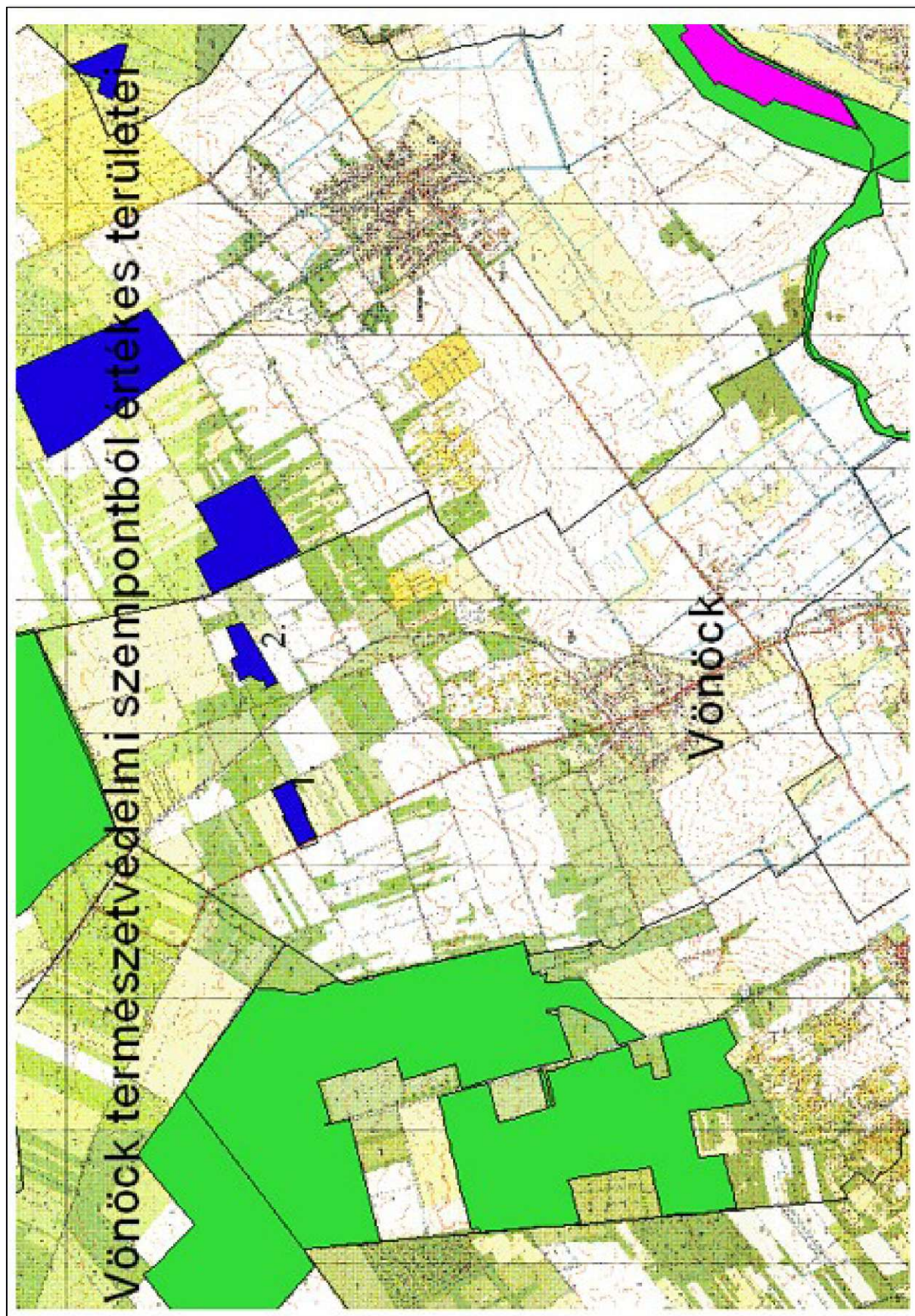
A gyepek kezelés felhagyásával az egykori legelő cserjésedésnek indult. A fásszárúak megjelenése a bokros területen élő énekesmadaraknak egy darabig jó fészkelőhelyet nyújt, de a gyepekhez kötődő növény- és állatfajok eltűnését okozza. A helyi vadásztársaság a területen szórót létesített, melynek hatására a gyepekben gyomnövények jelentek meg (a gyomok az ocsúval együtt kerültek ide). A gyepek nagy részét beerdősítették, a faültetvénné átalakítás a megmaradt füves területeket is veszélyezteti.

Védelmi lehetőségek

A bokrok ritkításával és a gyepek két évente egyszeri kaszálásával a terület cserjésedése megakadályozható. Ezt a műveletet viszonylag kis energiaráfordítással el lehetne végezni, cserébe a település egyetlen természetközeli élőhelyét meg tudnánk őrizni az utókor számára.

4. 28. Vönöck

1. Tarka sáfrányos

Terület kiterjedése: 7 ha

Helyrajzi száma: 075/2, 075/3, 075/4, 075/5, 075/6, 075/7, 075/8, 075/9

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A településtől északra a Kenyeri feléhaladó műút mellett kisebb akáctelepítések találhatók, melyek közül a 34-es kilométerkő melletti ültetvényben tömeges, a megyében csak itt élő tarka sáfrány (*Crocus reticulatus*). A faj a Pó-síkságtól a Kárpát-medencén, a Fekete tenger északi partvidékén át a Kaukázusig honos, pontusi-mediterrán elem. Lelőhelyei Olaszország, Szlovénia, Horvátország, Magyarország, Szerbia, Románia, Bulgária, Moldávia, Ukrajna illetve Oroszország területén található. Előfordulásának magyarországi centrumai a Duna-Tisza köze, a Mezőföld és a Nyírség néhány pontja. A Vönöck melletti lelőhely azért különleges, mert a legészaknyugatibb előfordulás Magyarországon, és valószínűleg az egész áréájában.

A tarka sáfrány 4-12 cm-es magas, évelő növény. A hagymagumó kemény, szabályos hálózatos-recés burkú. A levelek töállásúak, virágzaskor 1,5-2 mm szélesek és 5-15 cm hosszúak, keskeny-szálások, kihegyezett csúcsúak, közepükön két fehér középér fut. A szintén töálló virágai hosszúkás-harang alakúak, fehér vagy halványibolya színűek, a külső lepelcimpáikon 3-3 hosszanti lefutású ibolyás csík található. A lepellevelék közül kiálló bibe vékony, bunkóalakú, narancssárga. Porzói sárgák. Termése háromrekeszű tok, hengeres vagy orsó alakú, csúcsán rövid csőrben végződik. Februárban, márciusban virágzik. Élőhelye lösz- és homokpusztagyeppek, homoki tölgyesek és a helyükre telepített akácok. A terület másik védett növénye a szintén kontinentális hatást tükröző selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*).

A tarka sáfrány Vönöck határában akácokban illetve útszéli árokparton él. Klasszikus társulástani kategóriákkal ezek az élőhelyek nem írhatók le jól. Jellemzésükre leginkább a domináns fajok felsorolását, illetve a teljes fajlistát tartjuk alkalmasnak. Az akác kb. 15-25 éves egyedekből álló fiatal erdő, amely jellegzetesen szegényes cserje- és egyhangú gyepszinttel rendelkezik. Az akácfa (*Robinia pseudo-acacia*) ritkán álló egyedei között helyenként egy-egy fiatal csertölgy (*Quercus cerris*), másutt sűrűn növekvő fekete bodza (*Sambucus nigra*) megjelenése okoz némi változatosságot. Az aljnövényzetet – melyben minden aspektusban a pusztai csenkesz (*Festuca rupicola*), másutt a siskanádtippán (*Calamagrostis epigeios*) az uralkodó - tavasszal néhány dekoratív egyszikű virágzása teszi változatossá (*Crocus reticulatus*, *Ornithogalum kochii*). Az úthoz közeli helyeken már nincsenek fás növények, gyakoribbak viszont a degradációra utaló növényfajok. KESZELI (2004)

Veszélyeztető tényezők:

A környékbeli akácültetvények felújítására a teljes talajforgatás a jellemző, mely a hagymás növényeket elpusztítja. Valószínűleg a talajelőkészítés miatt tűnt el a tarka sáfrány a környező akácokból. Remélhetőleg a terület növekvő ismertsége nem jár majd, a védett faj kigyűjtésével.

Védelmi lehetőségek:

Az akácokaf talajt kímélő módon kell felújítani, így a szép tarka sáfrány állomány fenntartható. Külön kíméletet érdemelnek az ültetvényben elszórva megjelenő tölgyek,

melyeket erdőfelújítás során előnyben kell részesíteni. Február végén érdemes meglátogatni a virágzó növények sokaságát, de gyűjteni nem szabad belőlük, mivel ritka védett faj.

tarka sáfrány

2. Legelő

Terület kiterjedése: 8 ha

Helyrajzi száma: 0136/2, 0137, 0138/2

Terület leírása, természeti értékek jellemzése:

A megőrzésre javasolt legelő Vönöck községtől északra terül el a régi vasútvonal közelében. Még manapság is birkalegelőnek használják, esztétikailag is szép látványt nyújt a rövid fűű gyepek az elszórtan álló galagonyabokrokkal. A kicsiny legelő akác- és fenyőültetvényekkel van körülzárva, szinte alig lehet odatalálni. A mészkerülő száraz gyepek jellegzetes faja a sárga virágú vörösszárú pimpó (*Potentilla heptaphylla*), a szikár területekre jellemző kötöröszegfű (*Tunica saxifraga*) és a fehér pimpó (*Potentilla alba*). A birkák által kitaposott pionír felszínen a védett forrásfű (*Montia fontana*) és a jellegzetes habitusu nagy ugarpalástfű (*Aphanes arvensis*). Nyár elejére ezek a csupasz foltokat a Kemeneshátra oly jellemző légies növények, a lengefűvek (*Aira caryophylla* és *elegantissima*) borítják el. A gyepek melletti mesterségesen kialakított vízállás szélét mocsári csetkákás, rókasásos és békaszittyós borítja, a belső részeken a fodros harmatkása (*Glyceria plicata*) az állományalkotó. Mivel a környék egyetlen vizes élőhelye, a környékbeli kétélűek szinte mind ide rakják petéiket. A terület közelében egy - szintén megőrzendő - idős tölgyfa áll.

Veszélyeztető tényezők:

A legelés felhagyásával a terület beerdősül és az élővilág sokfélesége teljesen lecsökken. A cserjék előretörése a legelő déli végén különösen szembetűnő.

Védelmi lehetőségek:

Természetvédelmi szempontból a legkedvezőbb a rövid fűű stádium fenntartása. A cserjéket a juhok nem legelik, ezért ritkításuk kívánatos volna, a felverődő lágyszarjakat az állatok már lerágják. Mint a Kemeneshát egyik utolsó legelője fenntartásával a régi gazdálkodási forma egy kis szeletét meg tudnánk őrizni.

A 0289/3 hrsz-ú terület (Cinca-patak) a Marcal Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület része.

5. A kistérség védett fajainak felsorolása, veszélyeztetettségük megítélése

Védett fajok

Magyar név	Latinnév	Veszélyeztettség	Természeti értéki
Kapcsos korpafű	<i>Lycopodium clavatum</i>	EX	10 000
Magyar pikkelypáfrány	<i>Asplenium javorkeanum</i>	CR	10 000
Mirigycs hármalevélűpáfrány	<i>Gymnacarpium robertianum</i>	EX	5 000
Szálkás pajzsika	<i>Drvopteris carthusiana</i>	LR	5 000
Tarka zsurló	<i>Equisetum variegatum</i>	EN	5 000
Téli zsurló	<i>Equisetum hyemale</i>	VU	5 000
Agárkosbor	<i>Orchis morio</i>	CR	10 000
Bársonyos kakukkszegfű	<i>Lychnis coronaria</i>	EX	5 000
Békakonty	<i>Listera ovata</i>	LR	5 000
Békaliliom	<i>Hottonia palustris</i>	DD	5 000
Biboros kosbor	<i>Orchis purpurea</i>	DD	10 000
Bugás sás	<i>Carex paniculata</i>	VU	5 000
Buglyos szegfű	<i>Dianthus superbus</i>	CR	5 000
Bunkós hagyma	<i>Allium sphaerocephalon</i>	VU	5 000
Csillagószirozsa	<i>Aster amellus</i>	VU	2 000
Egy pelyvás csetkáká	<i>Eleocharis uniglumis</i>	LR	5 000
Erdei szellőrózsa	<i>Anemone sylvestris</i>	EX	2 000
Északi sás	<i>Carex hartmannii</i>	EX	5 000
Fehérmájvirág	<i>Parnassia palustris</i>	EX	10 000
Fekete kökörcsin	<i>Pulsatilla pratensis subsp. nigricans</i>	EN	5 000
Forrásfű	<i>Montia fontana</i>	LR	2 000
Gömbtermésű sárna	<i>Ornithogalum sphaerocarpum</i>	VU	2 000
Gvapjasmagvú sás	<i>Carex lasiocarpa</i>	EX	2 000
Gyérvirágú csetkáká	<i>Eleocharis quinqueflora</i>	DD	5 000
Hengeresfészű peremizs	<i>Inula germanica</i>	VU	2 000
Heverő iszapfű	<i>Lindernia procumbens</i>	LR	2 000
Homoki vértő	<i>Onosma arenaria</i>	EX	5 000
Hússzínű ujjaskosbor	<i>Dactylorhiza incarnata</i>	CR	10 000
Illatos hagyma	<i>Allium suaveolens</i>	EX	5 000
Kálmos	<i>Acorus calamus</i>	VU	2 000
Kardos madársisak	<i>Cephalanthera longifolia</i>	DD	5 000
Keskenylevelű tüdőfű	<i>Pulmonaria angustifolia</i>	DD	5 000
Kétlevelű sarkvirág	<i>Platanthera bifolia</i>	LR	2 000
Királyné gyertyája	<i>Asphodelus albus</i>	EX	10 000
Kisfészű aszat	<i>Cirsium brachycephalum</i>	VU	2 000
Kockás kotuliliom (Mocsári kockásliliom)	<i>Fritillaria meleagris</i>	EX	10 000
Kormos csáté	<i>Schoenus nigricans</i>	CR	2 000
Kúszó sás	<i>Carex repens</i>	LR	5 000
Lápi sás	<i>Carex davalliana</i>	EX	5 000
Leánykökörcsin	<i>Pulsatilla grandis</i>	EN	10 000
Ligeti csillagvirág	<i>Scilla vindobonensis</i>	EN	2 000
Macskahere	<i>Phlomis tuberosa</i>	EX	5 000
Magyar repcsény	<i>Erysimum odoratum</i>	LR	5 000
Mocsári csorbóka	<i>Sonchus palustris</i>	VU	2 000
Mocsári kosbor	<i>Orchis laxiflora subsp. palustris</i>	CR	10 000
Mocsári lednek	<i>Lathyrus palustris</i>	EX	5 000
Mocsári nőszőfű	<i>Epipactis palustris</i>	EN	5 000
Nádi boglárka	<i>Ranunculus lingua</i>	CR	2 000
Nagy szegfű	<i>Dianthus giganteiformis</i>	DD	5 000

Nagyzerjófű	<i>Dictamnus albus</i>	LR	5 000
Nagyvirágú gyíkfű	<i>Prunella grandiflora</i>	EX	5 000
Pettygetett őszirózsa	<i>Aster sedifolius</i>	EX	2 000
Piros kígyószisz	<i>Echium maculatum</i>	EX	10 000
Piros madárbirs	<i>Cotoneaster integerrimus</i>	EX	2 000
Pocsolyalátonya	<i>Elatine alsinastrum</i>	LR	2 000
Poloskaszagú kosbor	<i>Orchis coriophora</i>	EX	10 000
Posványkakastaréj	<i>Pedicularis palustris</i>	EX	10 000
Pusztai árvalányhaj	<i>Stipa pennata</i>	CR	5 000
Réti szegfű	<i>Dianthus deltooides</i>	LR	5 000
Rostostövű sás	<i>Carex appropinquata</i>	EN	5 000
Selymes boglárka	<i>Ranunculus illyricus</i>	LR	2 000
Selymes peremizs	<i>Inula oculus-christi</i>	VU	2 000
Sulyom	<i>Trapa natans</i>	EX	2 000
Szártalan bábakalács	<i>Carlina acaulis</i>	EN	2 000
Szarvas hagyma	<i>Allium carinatum</i>	EN	2 000
Széleslevelű gyapjúsás	<i>Eriophorum latifolium</i>	EX	5 000
Széleslevelű ujjaskosbor	<i>Dactylorhiza majalis</i>	EX	10 000
Szent László-tárnics	<i>Gentiana cruciata</i>	EX	10 000
Szibériai nőszírom	<i>Iris sibirica</i>	EX	10 000
Sziki kocsord	<i>Peucedanum officinale</i>	EX	2 000
Sziklai tornye	<i>Aurinia saxatilis</i>	VU	5 000
Szürkés ördög szem	<i>Scabiosa canescens</i>	EX	5 000
Tarka nőszírom	<i>Iris variegata</i>	LR	5 000
Tarka sáfrány	<i>Crocus reticulatus</i>	LR	10 000
Tavaszi hérics	<i>Adonis vernalis</i>	VU	2 000
Tavaszi tözike	<i>Leucjum vernum</i>	VU	2 000
Vidrafű	<i>Menyanthes trifoliata</i>	EX	10 000
Vitézkosbor	<i>Orchis militaris</i>	CR	10 000
Vízparti deréce	<i>Chamaenerion dodonaei</i>	EN	2 000

Állatok

Magyar név	Latinnév	Veszélyeztettség	Természeti élelmi érték
Tompa folyamkagyló	<i>Unio crassus</i>	LR	2 000
Bödöncsiga	<i>Theodoxus transversalis</i>	DD	2 000
Éti csiga	<i>Helix pomatia</i>	VU	2 000
Dunavirág	<i>Polynitarcis virgo</i>	VU	2 000
Díszes légivadász	<i>Coenagrion ornatum</i>	EN	2 000
Erdei szitakötő	<i>Ophiogomphus cecilia</i>	EN	10 000
Kisasszony-szitakötő	<i>Calopteryx virgo</i>	VU	2 000
Imádkozó sáska	<i>Mantis religiosa</i>	LR	2 000
Erdei hangyalcső	<i>Myrmeleon formicarius</i>	DD	2 000
Aranyos bábrabló	<i>Calosoma sycophanta</i>	EN	2 000
Aranypettyes futrinka	<i>Carabus hortensis</i>	VU	2 000
Bőrfutrinka	<i>Carabus coriaceus</i>	VU	2 000
Kék futrinka	<i>Carabus violaceus</i>	DD	2 000
Mezei futrinka	<i>Carabus granulatus</i>	DD	2 000
Rézses futrinka	<i>Carabus ullrichi</i>	LR	2 000
Nagy karmosbogár	<i>Potamophilus acuminatus</i>	EN	50 000
Négypúpú karmosbogár	<i>Macronychus quadrituberculatus</i>	EN	50 000
Kis szarvasbogár	<i>Dorcus parallelipipedus</i>	VU	2 000
Szarvasbogár	<i>Lucanus cervus</i>	VU	2 000
Nagy hőscincér	<i>Cerambyx cerdo</i>	EN	10 000
Farkasalmalepke	<i>Zerynthia polyxena</i>	CR	10 000
Fecskefarkú lepke	<i>Papilio machaon</i>	VU	2 000
Kardoslepke	<i>Iphiclides podalirius</i>	EN	10 000

Nagy tűzlepke	<i>Lycaena dispar</i>	EN	50 000
Szürkés hangyaboglárka	<i>Maculinea alcon</i>	CR	50 000
Vérfübgoglárka	<i>Maculinea teleius</i>	EN	50 000
Atalantalepke	<i>Vanessa atalanta</i>	VU	2 000
Nappali pávaszem	<i>Inachis io</i>	LR	2 000
Nagy pávaszem	<i>Saturnia pyri</i>	DD	10 000
Halálfejes lepke	<i>Acherontia atropos</i>	DD	10 000
Fenekjáró küllő	<i>Gobio gobio</i>	LR	2 000
Halványfoltú küllő	<i>Gobio albipinnatus</i>	VU	10 000
Homoki küllő	<i>Gobio kessleri</i>	DD	10 000
Kövecsik	<i>Noemacheilus barbatulus</i>	VU	2 000
Kurta baing	<i>Leucaspis delineatus</i>	VU	2 000
Réticsík	<i>Misgurnus fossilis</i>	CR	2 000
Selymes durbincs	<i>Gymnocephalus schraetzer</i>	VU	10 000
Sujtásos kűsz	<i>Alburnoides bipunctatus</i>	VU	2 000
Szivárványos ökle	<i>Rhodeus sericeus</i>	VU	2 000
Törpe csík	<i>Sabanejewia aurata</i>	VU	2 000
Vágócsík	<i>Cobitis taenia</i>	VU	2 000
Barna ásóbéka	<i>Pelobates fuscus</i>	VU	2 000
Barna varangy	<i>Bufo bufo</i>	VU	2 000
Erdei béka	<i>Rana dalmatina</i>	VU	2 000
Kecskebéka	<i>Rana esculenta</i>	LR	2 000
Kis tavibéka	<i>Rana lessonae</i>	DD	2 000
Levelibéka	<i>Hyla arborea</i>	VU	2 000
Mocsári béka	<i>Rana arvalis</i>	EN	2 000
Vöröshasú unka	<i>Bombina bombina</i>	VU	2 000
Zöld varangy	<i>Bufo viridis</i>	VU	2 000
Pettyes göte	<i>Triturus vulgaris</i>	VU	2 000
Tarajos göte	<i>Triturus cristatus</i>	EN	10 000
Fürge gyík	<i>Lacerta agilis</i>	LR	10 000
Lábatlan gyík	<i>Anguis fragilis</i>	VU	10 000
Zöld gyík	<i>Lacerta viridis</i>	CR	10 000
Erdei sikló	<i>Elaphe longissima</i>	CR	10 000
Rézsikló	<i>Coronella austriaca</i>	EN	10 000
Vízisikló	<i>Natrix natrix</i>	LR	10 000
Mocsári teknős	<i>Emys orbicularis</i>	EX	50 000
Balkáni fakopáncs	<i>Dendrocopos syriacus</i>	LR	10 000
Barátcinege	<i>Parus palustris</i>	LR	10 000
Barátposzáta	<i>Sylvia atricapilla</i>	LR	10 000
Barázdabillegető	<i>Motacilla alba</i>	LR	10 000
Barkóscinege	<i>Panurus biarmicus</i>	CR	50 000
Barna rétihéja	<i>Circus aeruginosus</i>	EX	50 000
Berki tücsökmadár	<i>Locustella fluviatilis</i>	VU	50 000
Bíbic	<i>Vanellus vanellus</i>	EN	50 000
Billegetőcankó	<i>Actitis hypoleucos</i>	EN	10 000
Búbos pacsirta	<i>Galerida cristata</i>	LR	10 000
Búbos vöcsök	<i>Podiceps cristatus</i>	CR	50 000
Búbosbanka	<i>Upupa epops</i>	VU	50 000
Cigánycsuk	<i>Saxicola torquata</i>	VU	10 000
Citromsármány	<i>Emberiza citrinella</i>	LR	10 000
Cserregő nádiposzáta	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	VU	10 000
Csicsörke	<i>Serinus serinus</i>	LR	10 000
Csilpcsalpfüzike	<i>Phylloscopus collybita</i>	LR	10 000
Csóka	<i>Corvus monedula</i>	EN	10 000
Csuszka	<i>Sitta europaea</i>	VU	10 000
Egerészölyv	<i>Buteo buteo</i>	LR	10 000
Énekes nádiposzáta	<i>Acrocephalus palustris</i>	VU	10 000
Énekes rigó	<i>Turdus philomelos</i>	LR	10 000

Erdci fülsbagoly	<i>Asio otus</i>	LR	50 000
Erdci pacsirta	<i>Lullula arborea</i>	EN	50 000
Erdci pinty	<i>Fringilla coelebs</i>	LR	10 000
Erdi pityver	<i>Anthus trivialis</i>	LR	10 000
Fekete harkály	<i>Dryocopus martius</i>	EN	50 000
Fekete rigó	<i>Turdus merula</i>	LR	10 000
Fenyvescinege	<i>Parus ater</i>	VU	10 000
Fitiszfűzike	<i>Phylloscopus trochilus</i>	VU	10 000
Foltos nádiposzáta	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	EN	10 000
Függőcinege	<i>Remiz pendulinus</i>	VU	10 000
Fülemüle	<i>Luscinia megarhynchos</i>	VU	10 000
Fülemülesitke	<i>Acrocephalus melanopogon</i>	EX	50 000
Fürj	<i>Coturnix coturnix</i>	EN	50 000
Füsti fecske	<i>Hirundo rustica</i>	VU	10 000
Guvat	<i>Rallus aquaticus</i>	VU	10 000
Hamvas küllő	<i>Picus canus</i>	CR	50 000
Hantmadár	<i>Oenanthe oenanthe</i>	CR	10 000
Házi rozsdafarkú	<i>Phoenicurus ochruros</i>	LR	10 000
Hegyi fakusz	<i>Certhia familiaris</i>	EN	10 000
Héja	<i>Accipiter gentilis</i>	VU	50 000
Holló	<i>Corvus corax</i>	LR	50 000
Jégmadár	<i>Alcedo atthis</i>	EN	50 000
Kabasólyvóm	<i>Falco subbuteo</i>	EN	50 000
Kakukk	<i>Cuculus canorus</i>	LR	10 000
Kanalas réco	<i>Anas clypeata</i>	EX	50 000
Karvaly	<i>Accipiter nisus</i>	EN	50 000
Karvalyposzáta	<i>Sylvia nisoria</i>	EN	50 000
Kék cinege	<i>Parus caeruleus</i>	LR	10 000
Kék galamb	<i>Columba oenas</i>	CR	50 000
Kenderike	<i>Carduelis cannabina</i>	LR	10 000
Kerti geze	<i>Hippolais icterina</i>	VU	10 000
Kerti poszáta	<i>Sylvia borin</i>	VU	10 000
Kerti rozsdafarkú	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	EX	50 000
Kis fakopáncs	<i>Dendrocopos minor</i>	VU	10 000
Kis lile	<i>Charadrius dubius</i>	EN	10 000
Kis őrgébics	<i>Lanius minor</i>	EX	50 000
Kis poszáta	<i>Sylvia curruca</i>	EN	10 000
Kis vízicsibe	<i>Porzana parva</i>	VU	50 000
Kis vöcsök	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	EN	50 000
Közép fakopáncs	<i>Dendrocopos medius</i>	EN	50 000
Lappantyú	<i>Caprimulgus europaeus</i>	DD	50 000
Léprigó	<i>Turdus viscivorus</i>	VU	10 000
Macskabagoly	<i>Strix aluco</i>	VU	50 000
Meggyvágó	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	VU	10 000
Mezei pacsirta	<i>Alauda arvensis</i>	LR	10 000
Mezei poszáta	<i>Sylvia communis</i>	VU	10 000
Mezei veréb	<i>Passer montanus</i>	LR	10 000
Molnárfecske	<i>Delichon urbica</i>	LR	10 000
Nádi sármány	<i>Emberiza schoeniclus</i>	LR	10 000
Nádi tücsökmadár	<i>Locustella luscinioides</i>	EN	50 000
Nádirigó	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	VU	10 000
Nagy fakopáncs	<i>Dendrocopos major</i>	LR	10 000
Nyaktekeres	<i>Jynx torquilla</i>	VU	10 000
Ökörszem	<i>Troglodytes troglodytes</i>	DD	10 000
Örvös légykapó	<i>Ficedula albicollis</i>	VU	10 000
Őszapó	<i>Aegithalos caudatus</i>	LR	10 000
Parlagi pityver	<i>Anthus campestris</i>	EX	50 000
Partifecske	<i>Riparia riparia</i>	EN	10 000

Pettyes vízicsibe	<i>Porzana porzana</i>	CR	50 000
Réti tücsökmadár	<i>Locustella naevia</i>	LR	50 000
Rozsdás csuk	<i>Saxicola rubetra</i>	CR	10 000
Rövidkarmú fakusz	<i>Certhia brachydactyla</i>	DD	10 000
Sárga billegető	<i>Motacilla flava</i>	EN	10 000
Sárgarigó	<i>Oriolus oriolus</i>	LR	10 000
Sarlósfecské	<i>Apus apus</i>	LR	10 000
Sárszalonka	<i>Gallinago gallinago</i>	EX	50 000
Sordély	<i>Miliaria calandra</i>	LR	10 000
Szécincge	<i>Parus major</i>	LR	10 000
Szürke légykapó	<i>Muscicapa striata</i>	EN	10 000
Tengelic	<i>Carduelis carduelis</i>	LR	10 000
Tövisszűrő góbics	<i>Lanius collurio</i>	VU	10 000
Vetési varjú	<i>Corvus frugilegus</i>	EX	10 000
Vízityúk	<i>Gallinula chloropus</i>	VU	10 000
Vörös vércse	<i>Falco tinnunculus</i>	EN	50 000
Vörösbegy	<i>Erithacus rubecula</i>	LR	10 000
Zöld küllő	<i>Picus viridis</i>	VU	50 000
Zöldike	<i>Carduelis chloris</i>	LR	10 000
Erdei cickány	<i>Sorex araneus</i>	LR	2 000
Kelti cickány	<i>Crocidura suaveolens</i>	DD	2 000
Közönséges vízicickány	<i>Neomys fodiens</i>	LR	10 000
Mezei cickány	<i>Crocidura leucodon</i>	LR	2 000
Müller-vízicickány	<i>Neomys anomalus</i>	VU	10 000
Törpccickány	<i>Sorex minutus</i>	DD	2 000
Vakondok	<i>Talpa europaea</i>	LR	2 000
Brandt-denevér	<i>Myotis brandti</i>	VU	50 000
Késcidenevér	<i>Eptesicus serotinus</i>	VU	10 000
Koraidenevér	<i>Nyctalus noctula</i>	LR	10 000
Közönséges denevér	<i>Myotis myotis</i>	LR	50 000
Szürke hosszúfülű-denevér	<i>Plecotus austriacus</i>	VU	10 000
Törpcedenevér	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	DD	10 000
Vízi denevér	<i>Myotis daubentoni</i>	VU	10 000
Csalitjáró pocok	<i>Microtus agrestis</i>	VU	10 000
Közönséges hód	<i>Castor fiber</i>	EN	50 000
Mogyorós pele	<i>Muscardinus avellanarius</i>	LR	10 000
Mókus	<i>Sciurus vulgaris</i>	VU	10 000
Nagy pele	<i>Glis glis</i>	VU	2 000
Űrgc	<i>Spermophilus citellus</i>	CR	10 000
Hermelin	<i>Mustela erminea</i>	VU	10 000
Molnárgörény (Mezci görény)	<i>Mustela eversmanni</i>	DD	50 000
Nyuszt	<i>Martes martes</i>	LR	10 000
Vadmacska	<i>Felis silvestris</i>	DD	50 000

Fokozottan védett növényfajok

Magyar név	Latinnév	Veszélyeztettség	Természeti élelmi érték
Lisztcs kankalin	<i>Primula farinosa</i>	EX	100 000
Poszméhbangó	<i>Ophrys holoserica</i>	EX	50 000
Magyar név	Latinnév	Veszélyeztettség	Természeti élelmi érték
Magyar tarsza	<i>Isophya costata</i>	CR	100 000
Magyar bucó	<i>Zingel zingel</i>	VU	100 000
Német bucó	<i>Zingel streber</i>	VU	100 000
Bölömbika	<i>Botaurus stellaris</i>	EX	100 000
Cigányréce	<i>Aythya nyroca</i>	EX	500 000
Darázsölyv	<i>Pernis apivorus</i>	EN	100 000
Fehér gólya	<i>Ciconia ciconia</i>	EN	100 000
Kövirigó	<i>Monticola saxatilis</i>	EX	500 000
Gyöngybagoly	<i>Tyto alba</i>	EN	100 000
Gyurgyalag	<i>Merops apiaster</i>	VU	100 000
Hamvas rétihéja	<i>Circus pygargus</i>	EN	250 000
Haris	<i>Crex crex</i>	EN	500 000
Kerecsensólyom	<i>Falco cherrug</i>	DD	1 000 000
Kuvik	<i>Athene noctua</i>	EN	100 000
Nagy póling	<i>Numenius arquata</i>	CR	100 000
Reznek	<i>Tetrax tetrax</i>	EX	250 000
Szalakóta	<i>Coracias garrulus</i>	EX	500 000
Törpegém	<i>Ixobrychus minutus</i>	VU	100 000
Túzok	<i>Otis tarda</i>	EX	1 000 000
Ugartyúk	<i>Burhinus oedienemus</i>	EX	250 000
Vörös gém	<i>Ardea purpurea</i>	EX	250 000
Tavi denevér	<i>Myotis dasycneme</i>	EN	100 000
Vidra	<i>Lutra lutra</i>	EN	250 000

Összesen 280 védett ill. fokozottan védett faj él(t) a celldömölki kistérségben

EX(extinct): Kipusztult fajok. 49 faj tartozik ebbe a kategóriába, ami az összes védett ill. fokozottan védett faj 18%-a. Többnyire vizes élőhelyekhez kötődő növények és állatok sorolhatók ide, legtöbbjük vesztét a mocsarak lecsapolása okozta. Jelentős számban szerepelnek ebben a kategóriában a vulkáni tanúhegyeken élt fajok, melyek az intenzív szőlőművelés vagy a bányászat során tűntek el. Celldömölk mellől pusztult ki az 1900-as évek elején a törpe gyékény (*Typha minima*), mely hazánkban csak itt élt. Ez a folyók hordalékain élő növény világviszonylatban kipusztulással veszélyeztetett fajként nyilvántartott. Mivel régóta nem él hazánkban, a védett fajok listáján sem szerepel. Természetesen a térségből kipusztult élőlények száma jóval több, de a kimutatásba csak a védett fajok kerültek be.

CR (critically endangered): Kritikusan veszélyeztetett faj, félő hogy a közeljövőben el fog tűnni vagy már el is tűnt. 24 faj tartozik ebbe a kategóriába, ami az összes védett ill. fokozottan védett faj 8%-a. Ezek a fajok végnapjaikat élik a térségben vagy a közelmúltból nincs adat róluk, tehát megóvásuk, élőhelyeik védelme a legsürgetőbb feladat.

EN (endangered): Veszélyeztetett faj. Jelenleg több populációja él, de ha az állománycsökkenés tovább folytatódik a jövőben a kipusztulás szélére sodródhat. 44 faj tartozik ebbe a kategóriába, ami az összes védett ill. fokozottan védett faj 15%-a.

VU (vulnerable): Sebezhető. Nem veszélyeztetett, de állománycsökkenés várható a faj populációiban. 78 faj tartozik ebbe a kategóriába, ami az összes védett ill. fokozottan védett faj 28%-a.

LR (lower risk): A faj nem veszélyeztetett és jelenleg elterjedtnek mondható. 63 faj tartozik ebbe a kategóriába, ami az összes védett ill. fokozottan védett faj 23%-a. Ide tartoznak a még ma is gyakorinak mondható, az emberi tevékenységekhez jól alkalmazkodó emlősök, madarak és kétélűek.

DD (data deficient): A faj veszélyeztetettsége adathiány miatt nem adható meg. 22 faj tartozik ebbe a kategóriába, ami az összes védett ill. fokozottan védett faj 8%-a. Elsősorban nehezen felismerhető vagy rejtett életet élő fajokról van szó, itt a státus megállapításához további kutatásokra van szükség.

6. Natura 2000 és az Érzékeny Természeti Terület program bemutatása, az extenzív gazdálkodás támogatása

Natura 2000 program:

Az Európai Unió felismerve, hogy egyes fajok és élőhelyek rendkívüli mértékben megritkultak, létrehozta a Natura 2000 hálózatot. Hazánk csatlkozásával nálunk is kijelölésre kerültek Natura 2000 területek, melyek elfogadásáról az unió dönt. Ezek a területek három részre oszthatók:

Kiemelt Jelentőségű Különleges Természetmegőrzési Terület: Az unió szempontjából különösen értékes élőhelyek vagy fajok (1. Független) jelentős állományai alapján kijelölt területekről van szó. A kistérség területén az alábbiak tartoznak ebbe a kategóriába: Rábavölgy, Kemenessömjéni cserjés legelő, Kenyeri reptér, Marcal, Ság hegy.

Különleges Természetmegőrzési Terület: Az unió szempontjából különösen értékes élőhelyek vagy fajok (1. Független) kicsi állományai vagy kevésbé jelentős (2. Független) élőhelyek vagy fajok alapján kijelölt területek. A kistérség területén nincs ilyen kategóriába tartozó élőhely.

Különleges Madárvédelmi Terület: Az unió szempontjából különösen értékes madárfajok jelentős állományai alapján kijelölt területek. A kistérség területén nincs ilyen kategóriába tartozó élőhely.

A Natura 2000 területeken a cél a jelölő fajok ill. élőhelyek fennmaradásának biztosítása. A megőrzést szolgáló gazdálkodásért, valamint az esetleges korlátozásokért a földhasználó 2007-től pénzügyi juttatást fog kapni. A támogatási koncepció kidolgozás alatt van, jelenleg úgy tűnik, hogy a Natura 2000 területeken gazdálkodók alaptámogatásban részesülnek, a korlátozásokért és a jelölő fajok vagy élőhelyek fenntartásáért külön juttatást kap.

Érzékeny Természeti Terület (ÉTT) program:

A tervezési terület közvetlen szomszédságában Veszprém megyében (egészen Vas megye határáig) Érzékeny Természeti Terület (ÉTT) található. Ez a rendszer a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) része, annak egy ún. zonális célprogramja. E terület célja, hogy a mezőgazdálkodás extenzívvé alakítását támogatja, mely segíti a természeti értékek fennmaradását. Itt elsősorban a Marcal- menti vízenyős rétek és azok élővilágának fenntartása és az ehhez kapcsolódó speciális mezőgazdálkodási formák jövedelmezőségének javítása a fő cél. A Marcal Vas megyei települései is ÉTT jelölést kaptak, de a megalakulás mindeztáig nem következett be, a közeljövőben azonban a bővítés várható. A védelmi feladatok megoldását szolgáló gazdálkodási rendszerek, támogatott tevékenységek, választható szántóföldi és gyepgazdálkodási előírás-csomagok és az azokhoz kapcsolódó kifizetések az alábbiak:

Szántóföldi művelés, félintenzív gazdálkodással

Gazdálkodási előírások

1. Műtrágya használata legfeljebb 80 kg/ha vegyes hatóanyag mennyiségében megengedett, kiváltása istálló-illetve zöldtrágyával lehetséges.
2. Csak környezetkímélő, gyorsan elbomló, szelektív növényvédőszereket lehet használni.
3. A szántóföldi táblák szélén 5 m-es sávban mezsgyék, gyepes táblaszegélyek meghagyása.
4. Vízfolyások 5 m-es sávjában növényvédő szer és műtrágya használat nem megengedett.

5. Belvizek elvezetése nem megengedett.
6. Bármely hasznosítási stádiumban lévő táblát a nem honos és agreszív gyomoktól mechanikai úton mentesíteni kell.

Kifizetési összeg: 31 500 Ft/ha

Nedves gyepterületek kaszálása

Gazdálkodási előírások

1. Évente a teljes tábla 10%-ának kaszátlanul hagyása rotációszerűen más és más helyen.
2. Az első kaszálás időpontja havis vagy vízcisibe előfordulása esetén július 15. után lehet.
3. A területen előforduló hamvas rétihéja-fészek esetén a fészek körül 50m sugarú körben az első kaszálás időpontjának kitolása július 30-ig.
4. Zombékos vízállásos területek zavartalanul hagyása.
5. Felszíni vizek elvezetése nem megengedett.
6. Gyepok felületése, műtrágyázása valamint szerves trágyázása nem megengedett.
7. Kötelező a nem honos agresszív gyomfajok mechanikai úton történő irtása.
8. A táblaszegély mentén 5 m-es sávot csak minden 3. évben lehet kaszálni.

Kifizetési összeg: 24 000 Ft/ha

7. Összefoglalás

Jelen tanulmány a celldömölki kistérség természetvédelmi szempontból értékes területeit mutatja be. Összesen 93 darab élőhely került kijelölésre, melyeknek az összterülete 5265 hektár (a kistérség területének 12%-a).

A legnagyobb természetes élőhelyekkel rendelkező községek Kemenessömjén, Nemeskocs, Boba. A kistérség északi részén a legjelentősebb természeti érték a Rába folyó és hullámtere. A töltések között szabályozott vízfolyást és tájidegen ültetvényeket találunk. A jövőbeni fő feladat a faültetvények átalakítása természetszerű erdőkké, enélkül ugyanis a "zöld folyosó" elv nem fog érvényesülni. Az agresszív özönnövények az erdőfelújítást jelentősen gátolják. A folyó turisztikai hasznosításának összhangban kell lenni a természeti értékek megőrzésével.

A kistérség szívében a Kemeneshát található, ahol egykor nagy kiterjedésű legelők és cserestölgyesek voltak. Ma a dombvidék legnagyobb részét erdei fenyő- és akácültetvények alkotják, a maradék gyepek cserjésednek, elpusztulnak. A mezőgazdálkodás átalakulása miatt a természetes élőhelyek megsemmisülésével és a faültetvények terjedésével kell számolni.

A vizsgált terület legnagyobb része a Marcal-medencéhez tartozik, ahol nagy kiterjedésű szántókat, csatornázott vízfolyásokat és pusztuló erdőket láthatunk. A Marcal mellett még ma is összefüggő nagy gyepterületek vannak, melyek a közeljövőben - a mélyebben fekvő részek kivételével - el fognak tűnni.

A kistérség két vulkáni tanúhegye a Ság hegy és a Kissomlyó. A tájképi és geológiai értékükön túl kiemelkedő természeti értékük a lejtősztyepppek. A Ság hegy gyepei a közelmúltban pusztultak el, magukkal rántva olyan Nyugat-Magyarországon csak ott élő növényt, mint a piros kígyószisz. A Kissomlyó lejtősztyeppje - a tanúhegyek közül - a legtermészetesebbek közé tartozik, mivel azonban semmilyen törvényes védelmet nem élvez, bármikor tönkretelhető (ahogy ez a gyepek egy részén 2003-ban be is következett).

A felmért, természetvédelmi szempontból értékes területek általában kis kiterjedésűek, sérülékenyek, rendkívüli mértékben veszélyeztetettek. Több olyan, a megyében egyedülálló természeti értéket is találunk köztük, melyek kipusztulásához jelenleg csak asszisztálunk.

Mivel a természetnek nincsen pénzben kifejezett mutatója, nem is tekintjük értéknek és nem fáj a szívünk egy-egy gyepek vagy mocsár elpusztításakor. A természettel szembeni harcot nem nyerhetjük meg, inkább próbáljunk harmóniában élni vele. Sajnos a jelen kor emberének már egyre kevésbé van kapcsolata a körülötte lévő élővilággal, ezért érzékenysége sem elég nagy a természetvédelmi problémákhoz. Csak remélni tudom, hogy a kistérség önkormányzatai jelen tanulmányban összegyűjtött területek védelme érdekében lépéseket fognak tenni.

Település neve	Település külterülete (ha)	Védett ill. megőrzésre javasolt területek kiterjedése (ha)	Védett ill. megőrzésre javasolt területek kiterjedése (%)
Boba	1016	273	27
Borgáta	499	5	1
Celldömölk	4433	549	12
Csönge	2394	333	14
Duka	1443	56	3
Egyházashetye	1254	175	14
Jánosháza	2175	84	3
Karakó	985		
Keléd	813	60	7
Kemeneskápolna	423	17	4
Kemenesmagasi	3157	284	9
Kemenesmihályfa	1583	32	2
Kemenespálfa	1288	250	20
Kemenessömjén	1459	567	39
Kemenesszentmárton	386	2	0,5
Kenyeri	3246	707	22
Kissomlyó	728	2	0,2
Köcsk	1170	7	0,5
Mersevát	971		
Mesteri	1082	125	12
Nagysimonyi	1380	12	0,8
Nemeskeresztúr	1115	152	14
Nemeskocs	741	272	37
Ostffyasszonyfa	3288	192	6
Pápoc	3001	419	14
Szergény	1460	197	13
Tokorcs	467	4	0,7
Vönöck	1596	15	10
Összesen	43553		

Irodalomjegyzék

- AMBRUS A., K. BĀNKUTI and T. KOVÁCS (1996): Adatok a Kisalföld és a Nyugat-magyarországi-peremvidék Odonata faunájához (Data on the Odonata fauna of the Little Plain and West Hungarian Border Region). *Odonata Stadium Larvale* 1:39–50.
- ANON. (1833): A völgy az első /1833/ szabályozásakor [Marcal]. – kéziratos térképvázlat, Gaál Zoltán (Nagypirit) tulajdona.
- ANTALFFY GY. (1971): A Marcal-medence. – Élet és Tudomány, 1971/8. 356–362.
- ÁDÁM L. – MAROSI S. (szerk.) (1975): Magyarország tájfeldrajza III. A Kisalföld és a Nyugat-magyarországi peremvidék. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BAKAY K. – KALCZ N. – SÁGI K. (1970): Magyarország régészeti topográfiája 3. – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BATIZ E. (2000): A körte (*Pyrus*) nemzetség morfológiai és növényföldrajzi feldolgoása. - Tilia Vol. IX. 163–217.
- BAUER N. – MESTERILÁZY A. (2001): A Ság-hegy flórája, vegetációja és talajzoológiai, szempontból vizsgált élőhelyeinek botanikai vizsgálata. In: SZINETÁR Cs. (szerk.): A Ság-hegy élő természeti értékeinek megőrzését szolgáló zoológiai és botanikai vizsgálatok. KAC pályázat
- BERNÁTH J. (1835): Föld abrossza teréntes nemes Weszprém és Vas vármegyék határai között elnyúló Marczalbozótjának. – térkép.
- BORBÁS V. (1889): Vasvármegye növényföldrajza és flórája. Vas megyei Gazdasági Egyesület Kiadása, Szombathely.
- BORBÁS V. (1897): Vasvármegye növénygeográfiai viszonyai. in: Magyarország vármegyéi és városai, Vas vármegye. Apollo, Budapest 497–536.
- BORHIDI A. (1961): Klimadiagramme und Klimazonale Karte Ungarns – Acta. Univ. Sci. Budapestiensis de Rolando Eötvös, Sect. Biol. 4.: 21–50.
- BORHIDI A. (1967): Magyarország növénytakarójának klímazonális térképe. - Magyarország nemzeti atlasza Budapest.
- BORHIDI A. (1995): Social behaviour types, their naturalness and relative ecological indicator values of the higher plants of the Hungarian Flora. – Acta Bot. Hung. 39: 97–182.
- BORHIDI A. (2003): Magyarország növénytársulásai. – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BORHIDI A. – SÁNTA A. (1999): Vörös Könyv Magyarország növénytársulásairól. I-II. – TermészetBúvár Alapítvány Kiadó, Budapest.
- BŐLÖNI J. (1999): Madárbirs fajok (*Cotoneaster* sp.) In: BARTHA D. (szerk.): Magyarország ritka fa- és cserjefajai I. 193–233.
- BULLA B. (1964): Magyarország természeti földrajza. Budapest.
- CSAPODY I. (1974): A Sághegyi Tájvédelmi Körzet ismertetése. Kézirat (6 p.)
- CIERNEL I. (1917): A tűzok (*Otis tarda* L.) Vas megyében—Die Grosstrappe im Komitate Vas. *Aquila* 24:268 and 282.
- DABASY-FROMM G. (1929): Vasvármegye madárvilága—Die Vögel des Komitates Vas (Bird life of Vas County). *Annales Sabariensis* (1927–9) 3:54–69.
- DANKOVICS R. (1997): Kétéltű, hüllő faunisztikai vizsgálatok Vas megyében (1997) (Faunistic investigations of amphibians and reptiles in Vas County, 1997). *Cinege Vasi Madártani Tájékoztató* 2:16–17.
- DANKOVICS R. (1999): Kétéltű-hüllő-faunisztikai vizsgálatok Vas megyében (Amphibian and reptile-fauna studies in Vas County). *Vasi Szemle* 53:76–96.
- DANKOVICS R. (2001): Kétéltű-hüllő faunisztika és monitoring (Amphibian and reptile faunistic and monitoring data). *Cinege Vasi Madártani Tájékoztató* 6:19–22.

- EKK I. (1981): A Ság-hegy nappali lepkéi—Die Tagfalter des Ságbergs (Butterflies of Ság Hill). *Alpokalja Természeti Képe, Közlemények* (1976–81) 1:91–2.
- EKK I. (1983) Adatok a Ság hegy nappalilepke faunájához I. (Előzetes közlemény)—Beiträge zur Schmetterlingsfauna des Ságbergs (Preliminary data on butterfly fauna of Ság Hill). *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (1979–80) 13–14:49–51.
- EREDICSNÉ (1997): A Ság-hegy növénytani értékei - Szakdolgozat
- FACSAK G. (1981): Az Alpokalja rózsafiórájának főbb vonásai.-Alpokalja Természeti képe. *Közlemények I.* (1976-81). Szombathely, p. 63-65.
- FACSAK G. (1987): Néhány sztyepp és erdősztyepp *Rosa* taxon rendszertani, chorológiai és cönológiai viszonyai az Alpokalján.-*Praenorica* 2: 73-80.
- FACSAK G. (1987): Néhány kritikus *Rosa* taxon kutatása a Balaton-felvidéken és a Bakony kapcsolódó területein. *Folia Musei Historico-Naturalis Bakonyensis*, Zirc. 6: 73-76
- FARAGÓ S. (1982): Die Zwergtrappe (Otis tetrax orientalis Hartert, 1916) in Westungarn und im Neusiedlerseegebiet. *Egretta* 25:37–46.
- FEKETE G. – MOLNÁR ZS. – HORVÁTH F. (szerk. 1998): Nemzeti Biodiverzitás Monitorozó Rendszer II. Magyarországi élőhelyek. MTM Kiadványa, Budapest.
- FEKETE G. (1964): A Bakony növénytakarója. - A Bakony természettudományi kutatásainak eredményei I. Veszprém
- FREH A. (1876): Kőszeg és vidékének viránya.- Kőszegi kath. gimn.Értesítő p. 3-63.
- GAYER GY. (1908): Adatok Vasvármegye flórájához. *Addiamenta ad floram comit. Vas. Magyar Botanikai Lapok* 7: 289-290.
- GAYER GY. (1914): Adatok Vasvármegye flórájához. *Addiamenta ad floram comit. Vas. Magyar Botanikai Lapok* 12: 312-313.
- GAYER GY. (1925): Vasvármegye fejlődéstörténeti növényföldrajza és a praenorikumi flórasáv. Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesülete és a Vasvármegyei Múzeum I. évkönyve, Szombathely. 1-39.
- GAYER GY. (1929): Új adatok Vasvármegye flórájához II. *Annales Sabariensis* III. 70-74
- GOMBOCZ E. (1945): *Diaria Itinerum Pauli Kitaibelii I-II.*- Term. Tud. Múzeum kiadása, Budapest.
- GÓCZÁN L. (1962): A Marcal-medence. *Földr. Ért.* 11: 58-60.
- GÓCZÁN L. (1971): A Marcal-medence talajföldrajza. – Földrajzi tanulmányok 12., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GULYÁS P., I. BANCSEI and K.V. ZSUGA (1995): Rotatoria and Crustacea fauna of the Hungarian watercourses. *Miscellanea zoologica hungarica* 10:21–47.
- HARKA Á., SALLAI Z. (2004): Magyarország halfaunája. Nimfea Természetvédelmi Egyesület, Szarvas
- HORVÁTH E. – JEANPLONG J. (1962): Vas megye ritka és védelmet érdemlő növényei. *Vasi Szemle* 1962. 19-42.
- ILA B. – KOVÁCSICS J. (1964) Veszprém megye helytörténeti lexikona. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JAKUCS P. (1961): Die phytözönologischen Verhältnisse der Flaumeichen-Buschwälder Südmitteleuropas. Akadémiai Kiadó. Budapest. P.314.
- JAKUCS P. (1964): Geranio (rotundifolio) – Sedetum albi Jakucs. In: SOÓ R (1973): A magyar flóra és vegetáció rendszertani- növényföldrajzi kézikönyve V. Akadémiai kiadó, Budapest, 566.
- JEANPLONG J. – DALA J. (1974): Ság (fajlista a Ság-hegy különböző időszakokban /tavasz, nyárelő, nyárutó/ észlelt edényes növényeiről). Kézirat (3 p.)
- JEANPLONG J. (1956): Flóraelemek szerepe a flóra határok megvonásában Északnyugat-Dunántúlon. *Bot. Közlem.* 46. 261-266.
- JEANPLONG J. (1972): Sárvár és környékének flórája *Honismereti Híradó* 5-11

- JEANPLONG J. (1976): Jelentés az „Alpokalja természeti képe” kutatási programban a II./2. „Virágos növények florisztikai, cönológiai kutatása” V61. Természet- és környezetvédelem”c. témakörökben 1976-ban elért eredményekről. Kézirat (3 p.)
- JEANPLONG J. (1983): Új adatok Északnyugat-Dunántúl flórájának ismeretéhez II. – Vasi Szemle 37. évf./1 111-113.
- JEANPLONG J. (1991): Új adatok Északnyugat-Dunántúl flórájának ismeretéhez III. – Vasi Szemle 45. évf./1 17-19
- KALOTÁS Zs. (1982): Jelentés az 1980. évi vetési varjú (*Corvus frugilegus*) állománybecslésről (Report on the 1980 estimate of rook population). *Madártani Tájékoztató* (October–December 1982):280–2.
- KÁRPÁTI B. (2001): A Marcal-medence Érzékeny Természeti Terület Élőhelytérképe. – kézirat.
- KÁRPÁTI B. – HARDY F. (2001): Beszámoló jelentés a Somló Tájvédelmi Körzetről és csatolt területeiről. – BfNPI, Veszprém.
- KOVÁCS J. (1981): Tanulmányok a Marcal-folyó középső szakaszáról. Celldömölki városi könyvtár, pályamunka (kézirat).
- KOVÁCS J. A. (1995): Vas megye növénytársulásainak áttekintése. Vasi Szemle 49: 518-557.
- KOVÁCS J. A. (1996): Vas megye edényes flórájának biológiai adatbázisa. Kézirat
- KOVÁCS J. A.- TAKÁCS B. (1995): A Balatonvidék bazaltvulkáni növényzetének sajátosságairól, *Kanitzia* 3, pp. 51-96
- KOVÁCS J. A. - TAKÁCS B. (1997): Vas megye edényes flórájának kritikai vonatkozásai. *Kitaibela* 2. (2): 220-225.
- KULCSÁR L. (2001): Florisztikai adatok Sárvár környékéről – *Kitaibela* VI.évf. 1. szám pp.: 87-91.
- KULCSÁR L.- MESTERHÁZY A. (2002): A gércei bazalttufa gyűrű növénytani értékei. V. Aktuális flóra-és vegetációkutatás a Kárpát-medencében Összefoglalója
- LÁJER K. (1997): A Marcal-medence déli részének lápi és lápréti növénytársulásai. – *Kitaibela*, 2 (2): 281-289.
- LÁJER K. (1998): Bevezetés a magyarországi lápok vegetáció-ökológiájába. - *Tilia* 6: 84-238.
- LÁJER K. (2001): Magyarország lápi vegetációjának növénytársulástani vizsgálata. PhD értekezés. PTE, Pécs.
- LÁJER K. (2002): Florisztikai és cönológiai vizsgálatok a somogyi Dráva-völgy rétjein. – *Kitaibela* 7 (2): 187-205.
- LENGYEL PÁL (1960): A sághegyi őselep. Celldömölk Községi Tanácsa Végrehajtó Bizottsága 102 p.
- Marcalvölgyi Vízitársulat iratai (1863-1948), Megyei Levéltár
- MAROSI S. – SOMOGYI S. (szerk.)(1990): Magyarország kistájainak katasztere I-II. – MTA Földrajztudományi Kutató Intézete, Budapest.
- MERCSÁK J. (1980): Magyarország vetési varjú telepeinek felmérése az 1979. évben (1979 survey of Hungary's rookeries). *Madártani Tájékoztató* (July–September 1980):5–12.
- MESTERHÁZY A.- BAUER N.- KULCSÁR L. (2003): A kisalföldi bazalt tanúhegyék edényes flórája *Tilia* Vol. XI 3-165.
- MÉSZÁROS Z. (1990): A Somló növényzete - Szakdolgozat
- MIHÁLY B. – NÉMETH I. (2000): Védett vulkáni tanúhegyeken lévő szőlők gyomflórájának vizsgálata. 46. Növényvédelmi Tudományos Napok Absztraktkötete, Budapest 147.
- PALOTAI L. (1984): A Sághegy növényvilága – Szakdolgozat
- PAUER A. (1932): Vas vármegye természeti emlékei. Szombathely, Csornai premontrei kanonokrend gimnáziumi értesítője. 1931-32. 1-64.
- PILLITZ B. (1908-10): Veszprém vármegye növényzete. 1-2. Kötet Veszprémvármegyei Múzeum Kiadványa 4.

- PÓCS T. (1981): Növényföldrajz. – In: Növényföldrajz, társulástan és ökológia (szerk.: Hortobágyi T., Simon T. Tankönyvkiadó, Budapest.
- POKORNY L. (1872): Magyarország tőzegterületei. Mat. és Term. Tud. Közl. II.: 78-144.
- POJGÁR S. (1936): Újabb adatok a magyar flórához Bot. Közl. 222.
- POTT R. (1995): Die Pflanzengesellschaften Deutschlands. – 2. Auflage. Verlag Eugen Ulmer Stuttgart.
- RÉDL R. (1942): A Bakonyhegység és környékének flórája. Flora regionis montium Bákony. Magyar Flóraművek V. – Editio Ordinis Scholarum Piarum, Veszprém
- SEBESTYÉN J. (1975): A Ság-hegy növényzete-Szakkolgozat
- SIMON J. (1975): Sághegyi Tájvédelmi Körzet ismertetése. Kézirat (11 p.)
- SIMON T. (1962): A Kisalföld természetes növénytakarója. – Földr. Közl. 10 (86): 183-193.
- SIMON T. (2000): A magyarországi edényes flóra határozója, Harasztok – virágos növények. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000.
- STAUB M. (1894): A tőzeg elterjedése Magyarországon. Földt. Közl. XXIV: 275-369.
- STEFANOVITS P. (1963): Magyarország talajai. – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZABÓ I. (1928): Régi emlékek, botanikai érdekességek és új adatok Szombathely város, Vasvármegye és Magyarország flórájához. Vasvármegye Múzeumainak Természettudományos Összesített 1928. évi jelentése 23-34
- SZINETÁR Cs., Zs. GÁL. and J. EICHARDT (1998): Spiders in snail shells in different Hungarian habitats. *Miscellanea zoologica hungarica* 12:67–75.
- SZODFRIDT I. – TALLÓS P. (1962): *Carex hartmani* Cajander Magyarországon és újabb florisztikai adatok a Bakonyaljáról. – Bot. Közlem. 49: 258-262.
- TÓTH Sz. (2003): Marcal-medence ÉTT. In: Ángyán J. et al. (szerk. 2003): Az érzékeny természeti Területek Programja 2003/I., Budapest–Gödöllő, 18-21.
- UIERKOVICH Á. (1980): Az Alpokalja nagylepkéinek (Macrolepidoptera) faunisztikai alapvetése (Nyugat-Magyarország nagylepkefaunája II.)—Faunistische Grundlegung der Makrolepidopteren des Voralpengebietes (Die Makrolepidopterenfauna von Westungarn II. (Faunistic outline of Macrolepidoptera of the sub-Alpine region—Macrolepidoptera of Western Hungary II). *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* (1975–6) 9–10:27–55.
- VARGA L. (1991): Adatok néhány gerinces (Vertebrata) állatfaj Vas megyei elterjedéséhez (Data on the distribution of some vertebrate animal species in Vas County). *Vasi Szemle* 45:7–14.
- VIZER I. (1841): Mappa geographica almae dioecesis Wesprimiensis. Beimel J. Ny. (*fakszimile kiadás: Alpok-Adria Atlasz Térképkereskedelmi Iroda, Budapest, 1991*)
- WAISBECKER A. (1908): Újabb adatok Vasvármegye flórájához. Neue Beiträge zur Flora des Eisenburger Comitats in West-Ungarn.- Magyar Botanikai Lapok 54-66.
- 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről.